

S Y M B O L I C A
DIANÆ EPHESIÆ
S T A T V A.

53/526 ✓

C
K
N
1085

SYMBOLICA DIANÆ EPHESIÆ STATVA A CLAUDIO MENETREIO

CEIMELIOTHECÆ BARBERINÆ PRÆFECTO

EXPOSITA.

Cui accessere

Lucæ Holstenij Epistola ad Franciscum Cardinalem Barberinum
De Fulcris, seu Veribus Dianæ Ephesia simulacro
appositis ,

Io. Petri Bellorij Notæ in Numismata tūm Ephesia,
tūm aliarum Vrbium Apibus insignita.

Editio altera auctior

Et ab eodem pluribus quam antea Nummis, & antiquis Monumentis illustrata .

R O M A E,

Apud Io. Iacobum de Rubeis ad Templum S. Mariæ de Pace, suis
sumptibus, & cura, cum Priuilegio Summi Pontificis. 1688.

SUPERIORVM PERMISSV.

EMINENTISS. AC REVERENDISS.

P R I N C I P I

F R A N C I C S O
B A R B E R I N O

C A R D I N A L I .

FEDERICVS VBALDINVS.

ON vereor, Domine, vt hilari vultu
excipiatur à te quem tibi offero libel-
lum : tuus enim est iure patrocinij ;
nam Clariss. Menetreius eum reliquit
posthumum ingenij sui partum . Qua-
ergo pietate auctorem olim souebas , & hunc soue-
bis certo scio ; cum Claudium ipsum , quem tu plu-
rimùm amabas , ab obliuione in hominum memo-
riam

riam sis euocaturus . Etenim si præclarè consultum est , vt eius , qui sacrilega gloriæ cupidine actus Dianæ Ephesiæ templum incendit , nomen aboleretur : meritò illius per vniuersum terrarum orbem celebrabitur industria , qui pio aduersus omnem Antiquitatem studio eandem Dianam instaurare contendit .

7

SYMBOLICA DIANAE EPHESIAE STATVA EXPOSITA.

EGYPTIORVM genti antiquissimæ , externæque eruditionis contemprici moris fuit , vt quæ in superiori , inferiorique recondita erant natura , ea solis Sacerdotibus primæque notæ viris reuelaret . Indignum scilicet existimabat ea profanis & imperitis hominibus communicari , ne in vulgus edita arcanorum religiosa maiestas euilesceret . Ipsi itaq; Hierophantæ , rerum naturam hieroglyphicis notis adumbrabant , ipsarumque adeò rerum effigies pro Dijs consecrabant : & Mercurio quidem Hermas , Soli literatos Obeliscos , Naturæ principis & mundum administrantis imagines , offerebant . Eius disciplinæ sestatorem fuisse conijcio primum Ephesinæ Dianæ vel inuentorem , vel sculptorem : certè tot illi adaptauit Symbola ; vt arcana & grande aliiquid sub ijs intelligi voluerit . Ego in illis communis rerum parentis , & conseruaticis Naturæ typum agnouerim , quod & omnis Symbolorum series ostendit , & mellifluæ potissimum Apes indicant : quas benigno salutarique eius numini frequenter adscripsit Antiquitas . Verùm ut commodius hæc à me Sparta illustretur , quatuor Ephesini simulacri apographa proponam , quæ Romæ visuntur . Priora quidem duo expressa sunt ex marmoreis signis longè elegantissimis ; quæ in celebri reconditæ vetustatis penu extant apud Eminentissimos Franciscum & Antonium Cardinales Barberinos , principes non minus huiusmodi elegantiarum amore & studiorum patrocinio , quam sanguine & dignitate coniunctos . Tertium in ædibus Scipionis Lancellotti , Lauri Marchionis : ultimum apud Vincentium Iustinianum Bassani Marchionem assertatur .

Porten-

Portentosum planè, atque ab omni veterum Deorum cultu, & ornatu alienum hoc simulacrum videtur. Sed qui penitus omnia eius symbola examinauerit, varia sub ijs mysteria reconditæ illius prisorum Aegyptiorum sapientiæ latere deprehendet: quin etiam sub istis diversorum animalium figuris, quibus Diana decoratur, aliqua Pythagororum placita & dogmata contineri animaduertet: qui Lunam circumquaque ad instar terræ, quam nos incolimus, grandioribus habiti animalibus, & pulchrioribus consitam plantis arbitrati sunt. Et hanc quidem ipsorum doctrinam, haud temerè referamus ad varia hæc symbola, quibus Diana nostra (quæ ipsissima Luna est) exornatur, cuius totum fermè corpus non modo diuersis animalium, verùm etiam fructuum generibus vestitum conspicimus.

Apud Marchionem Lancelotum

Apud March. Vinc. Iustinianum

DIANÆ EPHESIÆ VARIA NÓMINA.

Communi & recepto indigitamento hæc Symbolica figura APTEMIC EΦECIΩN, id est, DIANA EPHESIORVM dicebatur, quamvis sub hac effigie apud remotissimas etiam gentes coleretur. Certè Pausanias inter alios auctor est, varijs in locis Dianam Ephesiā summo in honore fuisse habitam. Nonnullis tamen alijs etiam titulis fuisse insignitam ex veterum monumentis obseruabis. Ac in primis Opin denominatam apud Macrobiū Saturn. lib. 5. cap. 22. reperies. Is etenim ex Alexandro Aetolo refert, Ephesios dedicato augustissimo templo Dianæ celebrioribus Musarum alumnis præmia amplissima constituisse, ut in Deæ laudem carmina diuersa componerent. In hisce peculiari encomio à quodam vate Opin dictam fuisse Dianam commemorat hoc versu:

Τυνησει Τεχέων Ωπιν βλαπτῆραι οἰστῶν.

Vt celebrem iaculis ornarent laudibus Opin.

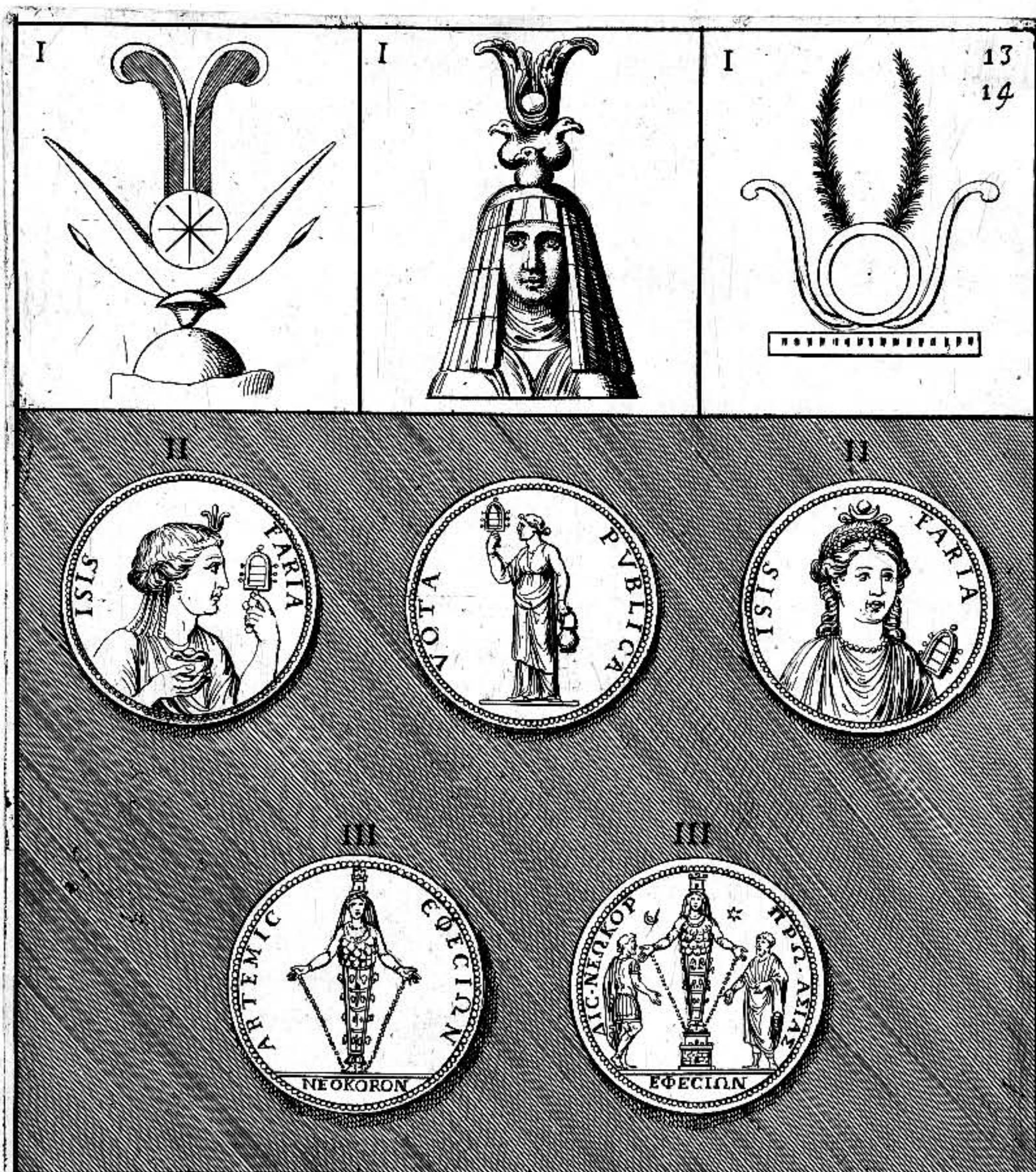
Verùm enimuerò præ cæteris præconijs, quibus decorabatur, acceptus illi fuit ac peculiaris Magnæ Dianæ titulus: cuius rei præter profanos auctores testem etiam locupletissimum habemus S.Lucam in Act. Apostol.cap. 19. qui Dianam Magnam à Demetrio quodam seditioso ciue cognominatam pronunciat: eò fortassis quòd Ephesij Dianæ numen potentia cæteris Dijs antecellere crederent; vel fortè ob celebritatem augustissimi ipsius templi; aut quia inter Magnos Deos (ut scriptores vetusti referunt) numerabantur. Hoc ipsum diuinus ille Plato de Diana etiam (ut reliquos taceam, qui veterum deorum Theogonias contexuerunt) calculo suo confirmauit, dum Solem & Lunam Magnos Deos nuncupauit. Diana demum hæc nostra apposítè à Diuo Hieronymo in Epist. Paul. ad Ephesios Polymamma denominatur, quem audire si lubet, licet venuste statuam nostram hoc modo depingentem: *Dianam Multimammiam colebant Ephesij, non bane venatricem, quæ arcum tenet, atque succincta est, sed illam Multimammiam, quam Græci πολύμασον vocant, ut scilicet ex ipso quoque effigie mentirentur, omnium eam bestiarum & viuentium esse nutricem.* A Minucio item Felice in Octauio: *Multimammia etiam Diana Ephesia depingitur.* Obijcere autem posset aliquis Macrobiij auctoritate fultus, Isidis potius hanc esse, quam Dianæ effigiem; apud quem hæc habentur: *Isis cunctâ religione celebratur, que est vel terra, vel natura rerum subiacens Soli.* Hinc est, quod continuatis uberibus, corpus Deæ omne densetur: *quia vel terræ, vel rerum nature balitu nutritur uniuersitas.* Et hanc Macrobiij descriptionem firmare videntur gemmæ non paucæ, aliaque veterum monumenta: in quibus Isis eadem forma, quæ hic à Macrobio describitur, expressa est. Quo etiam schemate Canopum suum fin-

gebant prisci illi Aegyptiorum mythologi, non apposita tamen mammam multitudine. At nostra Diana ab Iside Aegyptia differt quidem formâ aliquantulum, non autem numine, quia nullo prorsus discrimine inter se distant. Nam Diana Ephesia turritum coronamentum, & varia animantium emblemata expressa habet: Isidis vero Phariæ tempora cingunt vulturis, aut accipitris exuiae, cum orbe patulo; reliquum autem corpus hieroglyphicis notis insignitum (vel ut cum Apuleio loquar) miris extrinsecus simulacris Aegyptiorum effigiatum conspiciebatur: cuius ectyon maioris notitiæ gratia ex annulari gemma desumptum hic subiunctione. (1)

Sed de Iside hoc adiiciam: nusquam ceruos eius obsequio à priscis illis Aegyptijs destinatos fuisse. Id ex omnibus Aegyptiorum monumentis observerare liquet, in quibus ceruos appictos nusquam reperies. Præterea Aristoteles hist. animal. lib. 8. cap. 28. & Plinius lib. 8. cap. 33. memorie prodiderunt, Africam primis illis seculis ceruos non tulisse: atqui de more rituque priscæ illius gentis nulla animalia exotica dijs patrijs consecrabantur. Dianam verò hanc nostram ceruis tanquam indiuiduis comitibus semper circumstipatam videmus. Mystica tamen hæc simulacri emblemata nobis ansam coniiciendi abundè subministrare possunt, Ephesios Aegyptiorum disciplinas, & instituta præ oculis habuisse, dum tam varijs symbolis Dianæ statuam adornarunt. Verùm vt augustior patrij numinis maiestas redderetur, non solum quæ præcipua erant Isidis attributa, sed etiam Magnæ Matris, seu Cybeles Phrygiæ muralem coronam, Cereris Eleusinæ boues & fruges, Dianæ Siculæ ceruos, & rosas mutuati, nouum Naturæ numeri sub Dianæ indigitamento composuerunt, vnico simulacro omnium prædictarum virtutes, & proprietates coniungentes. Non enim varij factorum ritus, vel formæ deorum diuersæ apud priscos efficiebant, vt ipsa numina rē different; quod multis rationibus Macrobius, Satur. lib. 2. Phurnutus, alijque Mythologi euincere contendunt, qui omnes Deos ad unicum Solis numen reuocant. Apuleius quoque Istin, Deum Matrem, Mineruam, Iunonem, Dianam, Cererem, Venerem, Proserpinam, Hecaten unam eandemq; esse prædicat: diuersis tamen nominibus celebratam, ac multipli specie à varijs gentibus cultam. Quod & ex diuersis argumentis in nostro hoc Dianæ signo expressis ostendere conabimur. Sed antequam rem ipsam aggrediar: duo antiqua Ephesiorum numismata propono, in quibus eadem prorsus effigie Diana Ephesia expressa visitur. (2)

In anteriori orbe primi nummi Traiani effigies, & huiusmodi est inscriptio: AYT. KAIC. TPAIAN. CEB. alter verò, quem tanquam succenturiatum testem adduxi, exhibet in antica parte, Marci Aurelij imaginem, cum his litteris: AYT. KAIC. M. AYP. AN^ΩNEINOC. CEB.

cuius

I. Isidis Pharie coronamentum cum orbe patulo, et ex his vulturis aut
Accipioris ex anulari gemma
II. Isidis Pharie imagines, et coronamenta cum Loto, ac Lunæ glo-
bo ex nummis Helenæ Juliani Imperatoris Vxoris
III. Diana Ephesiæ simulacrum cum murali, ac turrita corona ex nu-
mmis Traiani et M. Aurelij

cuius delineandi potestatem mihi fecere Brutus & Franciscus Gotifredi fratres, vnanimes in conquirendis, & afferuandis veteribus monumentis. Nonnulla etiam alia numismata eadem specie ab Ephesijs conflata, ab Huberto Goltzio, Guillelmo du Choul, Fulvio Vrsino, Adolpho Occone, alijsque in lucem sunt edita. His breuiter de nominibus, deque Dianæ forma præmissis, nunc ex qua materia simulacra ista Ephesijs effinxerint despiciamus.

S T A T V Æ M A T E R I E S.

EX duobus Ephesiorum nummis prolatis titulisque adiectis, hanc nostram statuam genuinam antiquæ illius Ephesiæ Dianæ speciem referre certissimè constat. Quanta verò arte & diligentia horum signorum opifices genuinam similitudinem ipsius Ephesini simulacri accuratè exprimere allaborarint, præter varia symbola affabré cælata, diuersus etiam ille marmorum color, ex quo hæc Dianæ signa compacta sunt, nullo negotio demonstrat: cum ad illius imitationem vniuersum pectus ex marmore candido; vultum autem, manusque & pedes insitios ex lapide Lydio nigerrimo eos composuisse & efformasse videamus. Peruetustum enim ac celebre illud simulacrum Dianæ ex ebeno fuisse dolatum maxima veterum Scriptorum turba Plinio referente prodidit: idemque asserit Iornandes in rebus Geticis. Hoc autem non nouum inusitatumque fuisse priori ævo Pausanias in Arcadicis haud obscurè ostendit: apud quem simulacrum Dianæ Limnatidis ex ebeno fabrefactum reperitur. At Vitruvius lib. 2. c. 11. contrà sentire videtur, dum templi Ephesini signum, nec non lacunaria ex cedro facta fuisse commemorat. Alij verò vitigineum fuisse prædicant; inter quos Mucianus Consul apud Plinium habetur, qui se illud proximè spectasse dicebat. Sed hoc morosioribus examinandum relinquo. Ut vt sit, probabili coniectura assequi licet, Deæ membra prominentia vel ex nigra quadam materia composita, aut fusco aliquo colore obducta fuisse: & coniecturam meam iuvant non pauca Dianæ Ephesiæ marmorea signa, quæ Romæ extant, cum facie, manibus, & pedibus ex lapide nigerrimo insertis; & hæc quidem opera eodem fermè schemate, quo hæc nostra, efficta.

Nunc vt ad incepta me referam, vetustissimos illos Dianæ mysteriorum interpretes, ex primogenio gentium instituto totum Deæ corpus ex ebeno potius quam alio quoquis ligno efformasse, non equidem temerè conijcio, cum hoc genus ligni præ cæteris alijs, naturæ Lunaris sideris maxime congruere videatur. Nam per atrum & suboscurum ebeni coloris noctis opacæ tenebras (quod proprium est Lunæ, seu Dianæ tem-

pus) conuenienter illi Mythologi designare potuerunt. Hæc etenim Græcis Νυκτίδροι, Εὐνυχία, & Μῆτραις; Latinis, Noctiluca, Noctiuaga, Dea Noctium, & Noctium fidus pañim dicitur. Cumq; constet, (vt supra ex D. Hieronymo referebamus) Naturam rerum omnium parentem sub hoc simulacro ab Ephesijs fuisse cultam; sic & ipsa nox apud vetustissimos Poetas, vt apud Orpheum (in noctis suffimento) rerum cunctarum parens habetur: quin chaos & tenebræ prima rerum exordia esse dicuntur. Non ineptè igitur ex huius disciplinæ fonte, ebeni lignum electum fuit ab Ephesijs mystis ad nocturnum Lunæ tempus designandum, & Symbolicum naturæ simulacrum fingendum: cum eius vestigia, caliginosa etiam sapientioribus semper fuerint, eiusq; virtus perspectu cognituque difficillima. Cereri autem (quam à Diana non abhorrere mox ostendam) ater etiam color gratus, acceptusque fuit. Vnde & initia eius ex prisco Eleusiniorum ritu, nocturno tempore potissimum peragebantur; eiusque Sacerdotibus sanctum erat, ne alia veste quam nigra vterentur. Et apud Phigalenses Ceres cognomento nigra peculiari studio colebatur, prout Pausan. in Arcad. obseruauit. Addatur insuper, ebeni lignum putredini, corruptioniq; minimè obnoxium esse, vt Theophrastus in histor. Plant. & Plinius lib. 16. cap. 4. annotarunt. Propterea hæc arbor inter æternas numerabatur. Aeternitas verò in nummis Faustinæ Iunioris, Lunam pro Symbolo sortita est. Quas ob causas proculdubio Luna, seu Natura, ebeni lignum tamquam proprium & peculiare expedit.

Sed iam vetustissimæ illius Statuæ incunabula perscrutemur. Hanc non humana arte expolitam, sed cælo diuinitùs missam Ephesij tam arroganter quam falsò prædicabant. Ad quod vetus quidam Poeta Græcus alludens, celebritatem templi Ephesini, famam simulacri Diana, ipsiusq; ciuitatis gloriam eleganti epigrammate celebrauit.

Τίς ποτὲ ἀπὸ όλύμπου μετάγαλε Παρθενεῶνα,
Τὸν πάρθενον εὑρεῖσθαι δόμησι
Εἰς πόλιν Ανδρόκλου, θῶν βασίλας Ιώνων
Τὴν δοέλη, οὐ Μουσαῖς αἰπυτάτην Εὐφεῖον;
Ηρά τὸν φιλαρμόνα πτυοκτόνε μέλη όλύμπου,
Τὴν Τερφὸν συταῦδον τὸν εθελαλαμψόν;
Quis tulit è cælo sublimem Partheneonem,
Qui fuerat superis cognitus ante Deis
Mœnia ubi Androcli, imperiumque existit Ionum,
In claram Musis, militiaque Ephesum?
An quia grata magis cælo tibi terra sit altrix,
Percupis hic thalamum esse Diana tuum?

Sed missis fabulis, simulacrum illud potius ab Amazonibus positum dixerim: cum Ephesini templi constructio ijsdem à Dionysio Periegete tribuatur.

*Παρράλιω Ε'Φεσον, μεγάλης πόλιν ιοχείρης,
Ε'ντε ότε ποτὲ νηὸν Αμαζονίδες τεπύχουσ,
Πρέμω ἐνι πλελένες.*

*Maritimam Ephesum magnam urbem Diana;
Vbi Deæ ædem quondam Amazonides struxerunt
In trunco stipite ulmi.*

Vero autem proprius sit, Amazones simulacrum Diana vouisse, ut sacram ædem ei dedicarent. Fauet Callimachus hymn. in Dianam.

*Σοὶ δὲ Αμαζονίδες πολέμου ἐπειρυμήτεραι
Ἐν πότε παρράλιη Ε'Φέση βρέτας ιδρύσαντο,
Φηγῷ ωστὸν πρέμω.*

*Tibi etiam Amazones belli affectatrices
Olim in littore Ephesi statuam posuerunt,
Fagino sub trunko.*

Illud mirum, eiusmodi simulacrum intactum illæsumque remansisse, nec fuisse mutatum ipso Deæ templo septies restituto, ut Plinius lib. 16. cap. 40. testatum reliquit. Porro eadem plane symmetria ac forma, qua reliquas Deorum imagines, primitùs formatum fuisse hoc simulacrum crediderim. Sed deinde Ephesiorum hieromystæ gloriæ patrij numinis consulentes, vt varias Diana seu Lunæ vires, effectusq; denotarent, aurea, argentea, aliaque ornamenta, pro tempore tamen, & ad libitum exemptilia excogitarunt; & diuersorum animantium totemata, & emblemata in ijs exprimi curarunt. Coniecturam nostram firmat candidus ille ornatust marmoreus, quo totum Deæ corpus obducitur, quandoquidem in non nullis alijs Diana Ephesiæ dissimilia à nostris symbola contineri obseruarim.

CORONA FLOREA, ET TVRITA

Diana vertex insignitur.

Diana caput duplex cingit corona: quæ apposita fronti, florida est; altera muralis: utriusque minimè vulgaris ratio, sed ab Aegyptiorum sacris petita, quos neque radijs, neque lauro, neque olea, neque quercu patriarchum Deorum capita cinxisse liquet. Isidis certè capiti Vulturis aut Accipitris pennas, modò exuuias aspidis, iam bouina cornua, & orbem

orbem appohebant. Osridis vettici calathus, seu modius pro corona erat. E fronte Harpocratis malum persicum cum folijs eminebat. Quæ hic attexenda duximus, vt Ephesios haud absimile institutum præ oculis habuisse indicaremus. Nam Dianæ vertex apud cæteras nationes solâ falcatæ Lunæ sectiunculâ insignis conspiciebatur. Verùm, vt quod huius est loci exequar, in eius Strophio Rosæ, Chrysanthemique cum corymbis sunt: decenter quidem, cùm iuxta Plinij mentem lib. 21. cap. 25. Lunæ globum rotundum imitentur, & ad Solis repercussum aurei videantur. Ea propter Lil. Giraldus coronam ex heliocryso siue chrysanthemo Dianæ attribui à priscis scriptoribus memorat; nec absque ratione, quòd hoc floris genus helichrysum, seu heliochrysum denominatum perhibeant ab Helichryse quadam Ephesia puella, quæ prima è flore chrysanthemo Dianam coronauit. Quid si per rosas simul pactas, Cereris & Dianæ cognatum numen sagax Ephesiorum religio denotarit? Numquid pariter rosas Dianæ veluti montium, & hortorum dominæ, florumque procreatrici concedemus? Apuleius lib. 11. Metam. multifarias illi coronas adscribit. *Corona multi-formis varijs floribus sublimem distinxerat verticem.* Idemque paulò inferiùs, coronam rosaceam in pompa illa, & apparatu Deæ celebri à Sacerdotibus prægestari solitam pronuntiat: alibi autem *nunc, albo candore lucida, nunc croceo flore lutea, nunc roseo rubore flammida,* eadem ab illo coronà describitur. Quid verò aliud hæc florum varietas in Dianæ corona, quam diuersos illos circulos qui circa Lunam apparent designare posset: Hos etenim constat coronas à probatis auctoribus vocari: fidemque nobis faciet Plinius lib. 2. cap... cuius verba placet adscribere: *existunt eadem corona circa Lunam, & circa nobiliora astra.* Aristoteli & nonnullis alijs Græci sermonis antesignanis hi circuli $\alpha\lambda\omega\nu\epsilon\varsigma$ dicuntur. Quam vocem interpres modò coronam, modò circulum vertunt. Seneca in princ. quest. bunc (inquit) $\Delta\lambda\omega\nu\epsilon\varsigma$ nuncupant, quem nos dicere coronam aptissime possumus. Rosaceam quin etiam coronam ad Cererem non inuitus traham. Cuiam enim decentius, quam Cereri coronam ex lectissimis floribus plexam Ephesiorum religio tribuere potuisset, cùm ex felici eius grémio flores ortum ducant? Evidem corona rosacea, & florida apud veteres hilaritatis erat indicium: huius autem Deæ festum summo cum lusu, & gaudio antiquitus celebrabatur, prout Phurnutus testatur. Non pauci item alij flores intertexti, inter quos & narcissus. Ceres etenim apud Sophoclem narcissum, præ alijs floribus exoptat, & Magnarum Dearum coronamentum esse perhibet, quas eius Scholiares Cererem, & Proserpinam interpretatur. Item hiacynthus ex Pausaniæ auctoritate, qui hiacynthinas corollas sacris Cereris adhibitas fuisse prædicat in Chthonijs diebus festis. Cæterum omnibus palam est, rosam esse florum reginam,

ac huius symbolo potentiam , regnum , & imperium conuenienter designari . Appositè igitur Cereri rosa competit , cùm hæc sit Omnium regina ut festiuè notauit Euripides .

*Kai φίλε Δαμάστηρ θεά , απάντων
Αὐτοσα , απάντων Ἰγαῖ Ζεφός .*

*Et amabilis Ceres Dea Omnium regina ,
Omnium vero terra altrix .*

Nemini autem mirum videri debet , si Ceres , seu Diana Ephesia , quæ domina mundi habebatur , dupli corona donata , exornataq; fuerit : cùm peculiari quodam cultu Dianam Ephesiam coronis , non autem sanguinolentis victimis cultam fuisse proditum extet . Etymol. in ψ , εφέσιος . Ephesij enim σεφάνοις Διάθαλῶν τὰς ικεσίας ποιῶσιν coronis per oleæ ramos supplicationes faciunt . Dictamno etiam hanc Deam veteres coronabant , quòd partum facilem præstaret , vt Euphorion docuit . Sed longius fortasse prouectus sum , quam oportuerit . Ad muralem coronam iam deflectamus . Cur Dianæ turrita corona ? cum peculiare potius coronamentum Magnæ Matris , aut Cybeles , vel Deæ Syriæ apud vetustissimos scriptores habeatur . At si quis penitus Dearum prædictarum attributa , & cæremonias perpenderit vnum idemq; numen facile deprehendet . Idipsum autem ex vetustissimorum scriptorum placitis ostendere aggrediar : & eò quidem lumbentiūs , vt omnia symbola in Statua nostra expressa faciliūs elucescant . Rheam in primis à Cerere haud esse diuersam non est dubitandi locus , quam Latini Opim vt monuit Athenagoras in Orat. pro Christianis vocant , quòd ipsius auxilio vita constet : vel vt Fulgentio placet , quòd esurientibus opem ferat . Hanc poetæ prisci Deum Matrem , & Magnam Matrem nominarunt : quòd non homines modò , sed omnia è terra proveniant . Quare Porphyrius Rheam , & Cererem , pro Terra capi voluit . Notus est Orphei hymnus in Rheam , qui eam cunctorum matrem , & mundi medium tenere memorat . Cererem verò terram ab antiquis creditam , cùm multis rationibus , tūm ex ipsius nomine satis constat . Quid enim est aliud Græcis Δημήτηρ , quam Γημήτηρ ? Ab ipsa alimentorum largitione Platoni in Cratyllo Δημήτηρ quasi θεά γῆς μήτηρ vocatur , tanquam exhibens mater . Huc referas liquet , illa quæ Arnobius lib: 3. ex Gentilium fabulis exarata reliquit . Terram quidam (inquit) è vobis , quòd cunctis sufficiat animantibus victum , matrem dixerunt esse magnam ; eandem banc alij , quòd salutarium semen frugem gerat , Cererem esse pronunciarunt . Quibus statuam hanc nostram quodammodo depingere videtur . Hæc nempè ex mamillis pensilibus cunctis animantibus , quæ totum eius corpus ambiant , alimentum porrigere , & ante pe-

Etus immensam frugum, fructuumque copiam gerere conspicitur. Quocirca à gerendis frugibus Cicero de Nat. Deor. lib. 3. Cererem tanquam Gererem prima litera immutata dictam autumat. Ac veluti Ceres omnium bonorum largitrix, dispensatrixque credebatur, quod munus etiam Rheæ competere à nonnullis traditum est. Hanc ob causam illi vitigineum simulacrum tanquam cibi potusque largitrici Dædala sacrauit antiquitas Euphorione teste. Cererem præterea à Cybele non esse alienam docent in primis harum cognati, germanique sacrorum ritus, Cereri, enim perinde ac Cybele tympana, & cymbala aderant, quorum sonitu Ceres in filiæ inquisitione primùm vfa est. Cybele porro curru vehi, & rotis sustineri credebatur: quia mundus rotatur, & volubilis est, & hæc ipsa terra eò quod pendeat in ære dicebatur ut Seruius docet. Ceres denique, & Isis propter Sorriam frugum inventionem, æquè ambabus attributam, vnum idemque numen constituunt. Triticum enim ab Iside primùm cum hordeo hominibus commostratum scribunt Diodorus lib. 1. & Martianus Capella. Et ideò in ipsius pompa triticum, & hordeum præferebant, vt ab ipsa repertas fruges testarentur. Herodoto Isis eadem est quæ Δημήτηρ. Cui Cedrenus lib. 2. adstipulatur: à quibus Diodorus paulòante memoratus non abludit, dum Cererem cum Iside, quæ ipsissima est cum Luna coniungit. Vnde ex primogenio tamen Aegyptiorum, quam Græcorum instituto, æque ambabus boues abscripsi fuerunt. Cæterum vt obscuritatis depuisetur offensa Martianus iterum Capella nobis adeundus erit, quem de Lunari orbe verba facientem sic audiamus. In eo Sistra Niliaca, Eleusinaque lampas, areusque Dictynæ, tympanaque Cybeles. Ex quibus obseruare est, Isidis, Cereris, Diana, & Cybeles attributa Lunæ etiam adscribi. Confer cum his Luciani Deam Syriam, & Apuleianam Isim, quæ minime diuersa numina fuerunt, quamvis varijs nominibus celebrarentur. Diana demum in Luna cultam nemo necit, nisi qui vetustissimos mythologos non legerit. Hecate porro Diana, Luna, & Proserpina à Festo, & Diodoro Siculo pro uno eodemque numine accipiuntur. Exinde Diana triforis singebatur, in quam extat Horatij versus.

Ter vocat audis, ad misque letho diua triforis.

Concordem hanc germanitatem etiam adnotat Virgilius:

Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Diane.

Magna autem illa, quam nos hic cogitamus Ephesiorum Diana, Naturæ seu vniuersi, & materiæ primæ vires, potestatemque sibi vendicat: cuius insignia, & ornamenta, si attente spectes, idipsum deprehendes. Quanta verò cognatio Diana Ephesiae cum Iside intersit, vel hinc colligere est, quod illa Diuo Hieronymo teste superius laudato, apud Ephesios Naturæ typum referebat. Hæc verò apud Aegyptios nihil aliud quam ipsummet Naturæ numen

numen loquebatur, prout Macrobius Saturn. lib. 7. cap. 21. & Apuleius Metam. 6. Aegyptiorum monumentorum peritis finē enunciant. Potent hic sexcentæ auctoritates cogi ad firmandum, immēmē hanc Dearum turbam ad vnicum Lunæ siue Dianæ numen à priscis mythologis fuisse redactam. Sed cùm res notior sit, quām vt de ea prolixior sermo habeatur, ad institutum redeamus. Et coronam hanc turritam, quæ priùs Magnæ Matris, Cybeles, aut Deæ Syriæ peculiaris esse videbatur, Dianæ etiam nostræ competere ostendamus. Ac huius quidem meminit Halicarnasseus, dum canistrophorarum capita corollis ornari velut Dianæ Ephesiæ simulacra perhibet. Quām verò decenter Naturæ hæc muralis corona tribueretur, causa in promptu est: quoniam rerum humanarum regina, incolendarumque urbium rationes edocuisse credebatur; corona quippe pro muris urbium usurpatum: muri etenim tanquam urbium coronæ sunt. Hæc de corona satis superquæ dicta. Iam ad velum explicandum orationem conuertamus.

VELO DIANÆ NOX INDICATVR.

Velo densas noctis opacæ tenebras, quibus aér circumfunditur, adumbrari peruum est. Hunc autem Dianæ velandi ritum non apud Ephesios modò, verùm etiam apud Aegienses receptum fuisse à Pausania in Achaicis edocemur. *Habent Aegienses vetustum Lucinæ fanum: Deæ ligneum signum à vertice ad calcem velatum, præter eos tamen, summas manus, & pedes. Sunt verò quæ, non tanguntur partes è marmore pentelico. Alteram manum porrigit, altera faciem præfert.* Atqui Lucina à Diana non est aliena: faces certe utriusque fuere communes. Et Diana ipsa, seu mauis Luna, lumine suo ac splendore tanquam face ardenti, opaca & caliginosa conspicua lucidaque reddit. Huius quoque rei gratia quòd noctu, & in tenebris luceat, & incedat, Noctiluca, & Noctiuaga vocitata. Meritò igitur velum, tanquam obscuritatis à se depulsæ indicium à tergo demissum finxerunt. Ex quo Theologæ fonte Apuleius in illa luculenta, & accurata Lunæ siue Isidis descriptione pallam ei nigerrimam assignare non dubitauit. Velum præterea modestiæ, ac pudoris virginalis signum esse in confessu est. Vnde hoc etiam nomine Diana tribuen-dum.

CERVORVM COMITATV DIANA

Gaudet .

Ceruos Dianę obsequio ceu ministros, & (vti sic dicam) pedissequos semper fuisse addictos vulgatissimum est. Inde est quòd peculiari elogio ἐλαφηόλες Cermiaculatrix à Græcis dicebatur. Inde etiā est quòd inter animalia, quæ signum Diana exornant, bini cerui Deæ caput circumstant: idque meritò, cùm reliqua quadrupedum genera perniciitate superent, adeò vt illi Mythologi velocem Lunæ corsum innuere volentes Ceruos pro symbolo elegerint. Luna equidem tantæ celeritatis est, vt spatio viginti septē dierum horarumq; octo totum permeat signiferum, quem Sol annuo tantum temporis curriculo perlustrat. Quo minùs mirum sit Dianam cerui effigie designatam. Evidem yetus extat Pub. Licinij Gallieni nummus, in quo cerua est cum hac epigraphe DIANAE CONSERVATRICI. In alio item numisinate æneo ab ipsis Ephesijs in honorem Commodi Imp. custo bigæ ceruorum aurigante Diana, & hæ literæ circum impressæ sunt, ARTEMIC ΕΦΕCΙΩΝ. Visitur & aliis Marc. Antonini Caracallæ, in quo Dianam duæ ceruæ trahunt. Præterea Callimachus in hymn. & Claudianus de laud. Stil. currui Diana ceruos itidem adiungunt. Sed & ob venerationis studium, quo tenetur, & cui dominatur Diana, Cerui sub eius tutela, & præsidio sunt. Quapropter in veteribus Græcorum nummis Diana videre est venaticis habitu succinctam, ocreatam, pharetra à tergo insignem, adstante cerua. In multis verò ipsam videoas in ceruos sagittas ciaculantem: qua profecto de causa montes, nemoraque eidem accepta dedicataque fuerunt. Quòd Horatius Od. 22. lib. 3. eximiè demonstrat.

Montium custos, nemorumque virgo.

Montium autem ac syluarum tutricem dictam puto, quòd in montibus cerui, & reliquæ feræ stabulentur; vel certè quia noctu incedit, ac suo splendore confragosa ac densa quæquam loca perlustrat. Quæ Phurnutus respiciens Diana ὄρεσι Φοίτω Monticolam nominavit. Nemoribus præesse fingitur ex Fulgentij mente, quòd arboribus, & fructuum succo augmenta ingerat. Sin autem alias rationes desideres, ob quas præsertim ceruus in delitijs Diana fuerit, dabo. Rorem (aiunt) Iouis, & Lunæ filium esse, idque ex doctrina Poëtæ vetustissimi inferiùs (cum de Apibus erit sermo) ostendam. Constat autem, ceruos æstiuis temporibus ipsoque statim Solis exortu rorem anhelanti ore excipere, atque eo se reficere; quod ipsum Physici obseruarunt, & in hieroglyphicis Pierius. Cæterū cum cerui longissimæ sint vitæ, non malè Lunæ congruunt. Quam pro æternitatis symbolo

bolo in nummis Faustinæ Iunioris expressam monuimus. Per quatuor demum hosce ceruos iuxta Deæ caput appositos, fortè quatuor Lunæ secessantis facies designari poterunt. Verum illud coniectando, potius, quam assuerando dictum esto.

LEONES DIANÆ IN SIMVLACRO cælati confociatam Solis, & Lunæ potentiam indicant.

Leo quamvis Solis animal Solarisquè naturæ particeps ab omni fermè Mythologorum cœtu perhibetur; Dianæ tamen, Magnæ Matri, Cybele, Cereri, ac Isidi adscriptum fuisse vetera monumenta nobis insinuant. Quarum facturum me operæ pretium puto (cum vetustissimum simulacrum discutiendum suscepimus) si prisca numismata ad rem nostram stabiendam facientia Scriptorum vice proferam. Igitur Magnæ Matris effigies in pulcherrimo æreo nummo Faustinæ Antonini Pij filiæ, cum hac epigraphe MATRI DEVM SALVTARI, Leonibus inclyta conspicitur. Cybelem Leoni insidentem Septimij Seueri numismata referunt apud Adol. Occonem. Eius similiter currum Leones trahunt in nummo Faustinæ Iunioris apud Petrum Mareschal Patritium Bisuntinum. Hæc etiam in quarto denario Volteiæ gentis leonum famulitio gaudet. In nummis Faustinæ Iunioris Isidis Sistratæ imago cum leone ad pedes exprimitur. Diana demum in arca illa celebri, quam Cypselidæ in Olympia dedicarunt, alata insurgebat, & Leonem ad dextram, pantheram habebat ad sinistram, vt Pausanias in Eliac. memorie prodidit. At verò quid Leonibus cum hisce Deabus peculiare, & cur illis sacri fuerint, nobis inquirendum est. An ideo Magnæ Matri leones solutos & mansuetos adiunxerunt, vt designarent nullum esse terræ genus tam asperum atque ferum, quod non subigi colique possit? Sic lego Varroni placuisse. An verò etiam vt significarent maternam pietatem omnia superare. An quod Cybeles cum Dea montana sit, vehi leonum iugo debuit. An verò currum Cybeles Leones trahere dicuntur, quod ab ijs nutrita sit? An quia Cybele, quæ & terra est, vim dignandi à Sole recipit? Solis verò præcipuum symbolum Leo, qui & Cereri ideo forsitan adscriptus fuit, quia hæc mensis Augusti tutelaris erat, vt in Kalendario antiquo habetur. Dianæ porrò destinatum crediderim ob duplarem leonis naturam: eius enim anteriores partes, quia robore ingenti præditæ sunt, cœlestia; posteriores quia debiliores, terrestria referunt. Quæ causæ licet ad confirmationem

satis sint, aliam tamen causam ex Arati Phœnom. petere licebit, vbi ex Nigidio refert, Leonem, qui in astris locum obtinet, iussu Iunonis apud Lunam nutritum, educatumque fuisse. Porro quid causæ est, cur isti quatuor Leones humeris ac brachijs Deæ insident, sibique inuicem respondent? Dixerim non grauatae concordem Solis, & Lunæ virtutem in rebus omnibus producendis, ac fouendis per eos significari; ostendique nexum, quo terrena cælestibus coniunguntur; à quibus dum infusum recipiunt, eadem inter se, & cum cælo aptissimè cohærent.

CANCER CVR EPHESIÆ DIANÆ

Sacer.

Inter alias imagines, quibus omne cælum distinxit antiquitas, non ignobile est Cancri signum, cuius figuram è collo Dianæ suspensam, & in extrema etiam simulacri parte appictam intueri licet. Hoc autem compactile testaceorum genus multas ob causas Dianæ siue Lunæ acceptum fuisse palam faciemus. Nam vt sub Leonis effigie Solem Mythologi cognoverunt, sic Aegyptij pro Luna Cancrum pingebant. Causa est, quod in ipsa genitura mundi Solenij cum Leone, Lunam cum Cancro ortam crederent. Ad hæc Cancer cum Lunari sidere haud pauca communia habet: quippe qui frigidus, humidus, aqueus, nocturnus, & fœmineus sit. Quod eius à fronte protenduntur apices duo rotundi, & acuti firmi admodum, sub quibus duo cornua minora articulata, secundum Rondeletij obseruationem. Eius etiam corpus rotundum & compactum à Lunari sidere haud multum aberrat, præsertim dum chelas expandit: tunc enim Lunæ corniculantis figuram quodammodo referre videtur. Nec ultimum decus Lunæ cornua, cui omne genus animantium cornigerum sacrauit antiquitas, ob corniculatum globum. Cornua etiam inter præcipua Isidis symbola sunt: eique abiectissima infecta consecrata, vt illud Scarabæorum secundum genus, quod bicorne est. Præterea vt Luna ob velocem cursum incedere videtur; sic Cancer ferè solus è crustaceorum genere non natat, sed incedit. Ita Aristot. Hist. Anim. i. cap. i. *Cancri quamquam aquatiles, tamen gressiles sunt, transuersoque latere procedunt.* Accedit quod inter venatores annumerantur Cancri: sub Dianæ verò tutela omnes venatores fuere. Sed hoc præcipue ad rem facit (quod rerum naturalium scrutatores obseruarunt) Cancros vim Lunæ sentire; ea crescente pliores & probatoris saporis fieri; decrecente verò, minui: sicut & alia conchylia, vt canit Manilius Astronom.

Ad Lunæ motum variant animalia corpus.

Lon-

Longuum est etiam animal: & quemadmodum Luna reuiuiscere videtur, ita Cancer crusta, seu tegumento se exuit, & statim reuirescit; quod est à Physicis animaduersum. Cancri præterea ad nocturni luminis splendorem accurunt, & noctu ut plurimum pasci solent. Quæ profecto satis euincunt, Cancris multiplicem inesse cum Lunari sidere consensionem; nec sine mente, consilioque illi fuisse adsignatos. Haud tamen omittendum duxerim, quod Golzius nullo citato auctore refert, Cancrum apud mystas prudentiam denotasse, & hanc ob causam è collo Dianæ Ephesiæ suspensum. Idem apud Platonicos hominis ortum viamque designat: volunt enim animas per Cancri ianuam in humana corpora dimitti: & veluti Capricornum Deorum, sic Cancrum hominum portam vocant, quod per eam egredientes animæ humanum in corpus transeant. Et hęc ad nostrum emblemata aptari possunt secundum Physiologos, qui Lunare lumen naturae generationi, ac vite præesse volunt. Istud etiam hic attexatur. Apud Brutios peculiari & insigni coronamento Dianę caput Cancri testa ornatum, ut ex eorum nummis palam est. Antonini Pij numisma ab Aegyptijs signatum in auersa parte expressum Cancrum habet chelas expandentem, & falcatam Lunæ sectiunculam apprehendentem. Eodem planè schemate, & pari symbolo Cancer sculptus est in veteri gemma, quæ in Pinacotheca Eminentissimi Cardinalis à Balneo adseruatur. Verum ista de Cancro sufficient. Vocant nos ad se binę Victoriæ Dianam corollis & palmis insignientes: earum igitur explanationem aggrediamur.

VICTORIAE BINÆ DIANAM

Ephesiam cur corollis, & palmis
insigniunt.

BInæ Victoriolę Deę pectus exornantes nos sollicitant, vt è sanctioribus Ephesiorum promptuarijs causas repetamus, ob quas præsertim Dianæ Ephesiæ Victorię tribuerentur. Etenim non sine mysterio id ab Ephesijs præstitum. Hoc enim argumento cuncta submitti Lunę potestati innuebant. Vel certe corollas memoriam esse beneficiorum à Natura siue Cerere generi humano collatorum volebant. Expressę verò sunt alis passis, cum corollis & palmis, qui scilicet Victoriarum habitus, vt liquet ex Claudiano de Laud. Stil.

*Illa duci sacras victori panderet alas,
Et palma viridi gaudens.*

Victorię igitur imagines adeò gratæ, acceptęque fuerunt Dianæ Ephesię, vt

vt non modò eas ad pectus decorandum admiserit , verùm etiam ab his coronari exoptarit ; vt fidem facit Gordiani Pij æreus nummus ab ipsius met Ephesijs signatus , in quo Polymamma Diana visitur , dextra scipionem preferens , quæ è binis Victoriolis vtrinque volitantibus coronatur : ante ipsam verò muliebris figura est cornu copiæ gestans . Singularis hic æreus nummus cum infinitis propemodùm alijs in Museo Eminentissimi Cardinalis Francisci Barberini asservatur . Inter præcipua Victoriæ argumenta palma surgit , quæ rectè Cereri tribuitur : cum per palmam iustitiam designari palam sit : eò quòd fructus reddat pari cùm folijs equilibrio : id quod Pierius Valer. obseruauit . Hanc autem legum inuentricem esse liquet vel ex Virgilio Aeneid. 4.

mactant lectas de more bidentes

Legiferæ Cereri , Pbœboque , Patrique Lyæo .

Palmam præterea ad alia numina sub nostro simulacro contenta non inuitus traham . Et hanc arborem in primis ipsamet Luna tanquam propriam facilè sibi vindicabit : cùm palmam hoc peculiare cum Luna habere rerum naturalium scrutatores obseruarint , vt sola omnium arborum per ortus Lunæ singulos progeneret . Lunam item vitæ humanæ præesse ex mystis præmonui : atqui palma pro ipsiusmet vitæ symbolo ab Orpheo commendatur : nec ineptè quidem , cum hæc arbor trecenta sexaginta commoda mortalibus elargiri feratur : quod optimè nouerant Babylonij , qui suis in hymnis huiusc arboris proprietates decantare solebant . Iam si ramorum eius naturam attentiùs perscrutemur , illis cum terra peculiare *quid inesse* deprehendemus . Hi etenim quòd maiori pondere grauantur , eò plus in altum feruntur , surguntque aduersum pondus , vt Aristot. vii. Problem. & Plutar. vii. Sympos. referunt : pari etiam ratione , quòd plus tellus sulco premitur , eò vberiorem frugum copiam agricolis suppeditat . Cæterùm cum Isim in Dianæ nostro simulacro reperi non semel inculcarim , huic etiam palmæ applicare quadrare possunt . Nam Isidi ex recondita hic-rophantum doctrina calceamenta ex folijs huiusc arboris in-

texta , Apuleio locupletissimo teste , probantur : pedes

(inquit) ambrosios tegebant soleæ palmæ victricis

folijs intextæ . Et præterea in solemni eius

pompa , is qui tertius incedebat , pal-

mam auro subtiliter foliatam

attollebat . Hæc de pal-

mis dicenda

habui.

ENCARPVS E COLLO DIANAE,

dependens cur è varijs fructibus .

Terra cùm non hominum solummodò animaliumquè benigna sit parentis, verùm etiam omnium frugum fructuumquè productrix, appositiè propterea Ephesij encarpum, seù iugamentum lemniscatum ex varijs florum fructuumque generibus confectum è collo Dianæ dependere finixerunt, vt potè cùm hominibus ea suppeditarit, ac dispertierit, quibus vesci queunt. Inter præcipuos verò fructus, ex quibus scđtum compositum esse videtur, poma & papauera emicant, & illa quidem conuenienter, quia ob rotunditatem terræ figuram referunt. Hæc autem multiplicem ob causam Dianæ, seù mauis Cereri accepta, oblataque fuerunt. Papauer in primis apud omnes scriptores pro fertilitatis symbolo habetur: vnde & Ouid. lib. 2. Metam.

Antes fores antri fœcunda papauera florent.

Huius etiam fructus telluris imaginem exprimere videretur, nam inæqualitas illa, seù turbinatum Papaueris corpus valles & confragosa montium ramenta denotat. Interna verò hominibus, & subditis assimilantur, vt Phurnutus retulit. Poterit & legiferæ Cereri attribui propter illa receptacula æquis interuallis inter se distincta. Callimachus in hymno ad Cererem papauer ei assignat. Apud Clementem Alexandrinum inter præcipua dona, quæ Cereri offerebantur, papauer recensetur. Quam fortè ob causam Virgilius papauer Cereale tanquam Cereris donum exoptatissimum prædicarit.

Nec non ɔ̄lini segetem, ɔ̄ Cereale papauer

Tempus humo tegere.

Ob vim autem somniferam rectè Lunæ nocturnoque tempori conueniet: vnde & illi apud scriptores somniferi cessit appellatio. Apud Ouidium nox cum papauera corona depingitur: hoc enim tempore somnus propter humectationem potissimum vires suas exercet. Reliquæ verò florum fructuumque figuræ, quas assequi facile non est, nihil aliud quam omnis generis frugum copiam designare videntur, quam terra seminibus grauidat parit, funditque liberaliter: flos etenim in plantis frugem paulò post succrescentem pollicetur. Dianæ etiam fructus grati acceptique fuerunt, vt Pausanias in Achaic. testatum reliquit. Apud Patrenses enim Dianæ Lapriæ sacra facientes pomiferarum cuiusvis generis arborum fructus offerre solemne habebant. Non mirum igitur, si encarpus collo Dianæ appensus varijs fructibus & floribus adornetur. Verùm ne hic contextus incom-

posi-

positus dilabatur, vitta seu fascia tenui astringitur: ut per vittam obliquus flexuosusque Lunæ cursus intelligeretur.

GLANDES INDICES PRIMI CIBI dum terra mansit inculta.

En carpi extrema querneæ glandes tanquam elenchi coronant, quæ Cereris beneficia satis superque arguunt: cum in primis rerum incunabulis hoc fructuum genus mortalibus alimenta præbuerit; sed Ceres' beneficio in meliora, & mitiora commutata fuerunt. Quod apertè declarat Ouidius in Fastis:

*Prima Ceres homine ad meliora alimenta vocato
Mutauit glandes utiliore cibo.*

Quò facit & illud Virgilij Georgicorum initio:

*Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista.*

Antiquitùs agricolis in more positum fuit, vt quotiescumque Cereri rem diuinam facerent (faciebant autem, dum spicæ frugem emittere cuperant) querneis coronis vterentur. Cuius generis coronamenti meminit Athenæus lib. xv. Eundem feriunt scopum Maronianus versus Georg. lib. i.

*Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri tota redimitus tempora quercu
Det motus incompositos, & carmina dicat.*

Non possum autem hic silentio præterire grauissima illa verba, quæ in invocatione Apuleiana ad Lunam habentur: *Regina celi, siue tu Ceres alma frugum parens originalis, quæ repertu lætata filiæ, vetustæ glandis remoto pabulo, miti commonistrato cibo nunc Eleusinam glebam percolis.* Postquam verò huiusc Deæ beneficio terra nouis frumenti seminibus locupletata luxuriauit, glans contemni cœpta est: taleque fuit mortalium in glandiferas quercus odium, vt inde natum sit illud, *ἀλις δρυός Satis quercus.* Et hæc fortè fuit ratio, cur querneas glandes huic encarpo tanquam in Deæ trophœo protomystæ suspenderint. Sed & Hecate, quæ à Luna non ablutit, corona è quercu plexa decorari gaudebat, sicut Aeschylus declarat. Addamus insuper; quòd glandes appictæ Naturæ prouidentiam adumbrent: siquidem glandiferæ quercus primis hominibus alimenta subministrarunt. Ad hoc igitur Naturæ beneficium alludere volentes alium fructum glandibus associarunt, quem, vt ex eius figura orbiculari & oblonga appetet, dactylium esse autumo; neque præter rationem, cùm paulò ante palmam Cereris delitijs adiudicatam fuisse dixerimus; cuius fructus tanta

est

est facultas, ut præterquam quod in esu sit suauissimus, ex eo etiam vina, & panem confiant Orientales, & quadrupedibus edendum præbeant.

M A M M Æ N V T R I T I O N I S S I V E alimentorum symbola.

A Egyptiorum Theologia, Lunam matrem mundi, à Sole grauidatam fœcunda generationis principia diffundere superstitione credidit, ut in libros Aristotelis *περὶ ἐργασίας* scribit Ammonius. Ab hoc disciplinæ fonte illos suam Isim efformasse reor: & fors inde factum ut hinc *Ἄδην* & *παρθένον*, ex Platone apud Plutarchum lib. 1. de Iside & Osiride existinetur: quod sit scilicet nutrix, & susceptrix generis humani. Proinde non mirum si frequentè eius imago pensilibus, & prominentibus mammis conspicua in priscis monumentis repræsentetur. Etiam apud Macrobius continuatis vberibus depingi paulò ante diximus. Ad Aegyptiorum imitationem Ephesij simulacrum Deæ Naturæ Polymammæ cum infinito scilicet vberum numero composuerunt. Cuiusmodi à Diuo Hieronymo, & Minucio Felice in Octauio depictam fuisse superiùs indicauimus. Apud Arnobium Cererem cum grandibus mammis efformatam intueri licet: idemque paucis lineis interiectis huic mammas item promptas adscribit. Pausanias in Messen. Dianæ nutricis, quæ παρθένοφη indigitabatur, mentionem facit. Et apud eundem in Attic. legere est, Athenienses delubrum Telluri puerorum nutrici exædificasse. Apud Aristophanem verò hæc puerorum altrix etiam vocitatur. Lucretius pariter Cererem mammosam facit hoc versu:

At gemina ergo mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho.

Geminam dixit acsi opimam & amplam innuere voluisse. Ex adductis nemo non videt, Isidi apud Aegyptios, & Macrobius; Dianæ apud Ephesios, & Messenios; Telluri apud Athenienses; Cereri apud Lucretium & Arnobium, nutricis seu mammosæ elogium æquè fuisse attributum: nec ab harum consortio Rhea eliminanda erit, cum & ipsa matris titulo gaudeat. Conspirare autem hæc omnia videntur, vt hasce omnes Deas sub vnico Dianæ nostræ simulacro copulatas firma probatione retinere possimus. Atqui non indecenter Diana, seu mauis Ceres Polymamma à priscis illis mythologis efficta, quam superiùs Διάμυτρα dictam ως δη μητέρα γέγε ex vetustissimis scriptoribus protulimus: quod utique mater altrixquæ sit omnium, quæ in ea vitam degunt. Alij γυνήερα dicunt, quod omnia pariat, & recipiat. Sed & à Virgilio alma dicitur, ab alendo nimirum, vt Seruius interpretatur: benignis enim Telluris Lunęque viribus alimenta

præcipue deberi veteres agnoscebant . Huius autem singularia beneficia, Columella lib. 3. cap. 22. decantat his verbis . *Quibus alma Tellus annua vite, veluti æterno quodam puerperio lœta mortalibus distenta musto dimittit ubera .* Cæterum hæc nostra multimammia genuinus est prouidentissimæ Naturæ typus . Apud priscos enim papillæ rotundæ atque prominentes fæcunditatis erant indicia : & hoc præsertim hieroglyphico Agyptij ad Isidis, seu Cereris fæcunditatem, ac rerum omnium affluentiam, designandam usus fuisse Apuleius auctor est . Nam veluti lac profusum ex uberibus saginat fetus, ita etiam è gremio telluris fruges productæ mitia alimenta mortalibus præbent . Proinde non inconsultè inter alia fercula, quæ in pompa Iasiaca à sacris Aegyptiorum antistibus præferebantur, vasculum papillæ simile ab Apuleio recensetur . Luna quippe partibus præesse creditur, quia illius ope, propter vim propriam humoris, fetus adiuuatur, & in utero intumescit . Per innumeras demum mammas Naturæ adscriptas infinitum non hominum solummodo, verum etiam animantium, nec non vegetabilium numerum, quæ insimul alit, adumbrare haud dubiè voluerunt . Cum videlicet penè totum Deæ corpus varijs animalium figuris refertum, & diuersis fructuum generibus insignitum representetur . Sed & Plutarchum audiamus referentem, quod Lunare lumen generandi, atquæ humectandi vim habeat, ac tam animalium fetibus, quam plantarum pullulationibus conducat . Vnde Apuleio sèpiùs laudato Luna, siue Ceres omniparens, quasi omnia pariens & gignens dicitur . Nec verò ab hac semita discedit Mantuanus poëta, dum dixit .

Nec non e Tityon terræ omniparentis alumnum.

Cernere erat.

Enim uero cum omnia ab ea alantur, perinde atquæ à nutrice & matre, signanter maternum nomen illi inditum est . Quod etiam epitheto Luna ab Orpheo cohonestatur, apud quem modò Φερέναρπω, modò πλεωφόρω indigetatur . Addi, si graue non est, insignem Lucretij lib. 2. ad hanc rem locum .

*Denique cœlesti sumus omnes semine oriundi:
Omnibus ille idem pater est. unde alma liquevit
Humorum guttas mater cum terra recepit,
Fœta parit nitidas fruges, arbusta quæ lœta,
Et genus humanum: parit omnia secla ferarum
Pabula cum præbet, quibus omnes corpora pascunt.
Et dulcem ducunt vitam, prolemque propagant:
Quapropter meritò maternum nomen adepta est.*

Luculentè hoc identidem præfatus poëta & Philosophus ostendit alibi, ad quem lectorum remitto . Firmicus Maternus Mathem lib. 3. omnem sub-

stan-

stantiam humani corporis ad potestatem lunaris luminis pertinere auctor est . Idemquè lib. 4. Lunam humanorum corporum matrem scientè appellat . Luna etiam , eodem referente , terræ imperium ex vicinitate sortita , omnium animantium corpora & concepta procreat , & generata dis- soluit . Diuus autem Augustinus de Ciuit. Dei lib. 7. Tellurem dici ma- trem asserit , quia plurima pariat ; magnam , quia cibum cunctis submini- stret . Quæ omnia ambarum manuum porrectione iterum indicantur : liberalitas enim passis manibus olim figurabatur , vt scribit Diodorus Si- culus lib. 4. Et has quidem ambas nobis porrigit , vt nos continuis bene- ficijs impleat , & iuuet in aduersis . Verùm his obiter allatis ad alia em- blemata , quibus reliquum Dianæ corpus stipatur , defletere libet . Sta- tuæ vmbilicum tres cerui occupant , de quibus cum abundè supra dictum , Sphinges explicandas suscipiemus .

S P H I N G E S .

VTrumque Deæ latus duæ Sphinges muniunt , quæ ab Ausoniana descriptione non discrepant : iuuat autem ipsummet vatem audire in ternario numero .

*Terruit Aoniam volucris , leo , virgo triformis
Sphinx , volucris pennis , pedibus fera , fronte puella .*

Inter vetustissimos verò scriptores non defuerunt , qui caudam draconis illi adiunixerint : sed in illa non morabor : consule si lubet Herodotum , Aelia- num , Plutarchum , Solinum , Diodorum , Plinium , Clementem Alexan- drinum , & Palæphatum , qui caninum etiam illi caput assignant . Potes præterea genuinam eius effigiem ex infinitis propemodùm monumentis antiquis obseruare . Hoc dicam , Sphingem Aegyptium fuisse inuentum , quam ex virgine , atquè leone compositam finixerunt : hac præsertim ratione ducti , quòd Quintili & Sextili mensibus , sub quorum tutela Leo & Virgo sunt , Nilus exuberet , vt Bellonius obseruauit . Apud Aegyptios item constans fama est , Sphinges præ foribus ædium sacrarum Isidis & Osiridis tanquam silentij , taciturnitatis , ac prudentiæ symbola fuisse collo- catas , vt Synesius orat . de prouid . memorat : quibus signis templa Deo- rum adeuntes , vt tacitè vota facerent , monebantur , nec arcana numinum diuulgarent , sed mysteria sub his latitare præsentirent . Hanc autem Aegy- ptiorum doctrinam ad Ephesios transiisse ex germana Isidis , & Cereris cognatione autumare licet . Nam sicut Sphinx Memphitica , sacra ceremoniasque seclusas esse , & silentio tegi oportere innuebat ; sic non absimili ratione Cereris initia occultanda , obsignandaquè esse apud Ephesios figura

Sphingis Dianæ simulacro insculpta præmonebat. Quæ ut credibilia habeam, impellunt me tacita illa & operata Cereris apud omnes ferme gentes initia, & sacra: quæ nulla re magis quam silentio constare Iustinus memorat. Ad quæ alludens Apuleius scribit: *Cætera, quæ silentio tegit Eleusis Atticæ sacrarium.* Porro mysteria Eleusina dicebantur, quod apud Eleusinos primùm inuenta fuissent, in quibus silentij fides adhibenda erat. *Musnæea*, etenim ut Suidas interpretatur, δύο τὰ μύσην τὸ σόμα dicebantur, ab ore videlicet claudendo: quod deceat eos, qui audiunt diuinæ cæremonias, os obturare, nec ulli mortalium enunciare, ne oculis profanorum obuiæ polluantur. Initiationes etiam hæc Cereris mysteria dicebantur, ut Arnobius obseruauit: quia semper profanos arcebant, ut arbitris carerent. Omni exceptione maius erit hoc Horatij lib. 3. Car. super hac re testimonium.

*Vetabo qui Cereris sacrum
Vulgati arcana, sub ijsdem
Sit trabibus, fragilemque tecum
Soluat faselum.*

Ad cuius etiam mentem Tibullus canit.

*Non ego tentavi nulli temeranda Deorum
Audax laudandæ sacra docere Deæ.*

Verum si in sacris Cereris hæc religiosi arcani obseruatio tenebatur, Cybeleia sacra non minori cultu, aut silentio peragebantur. Quò spectant illa vatis,

hinc fida silentia sacris.

Cum autem nocturno tempore altum sit ubique silentium, hac de causa Cereri, ac Cybeli noctu sacra celebabantur. Quanquam iuxta M. Varronis, & Diui Augustini sententiam multa in Cerealibus mysterijs tradebantur ad fruges maximè pertinentia, quæ omnia peculiari taciturnitate obsignanda erant. Apuleius item Eleusina mysteria, lætificas messium cæremonias appellat. Sphinges porro ex humano ferinoque corpore constabant: facie plerumque muliebri, nonnumquam etiam virili; quæ Androsphinges Herodoto dictæ. Quò symbolo non ineptè declaratur, Cereris beneficio ferinam illam & agrestem mortalium prisci æui barbariem in humaniorem, & urbaniorem vitam comutatam fuisse. Nam Ceres præterquam quod frumentum inuenit, eius etiam subigendi rationem edocuit; & leges dedit, quibus iustitiam colere mortales didicerunt: his autem beneficijs nulla maiora reperiri possunt. Vnde non sine causa ab Ovidio dictum est;

*Prima dedit leges, Cereris sunt omnia munus.
Sed & alia ratio de huiusc animalis symbolo hic expresso subesse poterit,
si di-*

Si diligentius prisorum monumenta perpendantur . Aenigmata quippe & res abstrusas Sphinge designari nemo nescit . Naturae autem arcana in tenebris iacere ; obliquas asperasque semitas esse ; quæ mortales ad rerum naturalium intelligentiam introducunt , quis ignorat ? Certè non oportet nos crassa pinguique Minerua abditas rerum causas naturæque mysteria inquirere : Sed temporis diuturnitate subtiliorique indagine opus est , ut quantumcumque cognitionem referamus . Iam Sphingis symbola Gryphes excipient .

GRYPHES, DRACONES, ALIÆQUE Ferae.

Gryphem fictitium animal esse notum est , ideoquæ in eius descriptione variant auctores . Plerique ex Aquila & Leone compositum volunt : Aristæus Proconnesius apud Pausaniam incuruum illi rostrum aquilarum more , auritumque caput adscribit . Quin & Gryphem Aegyptium fuisse commentum vetustissima illa ænea Bembi tabula docet . In ea nempè gryphes multis varijsque formis cælati apparent : quod indicium est , hoc animalis genus Isidi gratum acceptumque fuisse . Quare non mirum , si Dianæ Ephesiæ attributi etiam fuerint . Quamvis non desunt qui inter peculiaria Solis symbola reponant : ob igneam præcipue vim , qua præditum esse memorant : vt non inconcinnè etiam Lunæ , quæ Solis soror & coniux perhibetur , tribuantur , scilicet ob frequentem eius cum Sole coniunctionem , & à quò ignea fit . Iterum si ex Aquila & Leone gryphes compositi , Aquila rectè ad Solem , Leonis verò pars posterior (quòd & Macrobius annotauit) quia imbecillior , ad Lunare sidus referri poterit . Sic igitur sub hoc figmento vtriusque sideris socias vires , & effectus in omnibus rebus procreandis fouendisque Ephesios prænotasse autummarim . Adhæc gryphes ob eximiam perniciatem Lunæ competere videntur : quòd & de velocissimis alijs feris paulò ante referebamus . Post gryphes mystica sunt aliarum ferarum symbola , quæ Panthers , vel leopardos , aut Tigres referre videntur ; sed ob similitudinem quarumnam potissimum sint , arduum est dignoscere : ideò his non immorabor , sed ad notiora pedem referam ; præsertim cum in his nihil aliud quam velocem lunæ cursum designari putem .

D R A C O N E S .

SAcrorum Ephesiorum præsides multa (vt præfati sumus) ab Aegyptijs mutuati , non myſtico tantummodo Sphingis ſymbolo , verū etiālijs primarium ciuitatis numen cohonestare volentes , geminos Dracones antiquissimo eius ſimulacro adiunxerunt . Nequè hoc ſine recondito aliquo ſenu factitatum crediderim : cùm inter cætera animantium genera , quæ ſummo in honore apud Aegyptios olim fuerunt . Dracones ſiuè Serpentes enumerateſunt ; quorum effigies in Iſiaca Bembi tabula non ſemel apparet & conſpiciuntur . Ac ne priſcorum vatum ſubſidio carere videamus , Ouidium dabimus , qui ſerpentem in pompa Iſidis deſcribit :

Plenaquæ ſomniferis ſerpens peregrina venenis .

Iuuenalis Sat. 6. etiam Serpentes ſimulacro Iſidis comitem inducit hoc verſu :

Et mouiffe caput viſa eſt argentea ſerpens .

Tanta autem fuit apud priſcos veneratione ſerpens , vt inter præcipua gentium myſteria decantaretur . Idipſum luculentè Clemens Alexandrinus , Julius Firmicus , & Iuſtinus Mart. oſtendunt . Nec defuere , qui ſerpenti- bus diuinitatem inelle dixerint : in quorum numero Taautes apud Eusebium , idquè ex Phœnicum Theologia . Quare cum ad Græcos eadem religio , vel potiū ſuperstitio translata fuerit , Ceres potiſſimum ſerpentes elegit . Omnidò Apuleiana Ceres draconum in pinnato curru conſpicua incedere fingitur . Orpheus verò in hymnis Cererem in curru , Draconesque eam trahentes deſcribit : quod ſplendidè Ouidius Faſt. lib. 4. exprefſit , dum Cereris ex Sicilia profectionem deſcribit .

Quò ſimul ac venit , frenatos curribus angues

Iunxit , & aequoreas ſicca pererrat aquas .

Tale quoquè eſt illud prælaudati vatis , dum Deam Celei Menolinæ hofpitiū deſerentem recenſet :

Dixit , & ingrediens nubem trahit , inquè dracones

Transit , & alifero tollitur axe Ceres .

Non pauca marmorea monumenta eodem planè ſchemate , quo hic depingitur , Cererem affiſtam referunt : cauſam verò huiusce figmenti inquire conduceit . Draconis ſymbolo terram ſignificari credidere multi , quòd eam toto corpore penè perrepens verrere videatur . Sed quoniam non Cereris modò numen , verū etiā Diana , ſub hac ſtatua agnoscetur , Diana ipsamet adeunda erit , vt rationes ob quas Serpentes seu dracones in complexum receperit , inueniamus . Pausanias in Arcad. ſcripsit , inter alia ſigna , quæ in Dominae ſiuè Heræ fano reponebantur , Diana vnum

repo-

repositum fuisse ceruina pelle velatæ, pendente ex humeris pharetra, altera manu lampadem, Dracones duos altera gestante. Naturæ numen prudenterissimum fuisse ex veterum elogijs superius ostendimus. Prudentiæ enim symbolum Serpens, quem & insuper sapientiæ indicem vetustas esse voluit. Hunc præterea in delicijs fuisse ferunt propter peculiarem illam excubandi vigilandique vim, qua præditus est, & ob acutissimam oculorum aciem, quæ omnia Lunæ indefessæ competunt: siquidem suo splendore noctu cuncta collustrat. Per eius insuper eximiam celeritatem, flexuosos meatus, lapsusque erraticos, Lunæ iter sinuosum designari potest. Dracones demum cornibus è fronte prominentibus insigniti; & hanc fortassis ob causam sub Dianæ tutela admissi fuerunt, quia omne cornigerorum genus Luna, ut iam dictum est, sibi vendicat.

B O V E S.

Peculiari quadam religione Boues Cereri, Lunæ, nec non & Isidi consecravit antiquitas. Cereri quidem ob agriculturam, quia seminavix absque à ratione proueniunt. Et hoc unico symbolo telluris fœcunditas demonstratur: huiusque sub effigie à nonnullis gentibus, & præsertim à Phrygibus cultam fuisse ex priscis monumentis deprehendimus. Aegyptij quoquè hieroglyphicis literis, cum terram significare volunt, ponunt bouis figuram. Dianam quinetiam in insula quadam sinus Persici tauri sub imagine summo in honore habitam fuisse Dionysius Alexandrinus memorat. Apud priscos verò tanta fuit huiusc animalis veneratio, ob summam illius in rusticis laboribus sustinendis patientiam ac tolerantiam, ut tam capitale esset bouem aratorem necesse, quam ciuem: cuius rei exemplum habeatur apud Plinum. Huius etiam encomium Varro lib. II. de re rust. decantauit his verbis: *bos socius hominum in rustico labore, & Cereris est minister*. Non absimilia ab Aeliano var. histor. lib. V. referuntur, cuius hæc sunt: *bouem aratorem, qui iugum trahit, vel in aratro, vel in palustro nemactes: quia ille etiam agricola est, & humano generi laborum socius*. Pythagoras apud Ouidium mansuetam, cicuramque huius animalis naturam explicans in hæc verba prorupit:

*Quid meruere boues, animal sine fraude doloque
Innocuum, simplex, natum tolerare labores.*

Hanc igitur ob causam in sacris Cereris interdictum erat ne bos adhiberetur, propter varia commoda, quæ mortalibus afferre solet. Iterum Ouid. in Fast.

A boue succincti cultros remouete ministri.

Bos aret, ignauam sacrificare suem.

Apta

*Apta iugo ceruix non est ferienda securi,
Viuat, & in dura saepe laboret humo.*

Cur verò hoc animal Lunæ sit adscriptum, ante alios nobis rationem suggerit Luctatius Grammaticus his verbis. *Luna verò quod propius Tauro adhæreat, vacca idest boue figurabatur.* Eius autem exaltationem esse in Tauro Julius Firmicus, & Porphyrius testantur. Lunæ currui boues Ausonius ad Paulinum adsignat:

*Iam succedentes quatiebat Luna iuuencos. Et Claudianus:
Quo Phaeton irrorat equos, quo Luna iuuencos.*

In nummis antiquis Sept. Seueri, Antonini Caracallæ eius filij, nec non & Iuliæ Piæ Luna stat in biga, quam gemini boues trahunt. Bouis item cornua Lunæ præsertim fuisse gratissima testatur Orpheus hymno Dianæ. Quin & ab illorum figura peculiare nomen sortita est *ταυροπόλες* enim & *tauropoleos* dicebatur, vel à boum cornibus, vel ab aspectu quo apparet, cùm corniculata est: aut certe quia id animal terræ culturæ deputatum est. Boues item apud Aegyptios Isidi in delicijs præcipue fuerunt, vt monuit Herodotus, referens illis morem fuisse boues mares Osiridi, fœminas verò Isidi dedicare: cuius auctoritati Diodorus Siculus adstipulatur. Inter alia autem antiquitatis analæcta, quæ in Musæo meo asseruantur, Isis ex nigro lapide effigiata visitur, supra cuius caput bouina cornua assurgunt, quibus sumnia retum abundantia, & fertilitas designatur: nam secundum Salomonis xiv. Proverb. sententiam, *Vbi plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis.* In apparatu sacrificali, seu pompa Isiacâ, bos inter alia fercula à Protomystis præferebatur, vt in marmore peruerteri obseruauit. Diana porrò apud Romanos, non secùs quām Isidi apud Aegyptios, boum cornua sacrata deprehendimus. Hi etenim in vestibulo Templi Diana Montis Auentini ex vetustissimo ritu boum cornua affigebant. Quid si omnes hæc Deas boue gaudere diximus? Numquid etiam in ipsius Naturæ parentis delicijs esse poterunt? Certè quidem: nam ad illam omnium ciborum, & alimentorum, quibus mortales sustentantur, officium pertinere antiqui putarunt. Boui quippè nomen à nutriendo factum volunt. BO enim nutritio sonat: si quidem labore suo in terra exercenda nos continuo nutrit. Vetus autem Glossa super Exod. cap. 22. beneficia, quæ à boue percipimus, enumerans: *Bos (inquit) in primis immolatur, arat, pascit carnibus, lac dat, & corium diuersis usibus ministrat.* Ad hæc multiplicia commoda Hesiodus respiciens bouem inter familiæ partes reposuit. Is enim libro, qui inscribitur Opera & Dies, domum ex viro, muliere, & boue arietore constare indicauit. Quām verò appositi Ephesij boues laboriosissimos utilissimis Apibus associarint, in hoc marmoreo Naturæ simulacro mox sequentibus innotescet.

A P E S.

Solæ ex volatilium, & insectorum genere Apes Dianæ consecrari, ipsiusquè corpus symbolico argumento cohonestare meruerunt. Et hæ quidem ternæ utrimquæ effictæ, ac rosis immixtæ latera Deæ muniunt. Nec immeritò sane: cùm iuxta præceptum Plinij rosæ iuxta aluearia sint collocandæ. Cur vero Dianæ, Cereri, Terræ, & rerum parenti Naturæ in delicijs fuere? An cùm virginitatis cultrix sit Diana, Apes ei adscriptæ ob incorruptam virginitatem? Castas profecto Apes Petr. Damianus epist. 15. lib. 1. describit, cum inquit: *Apes sobolem successuræ posteritatis enutriunt, ut virgines perseverent.* Quin & naturali quodam instinctu res Venereas adeò auersantur, vt eos, qui recens operam Veneri dederunt, acriùs inuadant, quod Plutarchus in coniugalibus præceptis annotauit. Confona etiam sunt illa, quæ de integritate earum virginali cecinit Virgilius Georg. lib. IV.

*Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes.
In Venerem soluunt, aut fætus nixibus edunt.*

Quod ipsum luculentè Quintilianus in declamatione, quæ *Apes pauperis* inscribitur, ostendit his verbis: *Non illas libido progenerat, domitrixq; omnium animalium Venus.* Eucherius autem Apem virginitatis symbolum esse tradit. Vide, si lubet, Albertum Magnum lib. 17. de Antract. 2. cap. 2. & miram Apum castitatem agnosces. Quare cùm Diana summoperè virginum moribus, ac consortio delectetur, non mirum si purissimas Apiculas in complexum tanquam aptissimas comites receperit. An non Dianæ exemplo Apes in montibus degunt, & locis ab hominum confuetudine remotis gaudent? Aliam causam habe: Apes rorem ex floribus legunt, fauos inde conficiunt; non ineptè igitur Dianæ seu Lunæ alumnae dicuntur: cum Alcman poëta Lyricus, vel ipso Macrobius Satur. lib. 7. teste, rorem aëris ac Lunæ filium esse dixerit: & peculiari encomio Luna roscida nominetur. Aliud occurrit, quod hic attexam̄ Apes propter eximiam velocitatem Lunæ tribui: scitè enim ab Ouidio agiles nuncupantur. Verùm libetne, vt quid iam Apis cum Cerere peculiare habeat, disquiramus? Porphyrius in antro Nymphauni Apes Cereris ministras statuit: numquid ob puritatem? hoc equidem sentire Pindarus in Pyth. videtur: cuius interpres ad hæc verba,

Oι δέ τοι τόγε πεπομός ὅρθος μελίσσας.

Propriè quidem, ait, *Apes Cereris ministras appellauit propter earum puritatem: impropriè verò omnes alias animantes.* Idem Pindarus alibi

Cerem in solemnibus sacris Apibus delectari scribit : quo factum cre-
diderim, ut cum Ceres maximè à sanguine abhorreat, mella inter alia
libamina sibi ascuerit . Pausanias in Eliac. author est, Eleos cum in Pry-
tanico monte Cereri sacra facerent, thure & melle subactum triticum ado-
leuisse . Idemque in Arcadicis refert, Cereri Phigaliensi fauos fuisse ob-
latos . Et hoc instituti genus ad Romanos usque transiit : nam quoties-
cumque Ambaruale sacrum pro maturis frugibus siebat, faui cum liba-
mentis offerebantur . Adeò ad impetrandas fruges Apes valere crede-
bant . Quò mirè facit quod de Trophonij Oraculi origine Pausanias in
Bœtic. prodidit, cuius verba adscribere non pigebit : *Cum unum*, inquit,
*& alterum annum nullis terra imbris irrigaretur, è singulis ciuitati-
bus Delphos missi sunt, qui opem implorarent . His siccitatis remedium
exposcentibus Pythius Apollo imperauit, ut Lebadeam venientes à Tro-
phonio malū auxilium quererent . Lebadeam itaque profecti, cum
Oraculum reperire non possent, Saon quidam Acrephniensis, collegarum
natu maximus, cum Apum examen conspexisset, quocumque illæ diuer-
tissent, sequi statuit . Vbi igitur eas ad speciem quandam aduolantes
vidit, & ipse subiens oraculum, quod quærebant, illud esse intellexit .
Quo inuento, quæ iamdudum inculta, & squallens terra iacuerat, im-
bris tandem saturata brevi florida, ac frugifera fuit . Quonam tandem
iure Apes Cybelem attingant, videamus . Papauer, vt Eusebius monet,
Ciuitatis est symbolum, ob multitudinem scilicet granorum, quæ in eo,
tanquam in ciuitate ciues stipantur . Pari ratione Apum aliueare ciuitatis
seu reipublicæ congruum potest argumentum constitui . Apum quippe
labor, & vita indefessa, nihil aliud est quam exemplar reipub. optimis
legibus, & civili disciplina institutæ . Quin vt hominum frequentia
conseruantur vrbes, sic in aliuearibus Apes : adeò nempè frequentiæ, &
societatis amatrix est Apis, (quod Mausonius annotauit) vt si sola re-
linquatur, desiderio tabescat, & moriatur : quod etiam innuit Cicero
Offic.lib. I. *Apum examina non fingendorum causa congregantur, sed cum
congregabilia natura sint, fingunt fauos .* Igitur sicut inter ciues officia
reipublicæ diuiduntur, sic etiam Apes inter se labores, & opera in mel-
lificando partiuntur: nullique licet otiali, sed ignauos abs se propellunt.
Tangit hanc carum naturam Virgilius :*

Ignauum fucus pecus à præsepibus arcent.

Non immerito igitur sub Cybeles famulatu Apes stauendæ, sub cuius
tutela vrbes . Addatur & istud, Cybelæ & Cereri æquè communia fuisse
cymbala : at quis nescit Apes dissipatas, & displicatas, vt loquitur Varro
de re rust. lib. III. cymbalis & plausibus in unum locum reduci? hæc
sciens Claudianus cecinit .

qualis

qualis Cybeleia quassans
*Hyblæus procul æra senex reuocare fugaces
 Tinnitus conatur Apes.*

Apibus igitur & Cybelæ æra communia, sed & Lunæ quoquè: consueverant quippe veteres delinquentे Luna æra pulsare: cuius moris meminit Manilius Astron. lib. i.

*Vltima ad Hesperios infectis volueris alis,
 Seraquè in extremis quatuntur gentibus æra.*

Ceres non minùs digno quām proprio elogio Munifica dicebatur: ita etiam Apis munifica nuncupanda, gratis enim nobis mellificat, & sine impedio labores suos mortalibus clargitur. Denique ipsius Telluris feracitas vbertasquè non potuisset alio melius, quām Apis symbolo subintelligi. Verùm offert se p̄cipua quædam mihi ratio, cur Ephesinæ Dianæ simulacro Apes insculptæ fuerint, eamque insinuat Philostratus his verbis; *Tí ἐν αἱ Μέσοις δεδεγ; οὐ δὲ ταῖς πηγαῖς τὸ Μέλιντο;* *Αἰθωροὶ τῶν Ιωνίων ὅτε ἀπώκαιον, Μέσοις ἡγεόντο τὸ ναυπηγὸν εἴδε μελίτη.* Quidnam buc Musæ? Quid ad Melitis fontes? Cum Atbenienses Ionicas colonias ducerent, Musæ classis duces fuere, sub Apum specie. Quod & ante Philostratum Himerius Sophista annotarat, vt à Leone Allatio lingue Græcæ peritissimo accepi. Quo factum vt in huius beneficij recordationem Ionicarum Vrbium princeps Ephesus has etiam Apes, principis sui numinis simulacro insculpsérat. Hæc de conuenientia symbolorum satis: nunc carundem opportunitates explicabimus.

APVM ET MELLIS COMMODA.

Placetne vt Apis dotes & mellis commoda perscrutemur? Naturam veluti matrem prouidam, & totius generis humani susceptricem, cum multis mammis supra produximus. Verùm cùm ipsius lactis usus ad reliquam hominis vitam educandam sufficere minimè posset, indulgenter varia fructuum genera subministravit, vt faciliùs mortales sustentarentur. Ad hæc autem exoptatissima Naturæ dona sagax Ephesiorum religio respiciens, non sine mente cum infinitis illis papillis vberri-
mam fructuum copiam, quibus fertum lemniscatum refertum conspicimus, velut ex eius sinu productam mammis associauit. Cùm autem sine lactis usu, & frugibus hominis vitam posse sustentari Ephesij cognouissent; beneficio videlicet ac edulio mellis; ideo Apes Naturæ simulacro tanquam ministras hominibus necessarias adiunxerunt. Ipsemet Iupiter ante omnes, Antonino Liberali teste, Apum benificantiam sensit; illi quippe

quippe in antro Cretensi vagienti Apes mella tanquam diuinum nectar pro alimento dederunt. Sed conuenientius sit ex Lactantio lib. I. cap. 2. dicere, Melissam regis Cretensis filiam vna cum sorore Amalthea Iouem puerum educasse; illam scilicet melle, hanc verò lacte caprino. Post Iouem Beroë quoquè mellis alimonio nutrita: sic refert Nonnus Dionys. At enim uero non vni Ioui, nec soli Beroë mellis edulia communia: verum etiam primitius mos erat, ut peculiarter hoc cibo pueri pascerentur. Ideo Moschius iubet, ut nutrix os infantis melle illinat. Apud Ouidium Fast. lib. 4. etiam Triptolomo infanti lac, poma, & mella edenda dantur.

*Mox epulas ponunt, liquefacta coagula lacte,
Pomaquè & in ceris aurea mella suis.*

Hieroni autem, cum iussu patris expositus fuisset, quod ex ancilla natus crederetur, humanæ opis indigenti Apes in os mella congeffere: quo ostento pater ab haruspicibus admonitus filium recipiendum duxit, moribus, & disciplinis illis erudiendum curauit, quibus postmodum ad præsignatam regni maiestatem facile peruenit. Quarè Apis eodem nutricis epitheto decorari potest, quo Diana ab Orpheo cohonestatur; utraque enim παρθένος, hoc est, puerorum nutrix est, quo etiam nomine Diana apud Diodorum vocatur: quod scilicet ad eam infantiam, & ciborum officium pertinere veteres existimarent. Attexatur & illud quoquè, Pindarum, cum è paterna domo pulsus & expositus fuisset, ab Apibus educatum, teste Aelian. de var. hist. Et eius filias paterno præsidio & opibus carentes è benigna Veneris manu casei, & mellis edulia suscepisse.

Verum enim uero hoc pretiosi nectaris alimentum non infantibus primulæ ætatis tantummodo exhibitum, quinimo grandæuis, & longæuis etiam hominibus pergratum salutarequè fuisse priscorum paginæ nobis suggerunt. Huiuscœ cœlestis liquoris meminit & ipse Homerus, apud quem Machaoni, Nestorique annoso, mel & cepa tanquam lautissimæ dapes usui fuerunt; in quorum schola Nestoris vxor enutrita, Patroclo cepam cum melle recenti aurea in lance apposuit. Hic etiam audire iuuat Posidonium referentem, Mysios religioni indulgentes ab animantibus abstinuisse, & eam ob causam pecus omne vitasse; melle verò tantum, & lacte vitam sustentasse. Prædictis calculum suum adjicit Eustathius in Iliad. x. & frequentissimum veteribus fuisse mellis usum refert, Pythagoræque exemplum adducit, qui solo melle, tanquam diuino pharmaco, contentus diu vixit. Similia prodidit Aristoxenus philosophus & musicus nobilissimus, qui Pythagoræ sectatores ut plurimum melle usos enarrat. Huc etiam traho illud Athenæi de Democrito, cui non modo mellis suffitus, verum etiam ipsius vapor naribus admotus tam salutare beneficium contulit, ut per multos annos sanus,

sanus , & incolmis permanferit : vnde interrogatus , quonam pacto diu quis sanus esse posset ; Si interna , inquit , melle rigaris , oleo autem extima . Zenoni verò philosopho non cupediarum nobiles illi artifices edulia parabant , sed modico pane , & melle mensam onerare studebant , vt in eius vita Laertius retulit . Sic etiam educati fuere Antiochus medicus , & Romulus Pollio , qui scientiam Apicianæ popinæ explodentes , melleis alimentis absquè alijs ferculis in ultimam vsquè senectam vitam protraxerunt . Cæterū valeat apud nos Diophantis authoritas , qui de re rustica librum conscripsit , afferentis in longa æui spatia vitam eos producere , qui continuo mellis esu vterentur . Hanc verò vnicam ob causam Cyri-nios longeuos dici volunt , vt ex Athenæo obseruare licet , quod assidua mellis esitatione delectati fuerint . Potest ex præfatis hoc pretioso nectaris hominis vita absquè ullo alio cibo sustentari . Audi præterea , si graue non est , ipsummet Hippocratem medicinæ parentem , de melle differenter . *Vinum & mel optima iudicata sunt hominibus , si iuxta naturam & sanis , & debilibus cum temporis oportunitate , ac mediocritate exhibeantur : tum alibi , mel cum alijs quidem comedum & nutrit , & bonum colorem exhibet .* Eadem Celsi mens fuit , atquè adeò non paruum nutrimentum humanis corporibus à melle conferri scripsit ; quæ neterè , & sine ratione dicta videantur , age sis mellis proprietates expendamus .

MELLIS VIRES ET PROPRIETATES.

Principiò quidem mellita medicamenta , diuiniq; huius nectaris potions quantum in medicina valeant , ipsimet medicinæ parentes Hippocrates & Galenus abbundè prodidere . Quæ Plinium etiam non latuere : tradidit quippe mel conseruandi facultate pollere , vlcera vetusta expurgare : quod & Porphyrius significauit . Apuleius autem Platonicus in libello , quem de viribus herbarum contexuit , mirificas mellis virtutes in varijs ægritudinibus , morborumq; curationibus refert , obseruatque liquorem illum cum herbarum succis & mandragora mixtū saluberrimum esse . Porro inter præcipua remedia , quæ ebrijs medici olim adhibere solebant , panem melle oblitum Macrobius Satur. lib. I. c. 7. recensuit . Mel quoq; desiccandi vim habet , firmatque vulnera vt idem autor Sat.lib.7.cap. I 2. obseruauit , his verbis : *Nam quæ vdanda sunt , corporis , vino fouentur ; quæ siccanda sunt , melle deterguntur .* Cum potiones amaræ præbendæ olim erant , poculi ora melle illinebantur . Possem infinita alia recensere ; sed longioris id operæ , & aberramenti prolixioris foret . Addam tantummodò , corpora huma-

humana, non solum dum viua sunt, Apum muneribus recreari, & iuuari; sed postquam etiam anima destituta sunt, beneficio mellis feruari. Constat etenim, defunctos in melle sitos à fœtore & putredine defendi. Valet in primis apud nos Xenophontis *Ἑλληνῶν* lib. 5. autoritas, afferentis Agesipolin Lacedemonium graui morbo affectum, eoque die septimo consumptum, in melle positum, & Lacedæmonem reuectum, regiaque sepultura fuisse donatum. Statius in Silvis scribit Alexandri Magni caderuer melle litum putredini non fuisse obnoxium. Plinius etiam refert Hippocentaurum Claudio Cæsari ex Aegypto illatum in melle conditum fuisse, ex more rituque illius gentis: qui mos Babylonij & Assyrijs familiaris fuit. Quam consuetudinem non parùm iuuant illa Varronis *Ἄρεια Κέφης* apud Nonium in nomine, Vulgus: *Quare, inquit ille, Heraclides Ponticus plus sapit, qui præcepit ut comburerent, quam Democritus, qui ut in melle seruarent: quem si vulgus fecutus esset, perream si centum denarijs calicem mulsi emere possimus.*

Verùm ne insipida quæ protulimus esse videantur, paucula tanquam bellaria apponam, quæ ad victus lauitiam, epularuinque magnificenciam spectant. Frequentissimum apud veteres fuisse mellis usum in obsonijs, & condimentis vulgatæ autorum paginæ abundè testantur. Apicius insignis ille Opsophagus ante omnes idipsum non paucis in locis significauit, quem vide, si animus est tibi ista pernoscere. Ad parandas certè in lauoribus conuiuijs delicias, bellaria mellita excogitata, ac in secundis mensis apposita. Sic Varro apud Aul. Gellium lib. xiiii. cap. xi. bellaria secundæ mensæ mellita esse debere præcipit. Quò trahi possunt illa dulciarij pistoris apud Martialem verba.

*Mille tibi dulces operum manus ista figuræ
Extruit, huic uni parca laborat Apis.*

Placentæ etiam mellitæ audè inter conuiuas expeditæ: vnde Horatius epist. 2.

Pane egeo, iam mellitis potiore placentis.

Placentæ vt plurimum ex farina hordacea, casco, & melle simul commixtis parabantur. Edulia autem illa, quæ in melle cocta sunt, maximè concoctionem in ventriculo iuuare docet Plinius lib. xx. cap. ix. Idemque alibi refert semen tritum candidi papaueris cum melle in secundis mensis apponi solitum: plura prætermitto, quam describo. Ad vinum melle temperatum venio, quod vini genus in lauoribus conuiuijs olim expetitum: Vnde est illud notum Martialis in Xenijs.

*Attica nectareum turbatis mella falernum,
Misceri docet hoc à Ganymede merum.*

Primus omnium mortalium Aristæus mella vino miscuit; miscendi au-

tem

tem rationem Plinius lib. xiv. cap. xc. de re rust. Columnella edocent. Sed quoniam hæc potius gulæ irritamenta, quam res humano generi necessarias respicere videntur, ad alia luculenta Apum munera, quæ in vitæ humanæ subsidium munificè concessa sunt, pedem referre luet.

Ceræ non infrequentiores, quam mellis usus : hac Deorum, heroumque imagines formabantur ; exornabantur atria : hinc maiorum vultus ducti ; accensi Deorum funales ; Pictorum tabulæ inceratae : hinc obserata vulnera : unde Valerij Flacci versus,

Vel pice, vel molli concludere vulnera cera :
Pugillares seu tabellæ ceratæ, in quibus stilo æneo, aut ferreo literas exarabant. Plautus in Asinaria.

Nec nulla sit cera, ubi facere possit literas.

Præter allata Apum munera Propolis potest adiungi : sed ne longior sim, ad Plinium lib. xi. cap. viii. te remitto : qui recte dixit Apes hominis causa genitas esse ; nam quicquid laboriosissima Apum familia operatur, in communem hominum utilitatem cedit. Ex dictis liquere sati suto, cur Dianæ seu Naturæ sacræ Apes. Istud tantum corollarij loco attexam, in sanctiore Eminentissimi Cardinalis Francisci Barbarini Ceimeliarchio gemmam videri in qua tres Apes cum aratro expressæ, quarum duæ iunctæ sub iugum ceruicibus terram proscindunt; altera vero coloni vice fungens stimulo comites excitat. Quo hieroglyphico tanquam muta quadam poësi animos segnes non solùm ad labores incitare, verùm etiā tacitis religionis Eleusinæ præceptis instituere prisci sine dubio voluerunt.

R O S A E .

Rosæ binæ hinc atquæ hinc dispositæ, solertis ingenij arbitrio Apibus intermixtæ fuerunt, ut omnium florum fructuumque primicias designarent : flores certe fructus promittunt : rosæ præsertim, quas poëtae indiscriminatim pro quibuslibet ferè floribus ponunt. Horum vestigijs Dianæ opifex inhærens rosam illi tribuit, credo ad terræ fertilitatem designandam. Ac licet rosas tanquam sibi proprias Venus vendicet, non obstat tamen quin & has Cereri adiudicemus. Per celebris enim est illa vestis Cereris apud Apuleium ex varijs florum generibus contexta. Rosacea item illa corona, de qua plenius supra differuimus. Quid si & hic rosarum memoriam raptus Proserpinæ inculcat? Ferunt quippe eam Siculis in campis rosas legentem à Plutone raptam. Ut vt sit, Diana rosis ornata certè inducitur, nempè quod earum calices nocturno tempore ut plurimum explicari soleant. In pompa vero Magnæ matris rosæ

ante

ante Deæ simulacrum spargebantur : vt à Lucretio lib. II. traditum, obseruauimus.

*Aere atquè argento sternunt iter omne viarum,
Largifera stipe ditantes, pinguntque rosarum
Floribus, umbrantes matrem, comitumque cateruas.*

Pertinent igitur ad Cybelem & Lunam rosæ : nec immerito, cum florum Reginæ sint, omnem vegetantem naturam, quæ succum & alimento è terra dicit, adumbrare creduntur.

F A S C I Æ.

Inferiora statuæ tribus reuincta sunt fascijs, non dubiè quin ex Aegyptiorum disciplina, prout ex priscis illorum monumentis ac etiam ex hieroglyphica Bembi tabula liquet ; qui Isidem versicoloribus vittis toto corpore vincitam adumbrabant. His autem vittis Lunæ in elementorum coagmentatione varias operationes, & effectus mysticè designabant : vel certè, quæ Heliodori sententia est, varias Lunæ facies, & aspectus indicabant. Possis & circulos illos seu coronas, quibus Luna sæpe cingitur, in fascijs intelligere. Aut fortè per has innuere voluerunt, res quasque è terra natas cursu temporis rursum in terram redire. Luna verò, vt supra annotauimus, vitæ mortisquè dominium habere credebatur. Quod si velis has tænias ad Cererem referre, non pugnabo, cum hæc omniparens, & commune rerum omnium sit sepulchrum. Ideoquè corpus eius fascijs obligatum fingi potuit, vt innueretur, semina medio anni spatio sub terra veluti in utero Cereris occuli, indeque per occultam vim reddi cum fœnore.

Soli pedes lustrandi supersunt. Sunt autem ex marmore nigro inseparabili contracti, & eo modo compositi, quo omnium ferme Deorum simulacula Aegyptios formasse refert Herodotus. Ocreati non sunt vt in alijs Dianæ statuis, sed nudi, impedimentisquè soluti, vt præcipue tanti numinis propensa voluntas, maternique affectus erga mortales dignoscerentur.

Hæc fere dicenda habui de his symbolis, & hieroglyphicis : nec diutius in ijs immorabor : cùm liquido iam constare credam, hæc omnia ab Ephesiorum hierophantibus præsertim electa fuisse, vt latentes rerum naturalium causas, sub his quasi sub arcanis inuolucris obtegerent, honestoq; philosophiæ obtentu velarent : quo facilius cæcutientibus imperiti vulgi oculis imponerent. Siue vt per hanc figurarum symbolorumque varietatem, Dianam suam augustiorem redderent ; sub cuius effigie Naturæ rerum omnium procreatrixis numen, vt in limine operis ex Diuo Hieronymo

nymo attigimus, contineri volebant. Porro Naturam ipsam non modò Ephesij, verùm etiam pleræque aliæ gentes tanquam Deam diuinis honoribus affecerunt. Et Macrobius refert Isim supremum Aegyptiorum numen, nihil aliud esse, quām terram, naturamue rerum. Epicurus verò mundi huius gubernatorem solam naturam statuebat: vt ex Minucio Felice in Oct. colligere est: *Etiam (inquit) Epicurus ille, qui Deos osiosos fingit, Naturam tamen superponit.* Eadem quoque mens fuit Senecæ lib. 4. de benef. qui Naturæ diuinitatem tribuit his verbis. *Natura hoc mibi præstat; non intelligis te, cùm hoc dicis, mutare nomen Deo?* *Quid enim aliud est Natura, quam Deus, & diuina ratio toti mundo, & partibus eius inserta?* Hùc trahi posset Laetantij auctoritas, Naturam pro Deo primitus habitam declarantis: consule eum, si lubet, aut si plura Naturæ encomia desideras, hymnos qui sub Orphei nomine circumferuntur, adi. Ceterūm tanta fuit Dianæ Ephesiæ gloria, tanta religio, vt non à finitimis tantummodò, verùm etiàm à remotissimis populis eius effigies peculiari studio coleretur: ità refert Strabo, qui & in extremitate Ferrarij Hispaniæ promontorij fanum Dianæ Ephesiæ fuisse prodidit. Pausanias autem multis in locis cultam eam fuisse obseruauit: scribit enim de Corintho: *In foro, ubi plurima sunt templa, Diana est Ephesia cognomento.* Eodem quoque teste in porticu Megalopolitana signum Dianæ Ephesiæ positum fuit. In Arcadicis Templum Dianæ Ephesiæ apud Elcam Arcadiæ oppidum extare retulit. Massiliæ quoquè Iustinus hanc Deam adoratam fuisse memorię prodidit. Demùm non paucę eius marmoreę statuę, quę hodie Romę visuntur, satis superque indicant, hanc peculiari cultu Romanos fuisse prosequutos. Verùm absolutis tandem celeberrimi huiusc simulacri symbolis & partibus, operę pretium facturum me puto si pauca de templo, ubi signum illud asseruabatur, retulero.

TEMPLOM DIANÆ EPHESIÆ.

Ephesus, vt vult Stephanus, Ioniæ est vrbs clarissima; Lydię, vt Herodotus: Asia certè lumen Plinio dicta est. In ea Dianæ templum nobilissimum, quod cœteris pulchritudine, & varietate marmorum, columnarum numero, ac ipsius etiam structurę concinnitate, nec non & copiosa supellectile prelatum fuit, atque inter orbis miracula annumeratum. Placet igitur eius quantulamcumque adumbrationem ex Plinio lib. 36. cap. 19. exhibere. *Magnificentiae (inquit) vera admiratio extat templum Dianæ Ephesiæ ducentis, vel ut alij volunt, quadrin- gentis viginti annis factum à tota Asia: in solo id palustri fecere, ne-*

terræ motus sentiret, aut biatus timeret. Rursum ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea substraue carbonibus, dein velleribus lanæ. Vniuerso templo est longitudo quadringentorum vigintiquinque pedum, latitudo, ducentorum viginti. Columnæ centum viginti septem à singulis Regibus factæ; sexaginta pedum altitudine, ex ijs triginta sex cœlatæ. Quales fuerint træbes, ex Vitruvio suprà indicauimus. Valuæ autem ex cupresso compactæ, quæ & ad quatuor vsque ætates intactæ permanserunt, vt Theophrastus hist. plant. lib.v. annotauit. Cœterum tanta fuit templi maiestas, vt ansam Plinio dederit asserendi, Cœtera eius operis ornamenta, plurium librorum instar obtainere. De primis eius auctoribus inter se non conueniunt scriptores. Liuius à ciuitatibus totius Asie factum ex vulgari fama refert. Alij maluere ab Amazonibus extructum: quò faciunt versus illi Nonni in Dionys. quos in limine sermonis adduximus. Pindarus apud Pausaniam in Achaicis idem fatetur, atque adeò eleganti carmine Amazonibus bellum Theseo inferentibus hoc opus assignat. Id etiam Hyginus insinuat, & addit insuper, ab Otrita Amazone Martis coniuge dedicatum. In ea quoque mente Pimandri interpres, Pomponius Mela, & Solinus lib. 1. cap.41. quibus tamen neutquam consentit Pausanias in Achaicis: sed Eræsum hominem indigenam, Ephesumque Caystri fluminis filium tantæ molis auctores facit: quin & ab Epheso urbem denominatam asserit. Quocumque auctore excitatum fuerit, tantæ fuit magnificentiæ apud priscos, vt inter septem orbis miracula adnumeratum, non ultimum locum habuerit. Antipater illud spectaculis omnibus anteponere non dubitauit. Eadem fiducia Hyginus primum illi locum inter orbis miracula tribuit. Non me tamen fugit, alios esse qui secundum illi locum assignent. Callimachus poëta illustris in hymno Dianæ, nihil præcellentius & admirabilius à Sole oriente conspicí dixit. Sed omnium elegantissimè huius Templi augustam magnitudinem depingit Philo Byzantius antiquissimus scriptor libello de VII.

orbis miraculis, cuius locum harum elegantiarum studiosi vnà mecum debebunt V. Cl. Lucæ Holstino, qui eum libellum iam dudum cum alijs editioni paratum seruat: vnde hæc interim amicissimi viri beneficio cum eiusdem versione Latina profero.

Θ Ε Α Μ Α Π Ι.

Ο' συ Εφέσω ναὸς τὸν Αρτέμιδος.

O' Τῆς Αρτέμιδος ναὸς σὺν Εφέσω μένος δῆλος Θεῶν οἶκος.
παθόσεις γέρες ὁ θεασάμενος τὸν τόπον συντλάχθει, καὶ τὸν
χρέον τὸν αἰδανοσίας κόμην σῆπτο γῆς απηγθεῖσα. Γίγαντες γένοι
τὴν Αλιών παιδῶν τὸν εἰς ωραῖον αναβάσιν ἔργασθε, ὅσοι
χωνύσοντες τὸν ναὸν, ἀλλ' Ολυμπῶν. ὡς τὸ μὲν στηθολόγος
Τολμηρότερος τὸν πόνον, τὸν πόνον δὲ τὸν πέριν. ηγένετο γένος ἐδαφοῦ
τὸν ωσκειμόντος γῆς λύσας ὁ τεχνίτης, οὐ τὰ βάθη τὸν ὄρυζαν
κατεβιβάσας, εἰς αἴπερνον ἐβάλετο τὸν κατώρυγα θεμήσαν, οὐδῶν
λαθρίας διαπανίσας εἰς τὰ καταγένετα καλυπτόμενα τὴν ἔργων.
Ἐρείσας δὲ τὸν ασφάλειαν ασφαλεῖτο, οὐ πευποθεῖς τὸν Ατ-
λαντα τοῖς βάσοις τὴν μηλένων ἐπαπεριθεῖσα, πεφῶν μὲν ἐξωθεὶς
ἐβάλετο κρίπτᾳ δικαβαθμον διεγέίρων περὶ βάσιν μετεωροφα-
νές, καὶ πεπλεῖ . . . λείστῃ.

VI. MIRACULVM.

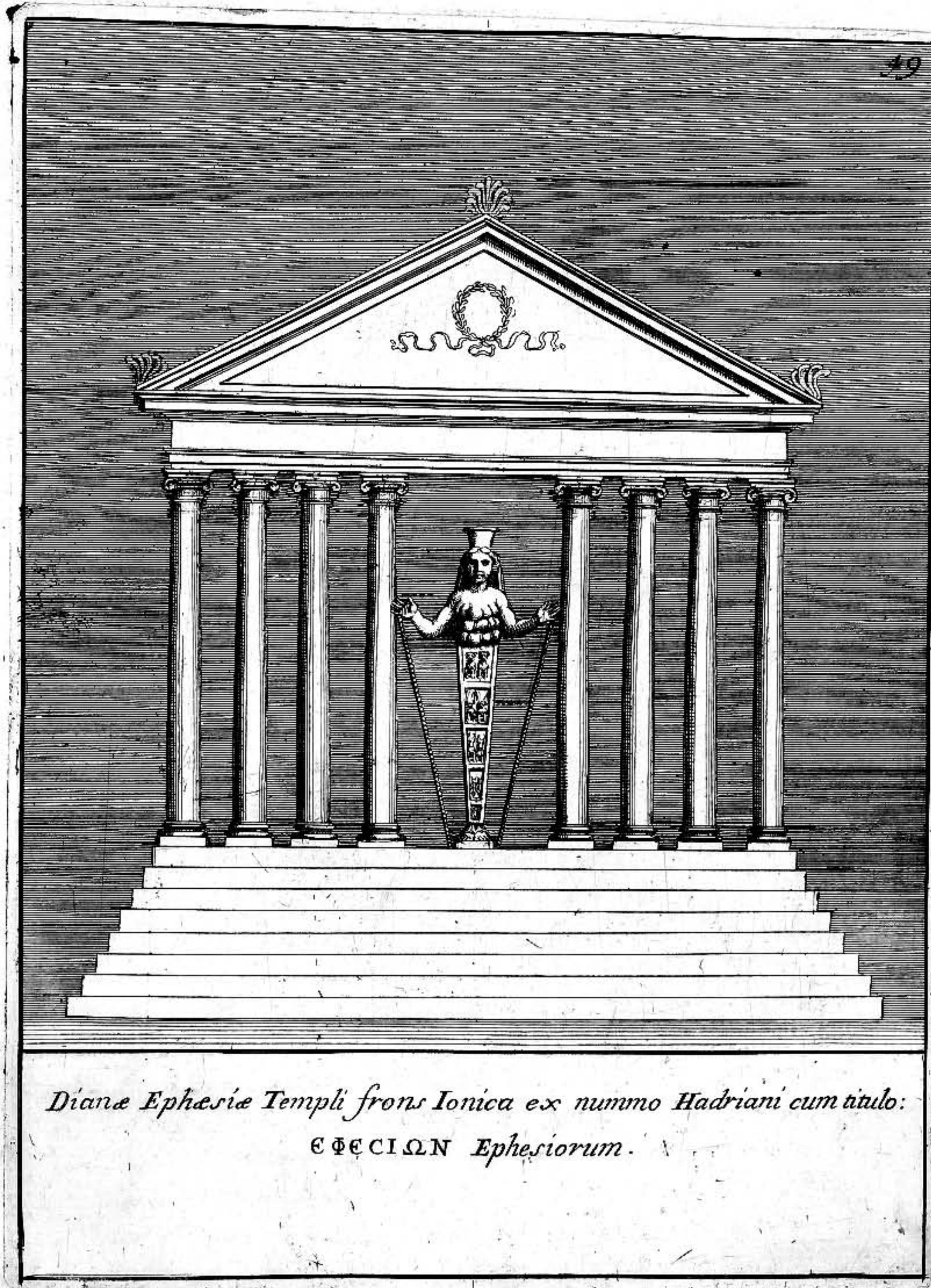
Templum Dianæ Ephesiae.

Dianæ Ephesiae templum unicum est Deorum domicilium : quis-
quis enim spectauerit, credet permutatis inuicem locis mundum
cælestem immortalium deorum in terras demigrasse. Nam Gigantes, vel
Aloidæ cælum concendere aggressi agrestis montibus non templum, sed
Olympum struxere : ita ut labor inceptum, ars labore audacia su-
peret. Artifex enim dimoto solo, quod suberat, aetisque in immensam
profunditatem fossis fundamenta altioribus cuniculis iecit : ita ut mon-
tium lapicidinas operibus subterraneis exauriret. Sed strato incon-
cussæ soliditatis firmamento, & presupposito Atlante ad superincubi-
turi operis pondera sustinenda, principio quidem crepidinem decem gra-
duum extrinsecus posuit, quæ basis eleuationis vice fungeretur.

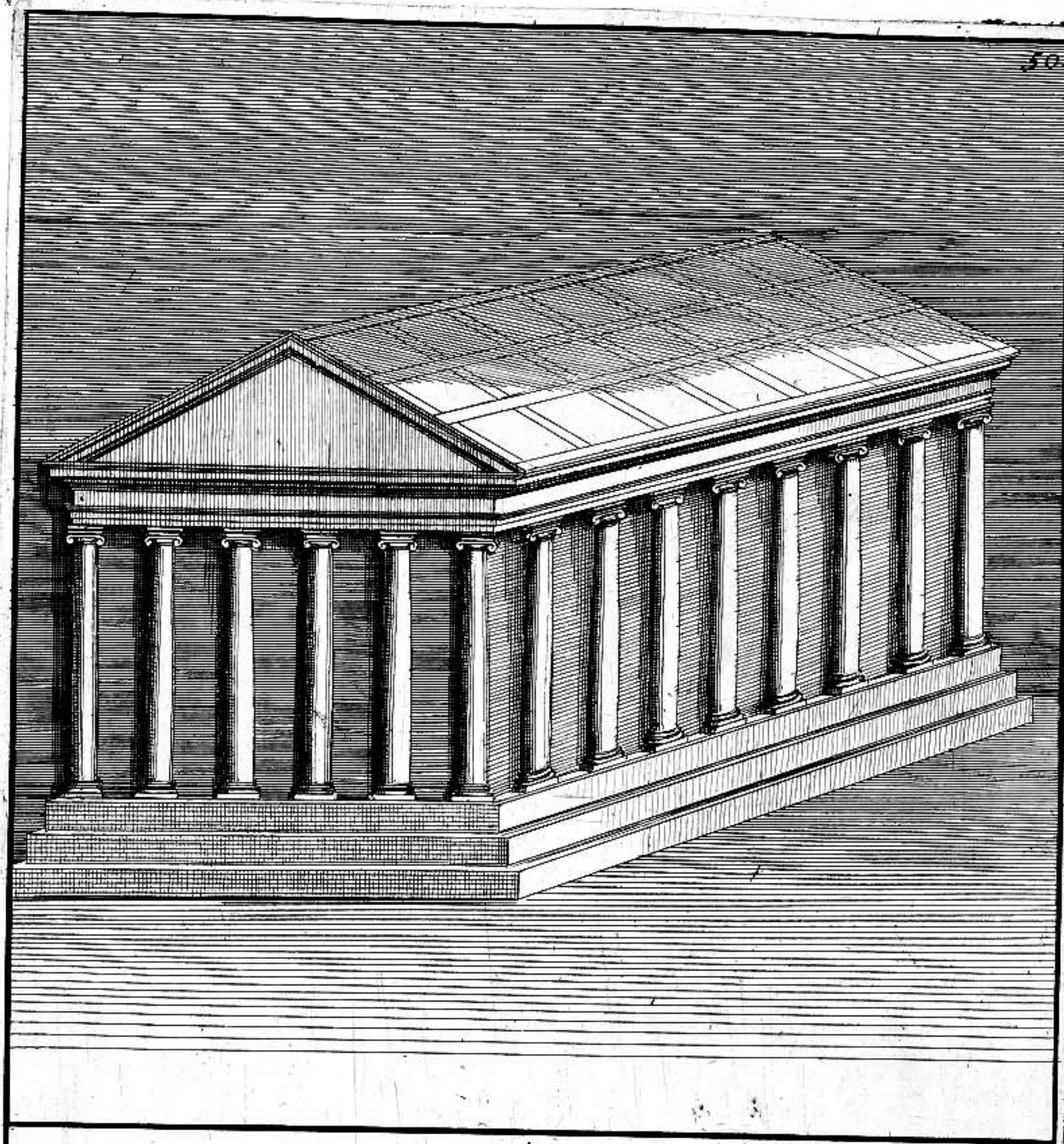
Reliqua deinde huius capitinis perierunt, magno sanè damno: habemus enim exactam totius structuræ descriptionem, quam in cæteris expressit scriptor antiquissimus, qui ipsum templum haud dubiè viderat ante conflagrationem. Sed quod in Philone temporum iniuria nobis negavit, aliunde resarcire conabor. Ea propter ipsius Templi formam studiosorum oculis exhibere decreui, duplicitis nummi beneficio: quorum unus ex metallo pulcherrimo & forma grandiuscula in Musæo Eminensissimi Cardinalis Francisci Barberini afferuatur; alter verò ex schedis Jo. Iac. Chiffletij Patritij Bisuntini depromptus est.

Primus ut vides, templum octo columnis instructum cum Diana Ephesiæ icuncula representat. In huius priori parte Hadriani vultus est cum hac inscriptione: AYT. KAIC: ΑΔΡΙΑΝΟC. CEB. Hoc idem numisma à Ioanne Sambuco mutilum prolatum est. Alter autem nummus apparet templi etiam Ephesini schema, ut literæ circum orbem indicant, ostendit. Quem eò lubentiùs hic adieci, quod ambitus exterior templi dispositas circumcirca columnas ostenteret, & crēpidinem δηκάθυρον oculis spectandam exhibeat, cuius Philo Byzantius meminit. Ipsius autem templi exædificatio Ionica est; id quod præter vulgata numismata Vitruvius etiam confirmat his verbis: *Primumquæ aedes Ephesi Diana Ionico genere ab Ctesiphonte Gnoſſio, & filio eius Metagene est instituta: quam postea Demetrius ipsius Diana seruus, & Pœnius Ephesius dicuntur perfecisse.* Strabo prioris templi architectum Cheresiphrona, (fortè pro Ctesiphonte) statuit; Cheremocratem verò post Herostrati incendium restituisse pronunciant. Constat autem septies idem fuisse restauratum; idquæ in primis affirmat Plinius.

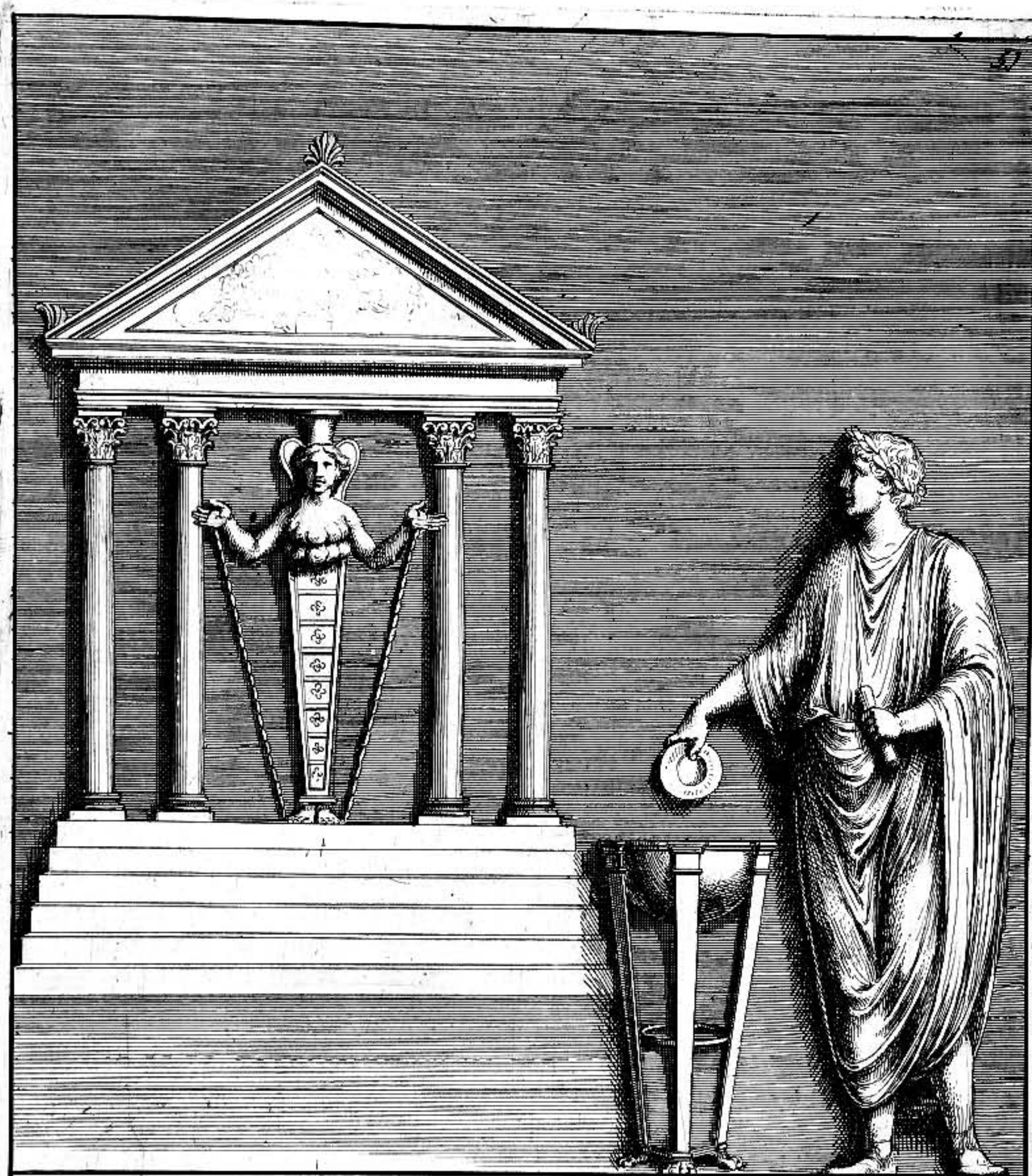
* *Vt autem Templi huius omnium, quæ unquam fuere toto Orbe, celeberrimi, aliqua species è suo funere, imò è suo duplice rogo enitescat, superstites nummos duos in lucem proferimus, templi ipsius ectypo insignitos, quos Auctor noster superiùs descripsit. Cum tamen, ob eorum exiguum magnitudinem, seu paruitatem, ad exprimendam structure elegantiam, Ionicos scilicet modulos, gradus, ambitum, aliaque ad symmetriam spectantia impares sint; uniuersam Templi faciem in maius producere, atque in ampliorem formam redigere, quoad fieri potuit, satius duximus, prout in binis proximis tabulis, Petri Sancti Bartoli stylo graphicè, & concinnè, adumbratam, spectandamque subiçimus. Ad maius verò studiosorum priscae elegantiæ oblectamentum, ipsis duabus nummis tertium, & quartum addidimus, Diana cultum, & sacra designantes, duobus pariter subsequentibus tabulis expressos, ut una simul iuncti nil expetendum oculis relinquant.*

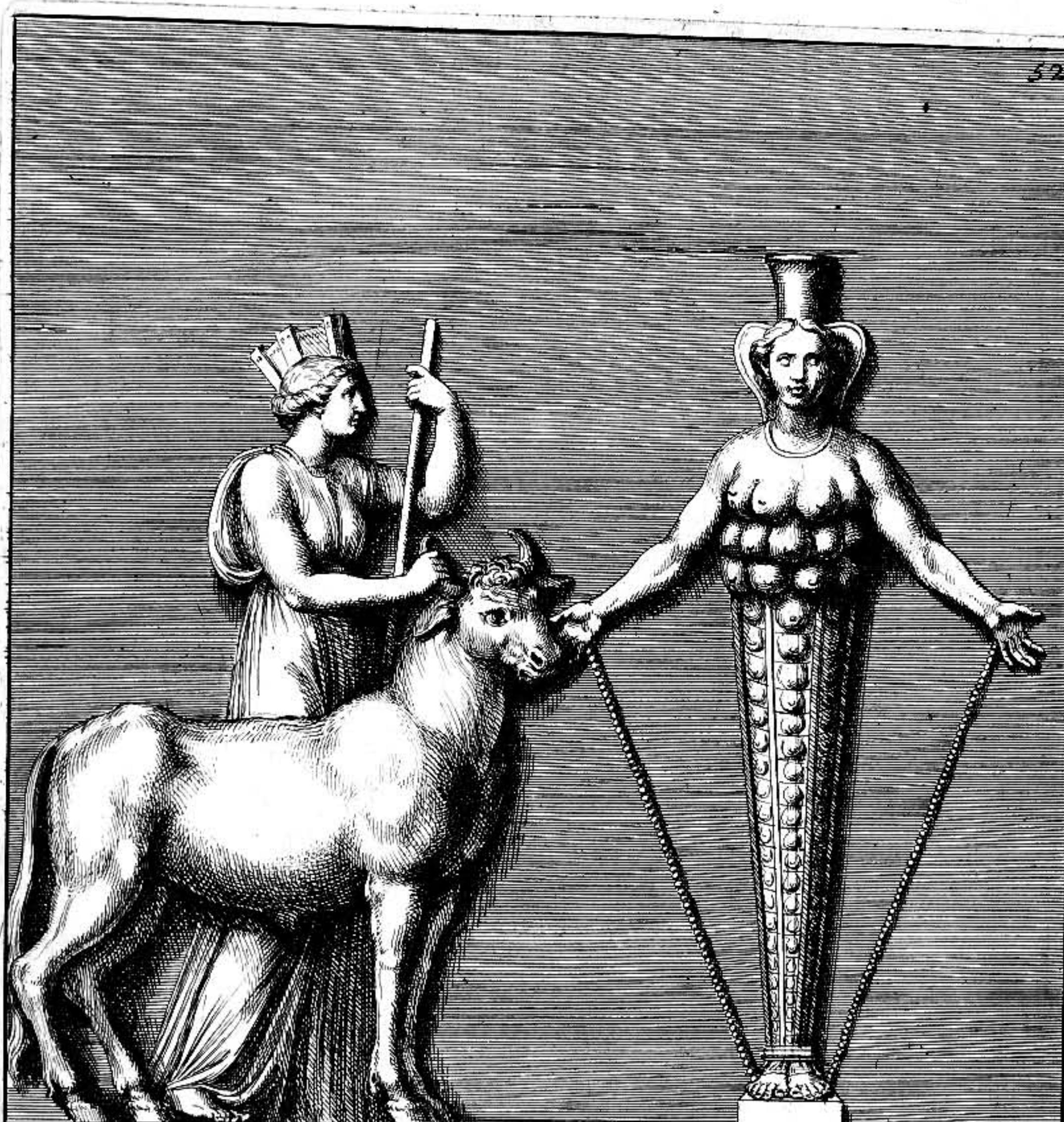
Dianæ Ephesiae Templi frons Ionica ex nummo Hadriani cum titulo:
ΕΦΕΣΙΩΝ Ephesiorum.

*Exterior Dianae Ephesiæ templi ambitus cū alijs ex numo... cū epigraphe
ΕΦΕΣΙΩΝ ΔΙΟΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ Ephesiorum his Neocororum.*

*Imperator ad tripodem cum patera sacra peragit Ephesiæ Dianæ
Ex nummo Caracallæ, seu Elagabali cum inscriptione:
ΕΦΕΣΙΩΝ ΜΩΝΩΝ ΑΠΑΣΩΝ ΤΕΤΡΑΚΙ ΝΕΩΚΟΡΩΝ
Ephesiorum, qui soli ex omnibus quater Neocori fuere*

*Vrbs Ephesus, siue Amazon Smyrna nomine, Ephesi conditrix, ac
Dianæ Sacerdos Taurum mactandum sicut ante Deæ simulacrum
Ex Nianmo Iuliæ Augustæ inscripto:*

ΕΦΕΣΙΩΝ ΤΡΙΚΝΕΩΚΟΡΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ
Ephesiorum ter Neocororum, et Artemidis seu Dianæ

Prima Tabula ex nummo Hadriani, qui in ditissima Barberina Gaza adseruatur, templi frontem octo columnis fultam, cum Diane icuncula in medio repreſentat, Luna & Sole, pari fratri, & ſororis cultu deſuper affulgentibus, cum epigraphe ΕΦΕCΙΩN. Similem Ephesini tem‐ pli faciem oſtentant non tantum Hadriani Nummi, ſed & Antonini Pij, & Marci Aurelij ab Ephesijs signati; olim apud Franciſcum Got‐ tifredum, nunc in Regio Thesauro Chriſtine Auguſte; quorum primus Ha‐ driani coronam in fastigio appictam refert, ſiue ad ornatum, ſiue ad cul‐ tum, quam noſtre editioni addidimus.

Secunda Tabula ex ſchedis Chiftelianis exteriorem templi ambitum de‐ signat cum alis; ale autem columnæ ſunt à lateribus ambientes ædem, de quibus Vitruuius, qui etiam de Ionica eius exædificatione loquitur. Tanta verò Tempti buius fuit magnificantia, & maiestas, ut centum vi‐ ginti ſeptem columnis fulciretur à ſingulis Regibus factis, ſexaginta pe‐ dum altitudine, ex quibus triginta ſex celatæ admirationi erant (quales hic Rome noſtras videmus Traianam, & Antoninianam anaglyphico opere inſculptas) & has a Regibus factas opinamur. Cætera admiranda ex ſupra relatis Auctōribus agnoscet, & ex Plinio præcipue, ac Philonē By‐ zantio, qui crepidinem decem gradibus, baſi vice, eleuatam refert, prout in noſtriſ Tabulis obſeruamus.

Tertia Tabula typus deſumptus eſt ex nummo Caracallæ ſeu potius Elagabali, ut placet Clariss. Viro Andreæ Morellio in ſuo egregio opere, cui titulus eſt: Specimen Vniuersæ Rei Nummarie antiquæ ex Regio Lu‐ douici Magni Thesauro. Imperatorem laureatum ad tripodem cum pa‐ tera Sacra Diane peragentem refert, iuxta templum, ſiue facellum tetra‐ ſilon, in cuius medio Ephesinæ Deæ ſimulacrum extat, inſcripto ſingu‐ lari, ac magnifico titulo ΕΦΕCΙΩN MONΩN ΑΓΑCΩN TE‐ TPAKI ΝΕΩKOPΩN Ephesiorum, qui ſoli ex omnibus quater Neo‐ cori fuere. De quo nummo iſum Morelliū conſule.

Quarta Tabula ex nummo Iulie Domne, Ephesi Vrbis Genium, ſiue malis Amazonem Smyrnam nominæ, Vrbis ipſius conditricem, ca‐ pite turrito, hæſtaque armatam repreſentat. Hanc & Reginam, & ipſius Deæ Sacerdotem fuiffe tradit Strabo. De Tauro, qui ante Diane ſimula‐ crum ſiſtitur. Vide ſupra Bouis ſymbola, ac mysteria ab Auctore exposita.

At si tantus fuit in substructione splendor, non minor fuit donariorum opulentia: quorum tanta fuit copia, ut nullum aliud siue diuitijs, siue oblationibus cum eo conferri posset. Adde quod ibidem tanquam in ærario tutissimo ditissimi quiq; thesauros reponebant. Sic Dion orat. xxxii. *Nostis haud dubiè Ephesios, apud quos multæ pecuniae priuatorum recondite in Diane templo non solum Ephesiorum sed et hospitum, et hominum undequaquè venientium, partim et populorum, et Regum, deponunt autem omnes securitatis gratia; nemine unquam aucto loco inferre iniuriam, tametsi plurima bella gesta sint, ciuitasque saepius fuerit capta.* Ex quibus lucem accipient verba Laertij in Xenophonte: *Profectus, inquit, deinde Ephesum, dimidium auri, quod secum tulerat, Magabyzo Diana Sacerdoti seruandum tradidit, quoad reuerteretur.* Quanta autem in veneratione olim fuerit hoc fanum, vel hinc argui potest, quod huic vni post omnia templa Asiatica exusta Xerxes Rex Persarum pepercerit: quamvis immensis opibus affluere sciret. Cæterum quidam Herostratus, vel vt alijs placet, Heroastus, vt nominis immortalitatem consequeretur, eodem die, quo Magnus Alexander natus, flammis templum illud vastauit. Cuius incendij meminere Gellius lib. 2. cap. 6. Valerius Maximus lib. 8. cap. 15. & plerique alij: obliterate autem nomine incendiarij, ab vniuerso Asia conuentu restitutum est. Ac deinceps, vt Iulius Capitolinus scribit, vsq; ad Gallieni Imperatoris tempora integrum remansit, sub cuius imperio Gothis Asiam inuadentibus templum ipsum penitus spoliatum, & incensum est. Sed ante ultimum hoc incendium Nero Ephesinæ gazæ inhians Xerxis barbariem rabiemque longè superauit. Omnia quippe pretiosa dona, immensam auri argentique vim, & simulacra inde, nec non ex omnibus Achaicis templis abstulit, vt Tacitus lib. xv. testatus est. Huic demum templo haud paruam celebritatem asyli prærogatiua conciliauit. Id enim iuris habuit, vt qui ad illud confugissent, siue ære alieno obstricti forent, eo soluerentur: siue tenerentur seruitute, liberi fierent. Idque non soli templo concessum: sed Alexander etiam ad stadium usque priilegium extendit. Mithridates autem paululum plus spatij addidit. Marcus Antonius maiorem etiam urbis partem comprehendendi voluit. Sed postea Augustus, vt flagitiosis impunitatis spes nulla esset, sustulit. Ephesij religionis veræ ignari superstitionis scientissimi omne suum incrementum Diana numini ac eius templo acceptum ferebant. At absurdissimis Ephesinæ Theologiæ dogmatibus explosis, falsoquè nomine repudiato iure maiori gloriari possunt Ephesij, quod Divi Pauli Apostoli trium annorum spatio auditores, miraculorumque, quæ ibi operatus est, testes oculati esse meruerint: quod ipsorum Vrbs non emen-

clementi numinis sed diuini præconis præsentia illustrata fuerit : qui non inuolucris & ambagibus supremi Dei cultum , vt illi portentosi hierophantæ inuoluebat : sed solida , & aperta veræ sapientiæ documenta aperte diffundebat . Cuius beneficio Vrbs ipsa non iam omnigenum animalium septum & stabulum , sed diuini eloquij facta fuit sacrarium , eius inquam eloquij & sapientiæ , quæ non ex superstitione Aegyptiorum doctrina , sed ex limpidis & salutaribus veri Dei fontibus fluxerat : quæ non illic omnium animantium nutricem ; sed omnium parentem & conservatorem verum doceret . Nec minus ad Ephesiorum laudem facit , quod Ioannis Apostoli monitis , & cathedra insignes Metropolisque honore decorati fuerint : quod in ea tertia Synodus cœcumenica habita Nestorium Verbi incarnati , & Beatæ Mariæ Dei genitricis hostem damnarit , quod denique ipsa Genitrix Dei Maria Vrbem illum sua præsentia cohonestarit . Procul igitur , procul Mezabolici & euirati ministri , siquidem puri & integri veræ fidei mystæ Deo vero ibidem seruierunt . Huic honor sit , & laus , & gloria in sæcula .

F I N I S .

LECTOR.

NE quid eorum, quæ ad religionem Ephesiae Diana visa sunt pertinere, periret, Signa etiam atque Numismata, quæ ipsius Diana insignia non ineptè quis dixerit, excudenda curauimus. Tria Signa prima marmorea in ædibus Farnesiorum seruantur: quartum, marmoreum apud Serenissimum Leopoldum Etruriæ Principem: alia duo marmorea apud Leonardum Augustinum Senensem: reliqua in gemmis Camilli Maximi Junioris, atque Leonardi Augustini: quæ sequuntur Numismata ex Ceimeliotbeca Barberina promuntur.

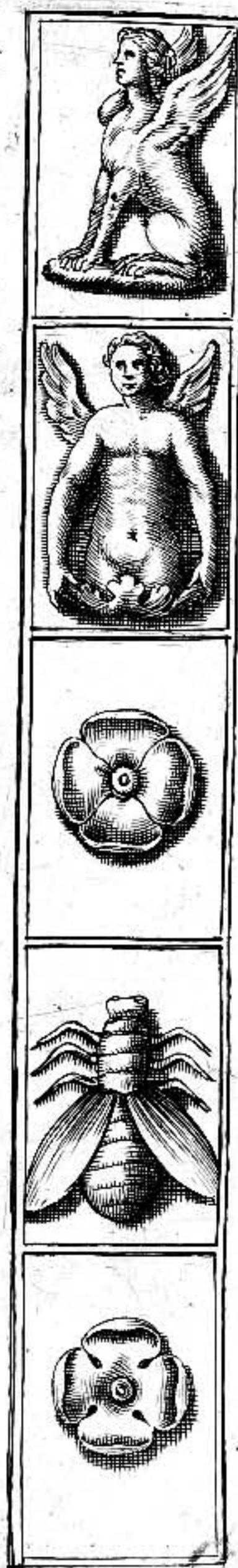

adib[us] farnesiani

Præcedentis Statuæ Far. encarpus

58

Præcedentis Statuæ Far. Latuſ dextrum et ſinuſtrum

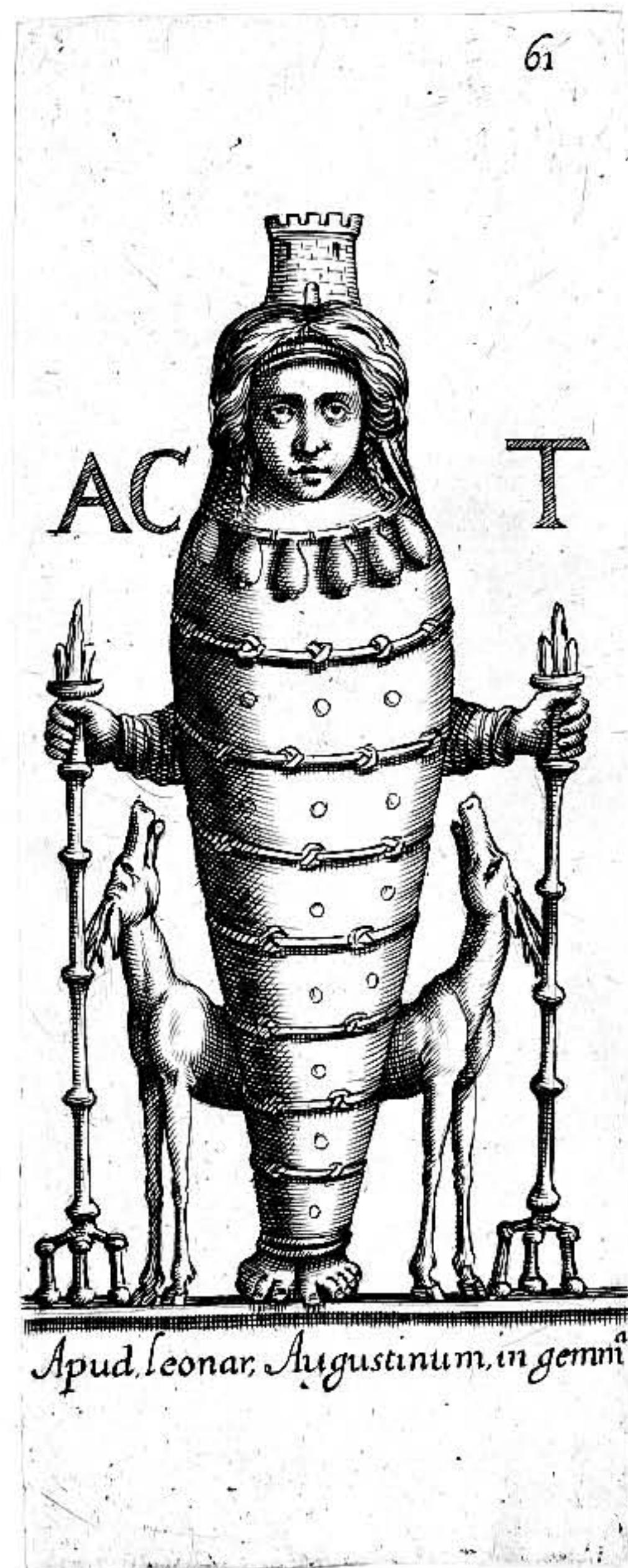

59

Apud Camil, de Maximus in gemma

Apud leonar. Augustinum, in gemmā

LVCAE HOLSTENII

E P I S T O L A

A D F R A N C I S C V M

C A R D I N A L E M

B A R B E R I N V M

D E F V L C R I S S E V V E R V B V S

D I A N A E E P H E S I A E

simulacro appositis .

R O M A E ,

Apud Ioannem Baptistam Bussottum . MDCLXXXVIII.

S V P E R I O R V M P E R M I S S V .

FRANCISCO CARDINALI BARBERINO

Optimo Studiorum Patrono.

LUCAS HOLSTENIVS FELL.

VM eruditum opusculum Claudij Menetrij domesti-
ci olim tui, solertissimi rei antiquariæ promicandi,
singulari beneficio in publicam lucem proferri iusse-
ris, quo Diana Ephesiæ statuas ænigmatis recondi-
tis inscriptas luculenter explicauit; non abs re futu-
rum existimaui, si cogitationem de antiquis eiusdem
Diana numismatis pridem mihi subortam eadem
opera ad te deferrem. Feci hoc eò libentius, & ex-
cusatius ut spero, quòd argumentum Menetreio intactum, nec vlli Anti-
quariorum haētenū obseruatum complectatur. Tui autem iudicij hanc
scriptionem facio, quòd nemo te rectius intelligat, quām multiplicem
vsum accurata antiquitatis cognitio ad reliquum omne studiorum genus or-
nandum, augendumque præstet. Cum enim recte iudicares, nihil in vete-
rum scriptis tam abstrusum, aut obscurum delitescere, quin lucem aliquam
à priscis monumentis mutuari possit, ea tibi causa fuit, cur Bibliothecæ,
quām celeberrimam instruxisti, veterum tabularum, signorum, numis-
matum, & inscriptionum supellectilem copiosam adiunxeris; vt vniuer-
sam eruditæ antiquitatis memoriam doctorum hominum oculis spectan-
dam subijceres. Nunc rem ipsam cognosce. Nummi veteres Diana
Ephesiæ effigie signati, quorum nonnullos tabellæ adiunctæ exhibent, eo
a statuis Menetreij industria productis differunt, quòd Deam mamma-

rum pondere onustam fulcris quibusdam siue destinis, quos scipiones nodosos existimes, utrinque subrigant. Eaque in re ita constanter consentiunt omnes quotquot vidi, vidi autem quamplurimos, ut simulacrum Ephesum olim eodem modo suffultum fuisse omnino affirmandum putem. Neque vero ea de re nos dubitare permittit Minucij Felicis eruditissimi scriptoris locus, ubi Dianae Ephesiæ signum mammis multis verubusque extructum commemorat. Sed in loco isto peruerendo Criticorum acumen mirificè hactenùs sese exercuit: adeò quidem, ut nisi vindicæ ex libris & monumentis antiquis opportunè dentur, posthac futurus sit intestabilis. Rem clarius explicō, ut quām infeliciter Felix ab editribus exceptus, habitusque fuerit, penitus perspiciatur.

Princeps Romana editio a Fausto Sabæo ad Vaticani codicis fidem procurata ita locum, quem dixi exhibit: *Diana interim est altè succincta venatrix; & Ephesia mammis multis & verubus extructa; & Triuia trinis capitibus & multis manibus horrifica.* Ita triplex vnus Diana numen notis, signisque peculiaribus accurate ex fabulosa Gentilium theologia distinxit eruditus scriptor. Lectionem primæ editionis religiosè seruavit Basileensis, & Heidelbergensis Franc. Balduini; tūm Romana posterior, quæ ex Fuluij Vrsini recensione prodijt; nisi quod coniecturam suam vir accuratissimè doctus margini appingens, non *veribus* sed *uberibus* legendum moneat. Desiderij Heraldi Parisiensis aduocati editio duplex deinde Romanam lectionem expressit, sed altera *veribus* una literula mutata pro *veribus* exhibit, ex ipso, ut notat, veteri manuscripto, qui Leonis X. munificentia ex Vaticana Bibliotheca in regiam migravit. Missus enim fuit codex ille singularis ad Franciscum regem una cum excuso exemplari, quod eius nomini editores Romani inscriperant. Leuis illa mutatio Heraldum perpulit, ut ipse vel *uberibus* cum Vrsino, vel *tuberibus* cum Iosepho Scaligero legendum censeret; in priorem tamen coniecturam propensior. Et hi quidem coniecturis eatenùs indulserunt, ut textu Minuciano manus interim abstinerent. At cæteri deinceps non æque fuerunt religiosi. Nam Ioannes Vvovverius, ciuis meus, doctrina & iudicio alioquin præclare instructus, Vrsini coniecturam ita amplexus est, ut in contextum Minucij pro verissima recipere non dubitarit. Huius exemplum postea Rigalius Lutetiæ, & nuperrime iterata editione Bataui sunt secuti. Nec parum præsidij huic confidentiæ attulisse videtur Iusti Lipsij auctoritas, quem correctionem istam ad Taciti Annal. lib. III. comprobasse sciebant. Et hi quidem omnes cum presso vstigio Vrsini semitam calcassent, diuersam institit Geuerhartus Elmenhorstius, homo sane haud indiligens: qui Romanam lectionem mutare non ausus, trajectione verborum locum misere luxauit in editione Hamburgensi maiori, ubi Minucij

Minucij verba ita deformata leguntur : *Diana interim est alte succincta venatrix veribus exstructa*; & *Ephesia mammis multis*; & *Trivis trinis capitibus* &c. Sed hæc leuiora sunt præ illis, quæ iam ante ad eundem Minucij locum commentus fuerat Petrus Faber, celebris legumi anticæ, lib. IIII. semestr. cap. IIII. Is acri disputatione lacesens S. Hieronymum, quod Diana Ephesiæ multimammiam a venatrice, quæ arcum tenet, alteque succincta est, distinxerit; magno quidem sed irrito conatu euincere studet, Cererem mammosam veteres nouisse, Dianam mammosam ignorasse. Ideoque Minucij verba, ne Hieronymi cauillam iuuent, distorquendo corrigendoque sic interpolat : *Diana interim est alte succincta venatrix Ephesia*; & *mammis multis Ceres exstructa*. Atqui hoc est, non depravatum castigare locum, quod ipse de se prædicat, sed integrum corrumpere. Abstinuisse utique infelici concertatione tantus vir, si Diana Ephesiæ signum vetus, aut nummos, vel per transennam inspexisset. Adiungam superioribus celebrem nunc in Gallijs virum, fori huius antiquarij regem, Ioan. Tristanum. Is tomo I. exhibet nummum ΚΑΔΟΗΝΩΝ, siue Caduenorum, (ita enim Stephano, Plinio, sibique ipsi alibi vocari ostendam) Diana Ephesiæ imagine signatum; eique illustrando vexatum Minucij locum ingenij periculum & ipse facturus adducit. Repudiatis igitur veribus, quam non genuinam Minucij vocem, sed Vvovverij, omnia alia sentientis, commentum existimat; vberibus quidem legendum censem, sed longè alio quam cæteri omnes sensu. Etenim cum inter mammae & vbera aut nullum, aut non nisi ineptissimum discrimen à grammaticis statui rectissime perspexisset, ideoque vix sine vitio tautologiam istam accurato, & pressæ dictionis scriptori tribui posse, per quam ingeniosè mammae multas, vberesque Diana Ephesiæ de turgidis multoque lacte distentis censuit explicandas. Quo quidem Vrsini, & quotquot eius vestigia postea legerunt criticorum depravationem aperte iugulat; Minucij tamen mentem non est affecitus, quod recenti & interpolatæ editioni, quâ usus videtur, fidem temerè adibuerit.

Cæterum istis omnibus in perspicuo Minucij loco oculos, mentemque glaucoma præstrinxit, quod nequaquam exploratum haberent, quo significatu verua antiquis linguae Latinæ auctoribus propriè dicta acceptaque fuerint. Cum enim assatoria illa, siue transfixoria, vt Papias vocat, quorum in coquina usus est, & quæ in Gallica Minucij interpretatione meritò ridet Tristanus, ad Diana Ephesiæ extruendam nihil quidquam facere viderent; non nisi de verutis siue iaculis Diana venatricis Minuciana verua accipi explicarique posse uno omnes, quod miror, consensu censuerunt. Vnde factum, vt tot summi & incomparabiles viri ad vocem illam interpolandam certatim conspirarint. Ego vero aduersus coniuratū agmen verua

verua ista extra vitium esse affirmo ; eaque nec Dianæ Ephesiæ , nec Minucio subtrahenda pertendo . Nam verua hæc quibus Diana suam exstruebant Ephesii , non pila aut veruta sunt , sed fulmenta ferrea oblonga , quæ brachijs supposita totam mammosi pectoris molem sustinebant .

Cùm enim antiquissimum hoc signum ad Aegyptiorum simulacrorum , instar pedibus esset arctè compressis , tantilla basis superimposito corporis ponderi ferendo impar , adminiculis suffulcienda fuit ; quibus subtractis vniuersam molem fatiscere & collabi necessum erat . Ea fulcra siue stentacula , quod ex ferro longius producta essent , Minucius propria & eleganti voce verua dixit , non sequioris , quo vixit , sed Augustæi sæculi usum secutus . Nam Glossarium Latinum optimæ notæ , quod in tribus vetustissimis codicibus Vaticanis extat , verua virga & virgulas ferreas interpretatur . Eamque explicationem veram ac genuinam esse res ipsa medocuit : cuius etiam nunc te meminisse arbitror Eminentissime Cardinalis , quod iuxta mecum oculis eam olim usurpaueris . Anni enim sunt , ni fallor , quindecim , cum Iesuitarum societas ad S. Andreæ in Quirinali , dum nouæ ædificationis fundamenta moliretur , lapides aliquot Tiburtinos prægrandes ordine quadrato dispositos offenderet : quorum duo ita erant inscripti , uti cum te iubente & amminiculante ex saxo scabro , & male polito excepisti .

HAEC. AREA. INTRA. HANCCE
DEFINITIONEM. CIPPORVM
CLAVSA. VERIBVS. ET. ARA. QVAE
EST. INFERIVS. DEDICATA. EST. AB
IMP. CAESARE. DOMITIANO. AVG
GERMANICO. EX. VOTO. VSCEPTO
QVOD. DIV. ERAT. NEGLECTVM. NEC
REDDITVM. INCENDIORVM
ARCENDORVM. CAVSA

Cippi illi utroque latere bina foramina , & veruum siue virgarum ferreorum vestigia plumbo circumfusa seruabant ; quibus olim inter se coniuncti aream interiorem ita clauerant , ne aditus vulgo pateret . Ibi tum reipsa perspexi , egregiè falsum esse N. Rigaltium hominem naris emunctissimæ , dum ad Finium regundorum scriptores verua ista stipites instar subularum præacutos explicat , quæ nihil acuminis , aut cuspidis habuisse oculis manibusque cognoueram . Eodem vetustatis sensu Marcellus , antiquus rei medicæ auctor , sanguinis profluvio ex naribus sistendo præscribit cap.x . Veru ferreum candens in aceto adsiduè extinguere , & fumum eius naribus ducito . Quis non videt simpliciter hic & absolute ferri in virgam oblon-

oblongam producti massam intelligi, qua forma fere omne ferrum rude & infectum vulgo venit.

Verum nihil ad Minucij mentem, & rei de quâ agitur illustrationem, adferri potest aptius versibus Prudentij ex priori contra Symmachum carmine; quibus geminorum fratum Castoris & Pollucis simulacra describit eo habitu gestuque, quò tunc in sua sibi æde ad viam sacram visebantur. Versus isti sunt:

*Gemini quoque fratres
Corrupta de matre nothi, Ledeia proles,
Nocturnique equites, celsæ duo numina Roma
Impendent retinente veru; magnique triumphi
Nuntia suffuso figunt vestigia plumbo.*

Graphice depingit Dioscuros currentium gestu itâ effigiatos, vt extra perpendicularum & basin prominentes spectantibus non sine horrore, ac metu impendere viderentur. Impendent enim quæ suprà caput iamiam casura pendet, vt rectè ait Valla. Timor autem, & admiratio apud rude & superstiosum vulgus religionis opinionem conciliabat. Eum metū poëta Christianus ridet, cum nullum esset ruinæ, aut fugæ periculum; quod veru, hoc est vectis siue vncus ferreus a tergo infixus eos retineret, pedesque basibus applumbati moueri non possent. Duplex hoc retinaculorum genus, queis numinum simulacra veluti vinculis constricta defigebantur, Arnobius similiter lib.vi. nationibus exprobrat. Si permanendi, inquit, necessitatem patiuntur, quid miseriùs bis esse, aut quid infeliciùs poterit, quām si eos in basibus itâ vnci retinent & plumbeæ vincliones? Vtrumque etiam coniungit lex. II. Dig. de sepulcro violatio. Celsus querit, si neque applumbata fuit statua, neque adfixa, an pars monumenti effecta sit, an vero maneat in bonis nostris.

Sed Prudentius quoque Minucij fatum & malam criticorum manum vt experiretur, eiusdem vocabuli non satis recte obseruata significatio fecit. Vnde iam olim in peruetustis membranis Vaticanæ bibliothecæ, retinente solo, pro retinente veru, substitutum videre est: quām lectionem Aldus, alijque eius fidem secuti expresserunt. Georgius autem Fabricius, cum in suis exemplaribus, retinente veru constanter scriptum reperisset, nec tamen proprium vocis usum apud veteres satis haberet perspectum, ad correctionem, sacram criticorum ancoram, configuit. Quocirca cum Dioscuros hastis siue pilis ad decursionem volgò armari sciret, veru hoc ex rudi & obtuso ferro in verutum cuspidi spicauit; & interpolata dictione, impendent, retinentque veru, de suo quo pollebat ingenio procudit: eaque lectio exinde plerasque recentiores editiones insedit. Tantum vero absuram eam vt probem, vt contra priscam & genuinam mordicus tueri non

non dubitem, cùm rei ipsius perspicuitate, tūm veterum librorum auctoritate fietus: in quibus facile principem statuo codicem præstantissimum Vrbinatis Bibliothecæ, quæ nuper Alexandri Septimi Sapientissimi Pontificis immortali beneficio Vaticanæ accessit; in quo ita scriptum, reperi.

Hæc ad Diānæ Ephesiæ statuas, nummosque veteres illustrandos scripsi ut mutua eorundem ope duo veterum scriptorum loca minus rectè hactenus intellecta à criticorum corruptelis vindicarem: tūm verò vt illustri exemplo ostenderem, antiquitatis studium non metiendum inani delectatione, sed sūm illi constare fructum si rectè colatur.

F I N I S.

Pap. 11.
e Vero pag. 12

NVMISMATA

TVM EPHESIA, TVM ALIARVM VRBIVM

A P I B V S

IN SIGNITA.

page 9

9

Nummus Antonini Pj

Commodi

M. Aurelij

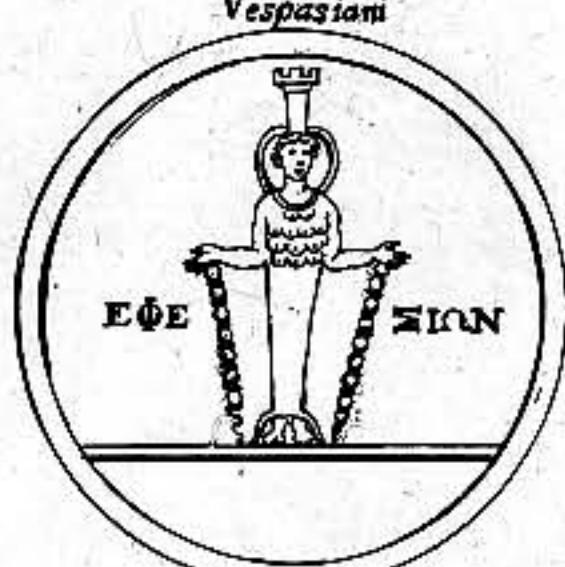
Commodi

Severi

Vespasiani

Domitiani

Domitiae

Domitiani

pag 10.

10

Nummus. Domitiani

Domitiani

Gordiani Pii

Sabina

Antonini Pij

Faustina

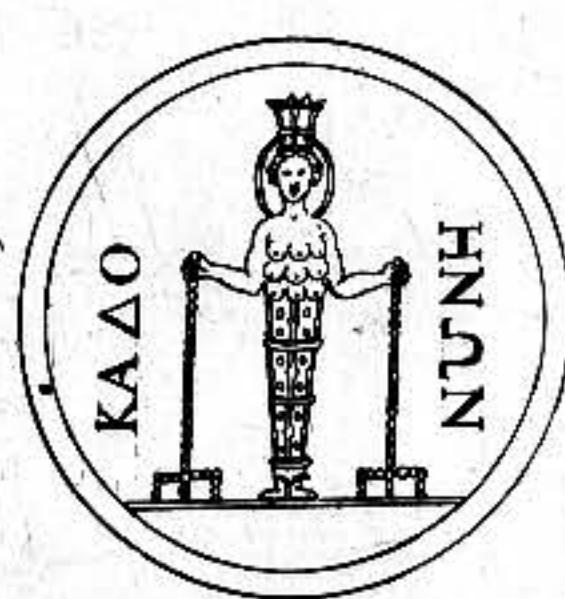
M. Aurelii

Plotinae

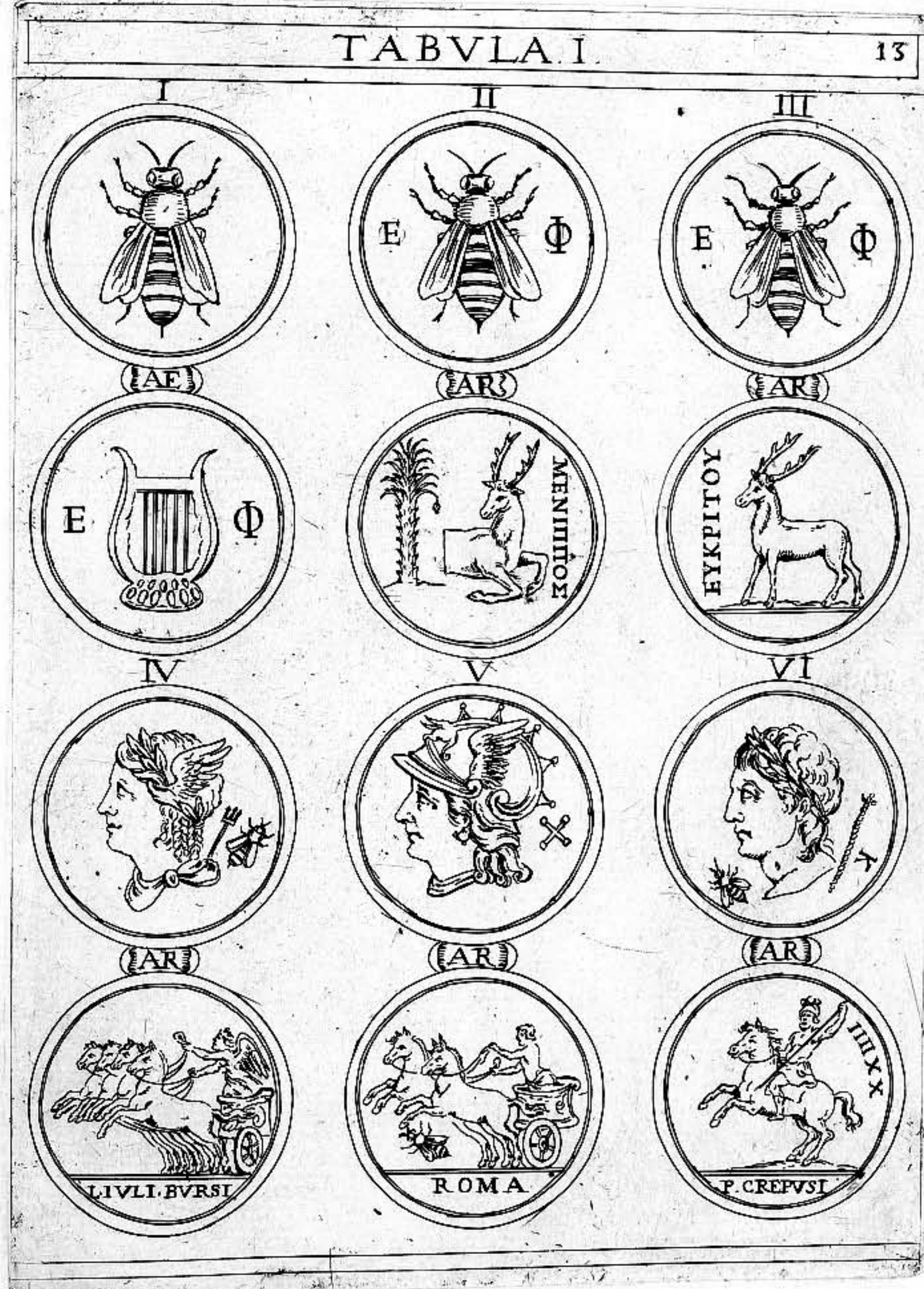

Domitiae

TABVLA. I.

13

1 pg. 13

T A B U L A II

141

TABVLA III

15

T A B V L A . I V

16.

T A B V L A V

17

T A B V L A VI

181

I

(AE)

II

(AE)

III

(AV)

IV

EΦ

(AR)

V

(AE)

VI

(AR)

LIMNISIANA

TAYPO

MENITAN

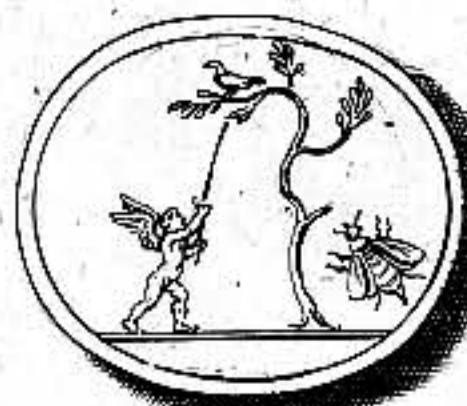
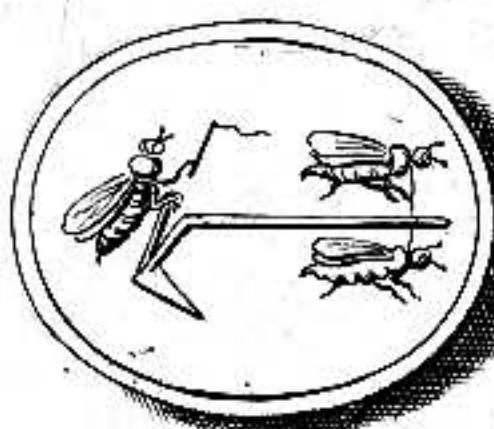
ZYRACOSELON

TABVLA VII.

19

Nummus Antonini Py ex Thesauro Christine Reginæ

Ex Dactyliotheca Barberina

Aristomachus Apum Speculator

TABVLA VIII.

20

ex nummo Gordiani Py

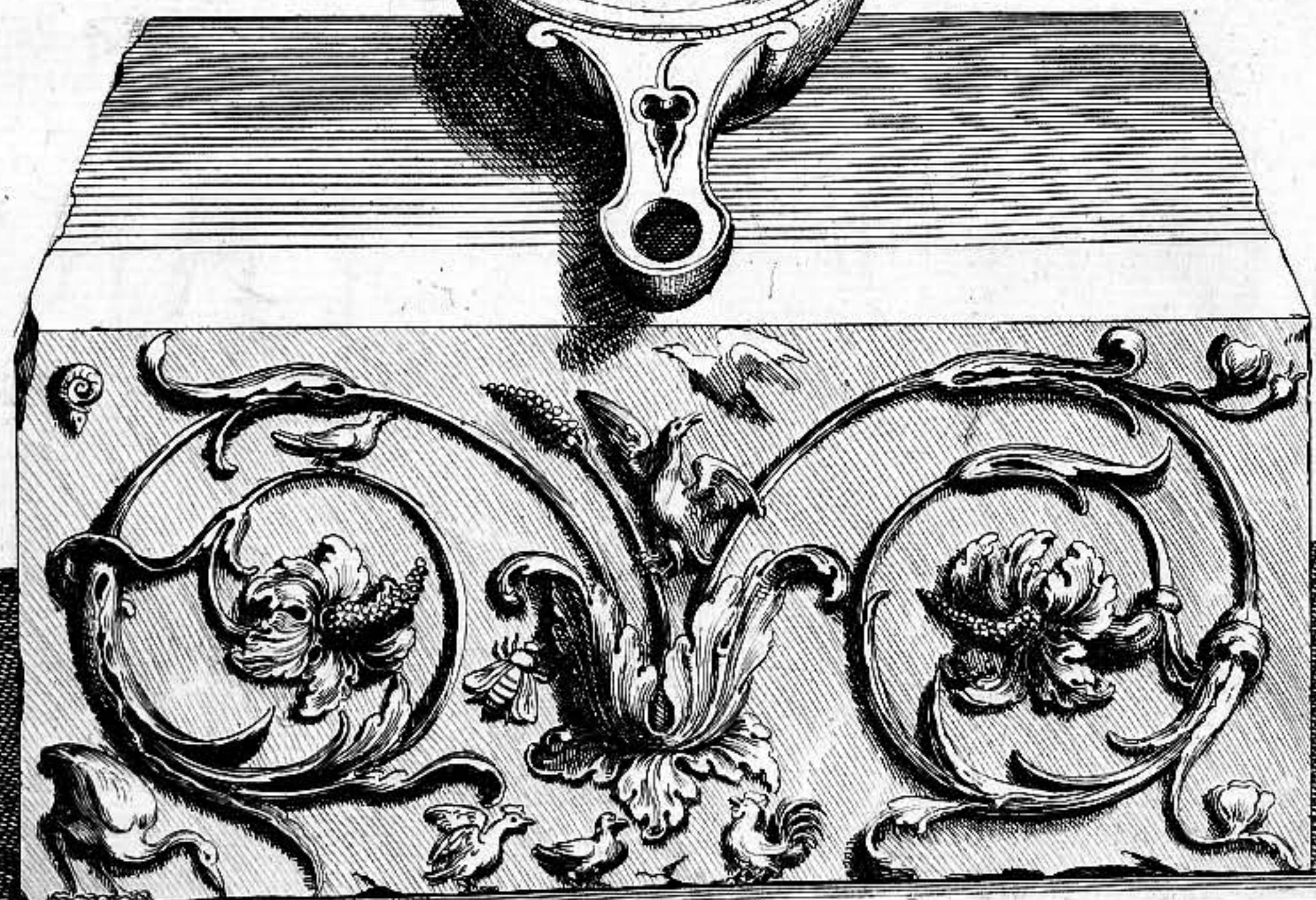

ex nummo Commodi

Antiqua aenea lucerna

in Museo Io: Petri Bellori

pap. 21 - 22
frontespizio
23 * Jo. Petri Bellon*

APVM AVSPICIA

EMINENTISS. AC REVERENDISS. PRINCIPI

F R A N C I S C O

B A R B E R I N O

C A R D I N A L I.

P V M auspicijs cæptum absoluendum est opus ,
Eminentissime Princeps , quibus regnantibus , Ro-
ma , atque Christianus orbis vniuersus rores melleos ,
è cælo cadentes , diuinum nectar exceptit . Fabula est
Prænestæ tuæ sortes , quondam melle nobilitas :
BARBERINAE APES dulcioribus mellificantes fa-
uis , nunc sanè nobilitant : fas erit tamen miraculum
illud , inter vetera auspicia , ex Cicerone recensere : *eo loco ubi nunc
fortuna sita ædes est , mel ex olea fluxisse dicunt , Haruspicesque dixisse
summa nobilitate illas sortes futuras . Quid de Platonis , ac Pindari
infantia ? fama est quoque vagientis Iouis ore mellificasse Apes nutrices ,
regnique eius augures extitisse :*

Dicitæ Regem cæli pauere sub antro .

Iustinus de Hierone : *paruulum , & humanae opis indigentem , Apes con-
gesto circa iacentem melle , multis diebus aluere , ob quam rem responso
Haruspicum admonitus pater , qui Regnum infanti portendi canebant ,
puerum recolligit , omniisque studio ad spem maiestatis , que promitteba-
tur instituit . Apes Antonini statuis insidentes eidem Imperatori futuro
augures fuerunt . Capitolinus : eius statuas in omni Hetruria examen*

H

Apum

Apum repleuit : quare Artemidorus : Apes insidentes capitibus significant futuros duces atque Imperatores . Dionysio quoque examen Apum confidens in equi iuba , Imperij , fuit præsagium . Aelianus : Cum apprebenderet eius iubam ad ascendendum , Apum examen continuò manum circundedisse , atque de his interroganti , respondisse Dionysio , Galeotas Monarchiam ea re præsignificari . Apes sedisse in castris Drusi Imperatoris memorat Plinius : cum prosperrimè pugnatum apud Arbalonem est Julianus Episcopus de Vvamba in Hispaniæ Rege : Hic regio iam cultu conspicuus ante altare diuinum consistens , ex more fidem populis tradidit , deinde curuatis genibus , oleum benedictionis , per sacri Quirici Pontificis manus , vertici eius refunditur : ex benedictionis copia exibetur ; ubi statim signum hoc salutis enituit : namque mox è vertice ipso , uti oleum ipsum perfusum fuerat , euaporatio quedam fumo similis , in modum columnæ sese erexit , ex capite ipso Apis visa est profiliisse , ex aeris alta petiisse , quæ , utique signum fuit secuturæ felicitatis . & Rodericus Toletanus : Visa est Apis de ius capite profiliisse , ex ad cælos continuò euolasse : qui diligentius cogitabant , intelligebant , per eum Gothorum regnum feliciter exaltandum , ex in pacis dulcedine gubernandum . His Childerici Francorum Regis regias Apes subnectam , quas desumpsimus ex Io: Iacobi Chifletij eruditissimis commentarijs in eiusdem Regis Anastasi , siue Thesaurum sepulcralem Tornaci Neruiorum effossum . Inter cineliorum reliquias , Apes supra tercentæ inuentæ sunt , quondam Francorum Regum insignia , postea in Lilia (quæ nunc sunt) commutatæ . Multa ad probandum Chifletius adducit argumenta : Apes aureæ , aurea Lilia : cælestia Lilia , cælestes Apes : Lilia in æthere pinguntur , Apum campus æther : Lilium Regium flos , Apes Regiæ . Quemadmodum ergo regalia Childerici antiquitus aureæ insignibant Apes , expansis alis , veluti ab æthere deductæ , sic aurea modò in æthere ipso splendent Lilia , Apes ipsas deciduas imitantia . Cæterum post Childecum Regem , symbolicas Apes primus palam usurpauit Ludouicus XII . Rex Francorum stirpe Valesius . Io: Baptista Mantuanus de triumphali eius introitu in Ciuitatem Genuensem anno MDVII. ita cecinit :

*In medio Rex victor equo sublimis in alto
Murice conspicuus , rutilanti splendidus auro
Signabatur Apum sparsim toga tota figuris ;
Cumque Apibus Regnator Apum fulgebat in ostro .*

Henricus III. Rex Valesiorum postremus ijsdem Apum impressa typis , bina edidit numismata : alterum argenteum hoc præfert lemma PLEBIS AMOR . REGIS CVSTODIA : alterum aureum : REGE INCOLVMI MENS OMNIBVS VNA . Postremò Henricus IV. Rex

Borboniorum primus anno MDCVIII. aureum numisma cudit cum Apibus Regem suū stipantibus, & hoc symbolo AMORE NON TERRORE.

Hinc cætera inter animantia, Apes tantum Regem suum summo studio, summaque veneratione prosequuntur: hinc regias Imperatoribus futuris extruunt amplas, magnificas, separatasque domos: Hinc celsior regibus ipsis in fronte macula, quodam diadematè candicans: ut Plinius, & Virgilius diligentissimè speculantur:

*Præterea Regem non sic Aegyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes,
Obseruant; Rege incolumi mens omnibus una est.*

Et ut Medus ille, Cyrum Apum Regi comparando: *mirificus eis amor erga principem.*

Nec tantùm Regna, & Imperia, verùm etiàm Heroas, & diuinitatem portendi ab Apibus traditum est. Herodianus: *Onesilo contigit diuinitas, eique sacrificia quot annis sunt instituta; propterea quod in eius defuncti caput Apes mel congesissent.*

*His quidem signis, atque hæc exempla sequuti
Esse Apibus partem diuinæ mentis, & haustus
Aetherios dixere.*

Sed iam in Hymetto, sacra litaui, Eminentissime Princeps, nunc Apes tuas, in Heliconijs Musarum collibus, omni genere doctrinæ virentibus, immortali tymo, ac rore, depastas colo; solemnemque tuum illum in literas, ac literatos, tutelarein genium veneror, quibus, & dulcissima mella instillas, & fauos. Patere verò Apes ipsas, argumento, auspicioque regias, humili me, rudique stylo, complexum: patere, auspicibus ipsis, me nomini tuo vota nuncupasse, cui dudum obsequium omnimeum, & cultum deuoui.

Emin. Tuæ

*Obseruantiss. humillimusq; seruus
Io. Petrus Bellorius.*

T A B V L A I.

- I. PIS Dianæ symbolum. Exaduerso : ΕΦ.ΕΦΕCΙΩΝ
Ephesiorum. Lyra Apollinem refert. Porrò hi salutares Dij ijsdem titulis, & pari veneratione colebantur; omniumque primi Ephesij (Deli fabula repudiata) Apollinem, ac Dianam apud se natos gloriabantur.
Tacit. Ann. I. 111. Primi omnium Ephesij adiere memorantes, non ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos, esse apud se Cenbrium amnem, lucum Ortygiam, ubi Latonam partu grauidam, & Oleæ quæ tum etiam maneat, adnixam edidisse ea numina. Ephesijs præterea celebris cultus fuit Larissæi Apollinis., cuius templum, in ipsorum agro commemorat Strabo. Multiplex verò est ratio, qua Apis Ephesiæ Artemidi consecrabatur; namque illa virginitatem colit, rorem Lunæ ex floribus legit; atque Ephesiæ Cereri summoperè grata est, ut Menetreius adnotauit in Apis hierogrammatiſuо, & infra ex alijs Ephesiorum nummis, eodem hieroglyphico insignitis abundè patebit.
- II. ΕΦ. *Ephesiorum.* Apis, vt in superiori nummo; exaduerso : ΜΕΝΙΠΠΟΣ *Menippus*, & Ceruus animal Dianæ venatrici dicatum: quare ipsa Dea Elaphiea Homero ἐλαφηβόλος, & Euripidi ἐλαφοκτόνος, seu Ceruicida fuit cognominata. Libanius or. xxxii. afferit Ephesiorum moris fuisse Ceruam insculpere suis nummis, ob beneficia in ipſos à Diana collata. *Apud Ephesios etiam nummus Ceruam expressam fert, pro remuneratione magnorum Deæ beneficiorum.* De Palma arbore in sequentis tabulæ v. nummo infra dicendum.
- III. ΕΦ. *Ephesiorum* ΕΥΚΡΙΤΟΥ *Eucriti.* Nomen Græcum, quod diuersum in diuersis nummis Ephesiorum legitur, sine dubio, eius est, qui summo cum honore, Dianæ templo, sacrificiisque præcerat; siue ille Asiarches, (vt quidam existimant) siue potius Grammateus fuerit; vtriusque enim mentio extat in actis Apostolorum, cap. xix. vbi de huius templi, numinisque cultu, ac veneratione agitur. Nam scribæ siue Grammateos magna isthic conspicitur auctoritas, in reprimendo populi impetu, & seditione, religionis causâ, exorta, sedanda. Apuleius quoque l.xi. inter Isiacos Sacerdotes, vnum præcipue Grammatea dictum commemorat. Ad hæc in nummis antiquis Grammateos tanquam præcipui Magistratus nomen

nomen legitur ; Asiarcham verò non Provinciæ Præfecturam, sed præcipui Sacerdotij munus gessisse, eruditè admodum summi viri, & antiquitatis vniuersæ peritissimi Antonius Augustinus ad Modestinum de Excusat ; & Iacobus Cuiacius ad l. i. responforum Papiniani iam pridem docuerunt ; præterat siquidem Asiæ Communibus Sacris, Ludis, ac publicis Conuentibus. Nummos verò, nec dum editos ab alijs, quò rariores, eo libentius hisce notis atteximus ex Gotifrediando Museo, nunc Augustæ Christinæ Reginæ.

Nummus Triumuirorum ΕΦ. ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ. ΓΡΑΜ. ΓΛΑΥΚΩΝ.

ΕΥΘΥΚΡΑΤΗΣ *Ephesiorum Archiereus Grammateus Glaucon Eu-thyrate*. Hic idem primus flamen, & Grammateus fuisse videtur.

Nummus M. Aurelij ΕΠΙ. ΕΥΑΡΕΚΤΟΥ ΓΡΑ. ΤΡΑΛΛΙΑΝΩΝ.

Sub Euaresto Grummateo Trallianorum. Asiarcham autem nummus Smyrnensiuni refert EPI. M. AYP. ΤΕΡΤΙΟΥ. ΑΚΙΑΡΧΟΥ.

CMYPNALΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΑΚΙΑΚ. *Sub Marco Aurelio Ter-tio Ascarcha Smyrnensium Principum Asie*.

Et nummus Bassiani Antonini Λ. ΑΙΑ. ΠΙΓΡΗΣ. ΑΚΙΑΡΧΗ. Γ. ΑΝΕΘΗΚΕΝ. ΛΑΩΔΙΚΕΩΝ. ΝΕΩCOPΩΝ. L. Ael.
Pigres Asiarcha III. posuit Laodicensium Neocororum.

IV. Caput laureatum, alatum Victoriæ est, sin malis Mercurij, & Apollinis vnitatem, & connexionem, in ipso exprimi. Horum numinum communem aram, in templo Iouis Olympij fuisse tradit Pausanias, ac de Mercurio Sole plura docet Macrobius, & ex eo, alijsque Aleander. Tridentis, & Apis notæ indicant nummum ipsum cusum in aliqua Siciliæ, aut mari adiacenti ciuitate : quòd enim fit in marinis locis præstantius mel esse Plinius obseruat, & infrà patebit ex alijs nummis Apis emblemata decoratis, ad indicandam mellifluam, felicemque regionis vertatem. In aduersa nummi parte quadriga impressa est, cum Victoria, & litteris : L. IVLI. BRVSI, de quo consule Fulvium Vrsinum.

V. Romæ caput galetum, cum nota x. quæ denarij nota est : exaduerso Apis, de qua in antecedenti nummo. Biga, & quadriga celebritatem ludorum designat : vnde bigati, & quadrigati.

VI. Apollinis caput laureatum, cum Apis, ac tridentis nota, vt in IV. superiori nummo extra urbem cuso. Adiecta est littera K singula-ris, quemadmodum nummi alij, dupplici, vel vnicâ littera signati reperiuntur, vt KOPAΣ, per vnicum K adnotatur. In altero huius denarij latere P. CREPVSI. IIIIXX. inscriptum est, quem Crepusium Triumuirum monetæ eundendæ fuisse Vrsinus autumat. Eques hastatus viator Celete, siue desultorio equo videtur, siue Cre-pusio-

pusiorum aliquis Equestri Statua donatus , ex eiusdem Vrsini sententia .

T A B V L A I I.

- I. **C** Apud caprina pelle velatum Iunonem Sospitam præfert , quæ Lanuuij colebatur : de ipsa Ouidius l. 6. fast. & Cic. pro Murenā , & lib. 1. de leg. *Tam hercle* (inquit) *quam tibi illam nostram sospitam , quam tu nunquam , ne in somnis quidem vides , nisi cum pelle caprina , cum basta , cum scutulo , cum calceolis repandis .* Pegasus , qui in altero latere impressus est , Syracusis , numimum fuisse cusum demonstrat ; cuius vrbis Pegasus fuit insigne , quemadmodum Apes in Syracusijs , alijsque Sicularum Vrbium , nummis exhibentur . L. PAPI. *Lucius Papirus* Triumuir fuit monetalis , qui vt Papiam gentem Lanuuio oriundam indicaret , Lanuviae Iunonis simulacrum in denarijs expressit .
- II. **ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ.** *Neapolis* . Bos humano ore conspicuus Hebo est Neapolitanæ præcipuum , aliarumque Campaniæ , & Siciliæ Vrbium tutelare numen : de quo Macrobius : Apollinem , Liberumque vnum , eundemque Dcūm esse probans : *Item liberi patris simulacra partim puerili atate , partim iuuenili fingunt . Præterea barbatæ specie , senili quoque , ut Graci eius , quem Bacchapeam , item quem Brissæa , appellant , & vt in Campania Neapolitani celebrant Hebona cognominantes .* Eiusdem numinis ratio , & figura , promissa barba , ad radiorum similitudinem , virtutem Solis in terrena demonstrat . Victoria quæ super Hebonis caput coronam præfert , Ludorum Quinquennialium celebritatem appingit , de quibus Strabo l.v. Neapolim ipsam describens . *Hoc tempore sacrum Quinquennale certamen , Musicum , & Gymnicum , per aliquot dies agitur , ludis Græcorum nobilissimis æmulum .* Apis Campani mellis est index ; Campania etenim , ob rosarum , florumque præstantiam præcipue commendatur . Muliebre caput exaduerso impressum Cererem , seu Diana representat , cum in alijs nummis similibus legatur APT. *Artemis* , quæ Diana est Lucina , vt coniçere licet ex pusilla imagine , retro facem præferente .
- III. **ΕΦ. ΣΚΩΠΙ.** *Epeiorum Scopi* : in auuerso latere KHPIAI . **ΕΩΑC. ΠΡΟC. ΠΑΛΥΡΙΝ.** *Cerificantes orientalis ad Palurin* , quem siue montem , siue flumen esse credi potest , sed felicioribus ingenij diuinandi locum relinquimus .

IV. Apis

IV. Apis ab uno, ab alio latere Formicæ binæ : nummus est, siue tessera plumbea sine literis, sedulitatis, & industriæ symbolum continet Apem, & Formicam, quo etiam ipsæ sacræ literæ vtuntur, vt Virgilium, Iuuenalem, aliasque transeam, Phocilides.

Nil bene, si desit, geritur, sudorque, laborque,

Non ipsisque Deis : virtus sudore iuuatur.

Victum desertis antris, telluris egentes

Formicæ vadunt, redeuntque per inuia, quando

Desectæ campis, complent, nunc borrea fruges,

Hordeæ conuectant tritici, vel grana labore

Affiduo, sequiturque ferens sua dona ferentem.

Inque byemem victum proprium de messe reponunt.

Impigrum, paruumque genus, inultique laboris

Tractat APIS studiofa suum, prudensque laborem,

Siue caue in petræ speleo, in arundinibus siue,

Stat in ventre caui, iucundo Roboris antro

. Floribus efficiens, bene olientia cerea tecta.

Sanctus Paulinus ep. xxx. *Quantum de rure ad eruditioñē animæ trahi possit, ipsa reram opifex Sapientia docet, cum sectatores suos ad Formicam, & Apem mittat, quæ utraque ruris animalia sunt: illa de frugibus vitæ prouida, & ista de floribus mellis operaria.*

V. ΕΦ. Ephesiorum ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Demetrius. Palma arbor, in hoc alijsque Ephesijs nummis signata, Latonæ partum, ac Diana natale testatur, vt præter Homerum, Theognis poëta Latonam parturientem Apollinem, & Dianam, palmam manibus fuisse complexam canit. Erat apud Ephesum lucus Ortygia, vbi Latona partu grauida Dianam edidit; Apollinem tamen in Delo natum canit Homerus hym. in Apol.

Salve ò beata Latona, quoniam peperisti præclaros liberos,

Apollinemque regem, & Dianam sagittis lætam:

Hanc quidem in Ortygia, illum verò aspera in Delo.

Inclinata ad longum montem, & Cyntium collem

Juxta Palmam.

Pausanias l.vii.cap. ix. Palmas in Ionia nasci affirmit, Ionumque regionem cæli clementia frui, quod idem colligitur etiam ex Strabone l.xiv. & ex Dionysio Periegete. Apud Franciscum Gottifredum V. C. Extat Gordiani nummus, cum Diana Ephesia in naui, cuius prore Imperator insistens, coronam eius capiti imponit cum epigraphe ab uno latere A.Y.T.K.M.ANT.ΓΟΡΔΙΑΝΟC. Imperator Cæsar Marcus Antonius Gordianus ab alio ΕΦΕCION KAI-

ΑΛΕΧΑΝΔΡΕΩΝ. OMONOIA. *Ephesiorum, & Alexandrinorum concordia.* Ex quo posset coniisci Palmam Alexandriae symbolum esse, cum Diana Ephesiæ simulacrum tot hieroglyphicis insigne ab Isiacis Hierophantibus ex Aegypto in Ioniam traductum videatur.

VI. Μ. ΟΠΕΛ. ΑΝΤ. ΔΙΑΔΟΥΜ. K. *Marcus Opelius Antoninus Didumenianus Cesar EΦ. Ephesiorum.* Alter nummus, in honorem patris Macrini, ab Ephesijs fuit cusus, cum literis ΕΦΕCION ΠΡΩΤΩΝ. ΑΣΙΑΣ. *Ephesiorum Principum Asiae,* ob aliquod beneficium in Ephesios ab Imperatore collatum.

T A B V L A III.

- I. **C**aput Lysimachi diadematæ, atque arietinis cornibus exornatum, quæ Régum Macedonum erant insignia, ad imitationem Alexandri Magni, qui Iouis Ammonis filius haberi, & cognominari voluit. In auersa parte nummi appicata est, imago Palladis victoris, cum literis ΒΑΣΙΛΕΩΣ. ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ. **ΛΥΣΙΜΑΧΕΩΝ.** *Regis Lysimachi Ly simachensium,* in memoriam Regis ipsius Vrbis conditoris. Fuit Lysimachia celebris ciuitas, in Thraciæ Cherronensi faucibus.
- II. Caput laurea redimitum Phileteri est, ludrico certamine victoris. In auersa parte inscriptum est: ΦΙΑΕΤΑΙPOY Phileteri. Hic Eunucus Lysimachi, eiusdem thesauris, Pergamoque vrbe validissima potitus, Attalicorum Regum fuit auctor, vt fusè narrat Strabo. Pallas victrix coronam præfert, quemadmodum in antecedenti nummo, & Lysimachiæ cusum denarium ostenditur, vt ex nota M. que in tres literas diuiditur ΛΥΣ Ly simachensium.
- III. **ΑΡΚΑΔΙΩΝ.** ΔΗΜΩΣ *Arcadum populus* Caput lauratum Lycei Iouis est simulacrum: Arcades enim ab Ioue genus ducere, ipsumque in Lyceo monte educatum asserebant. Aquila Iouis aliger est, infra quam Apis cernitur mellifluæ regionis argumentum. Cusus fuit hic nummus ab Arcadum populis, fortasse Megalopoli, sic enim vocabant magnam Vrbem, in quam coierant aliæ Vrbes Arcadiæ.
- IV. **ΒΡΕΤΙΩΝ** *Brutiorum.* Iupiter hastæ innixus pedem super columnæ epistylum tenet: ab alio latere, caput Iunonis appareat, cum Apis tessera in feracissimo regionis agro. Iuno autem hæc, sine dubio, Lacinia est, cuius templum celebre, propè Cotronem.

extra-

- extabat , sanctum omnibus circa populis , vt ait Liuius lib. xxiv.
- V. ΔΥΡ. ΣΤΡΑΤΩΝΟΣ. Hic , & sequentes nummi ΔΥΡ.
syllaba inscripti ΔΥΡΡΑΞΙΩΝ *Dyrrachium* notant . Stephanus hanc Vrbem Illyricam , antea Epidamnum dictam memorat ab Epidamno hero . Strabo sic : *Epidamus à Corcyraeis conditæ , quæ nunc à peninsula , cui imposta est , nomen Dyrrachij tenet .* Figura quadrata ad similitudinem aræ structa conspicitur ΣΤΡΑΤΩΝΟΣ nomen est Prætoris , sicuti ΑΛΚΑΙΟΣ *Alceus* , alterius magistratum gerentem notat . Boues præcipue magnos fert Epirotica terra , quas Pyrricas vocant , ipsisque laudem maximam auctores tribuunt , quare Bos cum lactente Vitulo , impressa est in denario , ad indicandam quoque agri fertilitatem ; ac pari emblemate Apis mellis copiam præbet , vt sequenti Tabula clarius patebit , ex aluearijs , in consimili numismate insculptis .
- VI. ΕΦ. Ephesiorum ΑΡΜΟΝΙΟΥ *Armonij* . Ceruus , & Palma , de quibus in præcedentibus .

T A B V L A I V.

- I. **Δ**ΕΛΦΟΥ *Delphi* . Semicapra in hoc nummo signata est , forte quod hoc animal primum oraculum Delphicum manifestauerit vt notat Ludouicus Nonius , Diodori nixus auctoritate . Tradit etiam Pausanias in Phocicis Cleonęos pestilentia laborantes , oraculi monitu , sole primum Oriente , Caprum immolasse , ac sedata lue , æneum Caprum Apollini Delphico obtulisse . Pharetra Pythij Apollinis insigne est Pythonem iaculantis , in cuius honorem Pçana instituta sunt . Apis Diana dicata est , ipsamque Ephesinam Deam designare videtur . Sed forte Apum aliud extat argumentum ; quippe proditum est ædiculam Delphici Apollinis ab Apibus è cera , & pinnulis suis compactam , vt Pausanias refert ΞΕΝΩΦΑΝΗΣ *Xenophanis* Delphici Prætoris nomen est .
- II. ΔΥΡ. ΟΒΡΥΜΟΥ *Dyrrachium Obrimi* . De hac vrbe in antecedenti Tabula dictum est . In auersa nummi facie , aluearia binæ , totidemque Apum examina appicta sunt , quæ dubio procul , feracissimi , & ditissimi agri vbertatem indicant . Nam præter Bouem , & lactentem Vitulum in singulis Dyrrachij nummis , siue arista , siue botrus vue , siue aratrum impressum est . Præ cæteris verò Dyrrachiensis ager , mellis diuitijs , & Apum gloria se-
effe-

efferebat , vt in hoc , aliisque nummis ; mellifluo stemmate decoratis .

- III. ΔΥΡ.ΔΑΜΗΝΟΣ *Dyrrachium Daminus*, exaduerso ΦΙΛΩΝ
Philo . Spica , & Apis vbertatis symbola sunt , vt in antecedenti nummo adnotatum est .
- IV. M. PLAETORIVS.CESTIVS . Sortis , siue Fortunæ simulacrum cum tessera SORS . Denarium hunc extra Vrbem cufum suspicari possumus , quod Apis in eo sit impressa . Non omittam felix mellis præsagium de Prænestinis sortibus , de quo Cicero l. 11. de Diu.
Eo loco ubi nunc fortunæ sita ædes est , mel ex olea fluxisse dicunt , Haruspicesque dixisse , summa nobilitate illas sortes futuras .
- V. ΒΟΙΩΤΩΝ *Boetorum* . Apis , & Ceruus Ephesiæ Dianæ stemmata sunt . Eiusdem Deæ fanum in Boetia extitisse credibile est , ad eius quod Ephesi erat , exemplar constructum , vt in alijs permultis Græciæ ciuitatibus .
- VI. ΔΕΛΦΩΝ *Delphorum* , vt in nummo ante adnotato .

T A B V L A V.

- I. ΕΥΚΡΙΤΟΥ *Eucriti* . Stat Ceruus ad Palmam ; codem nomine , quo tertius primæ Tabulæ Ephesius nummus inscriptus est . Auersa facies Apem in laurea corona præfert , in Pythijs Ephesij victoris index , siue argumentum est solemnium ipsius Deæ sacrorum . Refert quippe Macrobius ex Alexandro Actollo , quanto studio populus Ephesius , dedicato templo , Dianæ curauerit , præmijs propositis , vt qui tunc erant Poëtæ ingeniosissimi , in Deam carmina diuersa componerent .
- II. ΜΕΣΣΑΝΙΩΝ *Messanensium* . Lepus in plerisque Messanæ nummis impressus est , eiusdem Vrbis animal insigne . Apis designat mellis præstantiam , qua plurimum Sicilia à Plinio commendatur . Rheda iunctis Mulis acta , sacros ludos repræsentat , de quibus Pausanias . *Inter rbedarum , et carpentorum aurigas tantum interest , quod bis alia sunt insignia , et masculos equos agitant : rbedam trabeabant Muli iugales bini , inuento neque eleganti , neque prisco . Agesias victor curru Mularum in Olympijs à Pindaro luadatur .*
- III. ΕΦ. ΧΟΡΙΣΚΟC *Ephesiorum Choriscus* .
- IV. ΑΠΤΑ *Apta* . Quid hoc nominis sit , aut quo referendum , pro certo

certo affirmare non ausim; si tamen loci, aut ciuitatis alicuius nomen existimemus, non aliam quam Aptam Iuliam deinde cognominatam Coloniam, in Prouincia Narbonensi, non longe supra Massiliam, & Aquas Sextias sitam reperio. Cuius suspicionis causam dupplicem habeo; primum quod ciuitates illæ Græcæ originis, nummos quoque suos Græcis literis inscriperint; tum verò quod omnis illa Galliæ, & Hispaniæ ora Dianæ Ephesiæ cultum à Massiliensibus Ionum Asiaticorum colonis acceperint, vt Strabo non uno loco indicauit. De hac Apta Iulia Colonia à Julio Cæsare deducta in Prouincia: vide Iacobum Sponium in suo eruditissimo opere, cui titulus est *Miscellanea Eruditæ Antiquitatis*, duas afferens Inscriptiones eiusdem Coloniæ.

- V. META. *Metapontinorum* ex celebri magnæ Græciæ ciuitate Metaponto, quos genus ab Heraclidis duxisse hic nummus indicat: in cuius larere auerso legitur ΗΡΑΚΛΕΙΔΩΝ *Heraclidarum*. Sita fuit in vbere regione melle, & frugibus nobili, vt Apis, & Arista indicant. Caput galeatum alatum imago est Metabi Herois, huius Vrbis conditoris, de quo Stephanus, & alij ad principium Velleij Peterculi.
- VI. ΕΦ. ΝΙΚΟΛΟΧΟΥ *Ephesiorum Nicolochi*.

T A B V L A VI.

- I. **M**E. *Megarensum* interpretandum opinor cum Paruta, qui hunc nummum inter alios Megarensum Siculorum exhibuit, in quibus itidem Pallas insculpta cernitur; Megara enim à Megarenibus Atticæ regionis nomen, & originem duxit, in quorum arce (vt Pausanias refert) templum, & signum Minervæ extitit, ipsiusque delubrum Deæ Victoriæ cognomento. Hæc verò Siciliensis ciuitas Hybla, aut Megara Hyblensia vocata, de qua ad sequentem nummum.
- II. ΜΕΓΑΛΑΣ ΥΒΛΑΣ *Magnæ Hyblæ*. Celebris est Hyblæi mellis præstantia; magnæ verò cognominis causam sic refert Pausanias: *Fuere Hyblæ Siciliæ ciuitates duæ Gereatis cognomine una, altera maior. Retinent bac etiam nunc ætate prisca nomina, & earum altera in agro Catanensi planè deserta est: altera in ijsdem finibus, ad vici formam redacta. In hac fanum est Siculorum celebritate religio-*

ligiosum Deæ quam Hybleam vocant, dicatum. Deæ Hybleæ imago, sine dubio est, quæ in nummo conspicitur.

- III. ΙΕΡΩΝΟΣ Hieron. Biga Pythiam, seu Olympiacam Hieronis designat victoriam, cuius etiam in vi. huius Tabulæ Syracusio nummo quadriga est nota. De curru Hieronis in Olympijs dedicato hæc memorat Pausanias; *Sunt etiam sua de Olympicis vitorijs Hieronis monumenta Dinomenis filij, qui fratri Geloni in Syracusanorum tyrannide successit. Hæc dona non sunt ab Hierone missa, sed votum Deo persoluit Dinomenes Hieronis filius. Currus Onatæ Aeginetæ; Calamidis, qui utrinque sunt equi, & equestres pueri opera sunt.* Pindarus verò Hieronem in Pythijs curru victorem celebrat ode i. & ii. Pyth. vt in vi. huius tabulæ nummo. Fuit Hieron. curru victor Pythiade xxix. Caput aristis, & arundine coronatum Arethusam repræsentat, iuxta quam Apis est mellifluæ Siciliæ, ac Syracusij mellis index.
- IV. ΕΦ. Ephesiorum ΓΙΜΗΣΙΑΝΑ Gimessiana: considerandum, num forte ΓΑΛΛΗΣΙΑΝΑ à Monte Gallesio, quem Epheso proximum Strabo commemorat.
- V. ΤΑΥΡΟΜΕΝΙΤΑΝ Tauromenitanorum: Apollinis tripus: in auersa verò facie Apollinis Archagetae caput laureatum: nam in alijs AP. legitur, cui Apis est appicta.
- VI. ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ Syracusanorum. Arethusæ caput, vt in iii. huius Tabulæ nummo. Quadriga eiusdem Hieronis victoriam appingit in Syracusanum laudem, vt Pindarus Ode ii. Pyth. *O magnis constitutæ Vrbibus Syracusæ bello potentis Martis delubrum, virorum, equorumque ferro gaudentium felices nutrices. Vobis à præclaris Thebis hoc epinicij adferens venio. Quadrigæ terram concutientis denunciationem, per quam Hieron victoriam obtinens, procul fulgentibus coronis Ortygiam reliquit, sedem fluialis Diane, citra cuius opem, illas habenis varias non domuit admirandis manibus suis equas.*

T A B V L A V I I.

AYT. KAI. CEB. ANTΩNEINOC. *Imperator Cæsar Augustus Antoninus*. Caput Antonini Pij laureatum.
CYPIΩN. *Syrorum*, Capita Marci Aurelij, & vxoris Faustinæ inuicem aduersa cum arista intermedia; infra appicata est Apis, & astrum. Supra caput Faustinæ, legitur: KO P, idest KOPH Core, *præstanti forma puella*, quo epitheto cognominata fuit Proserpina, & in hoc nummo à Syris per adulationem, Faustina, pulchritudine magis, quam pudicitia conspicua. Supra caput Marci Aurelij duæ aliæ leguntur literæ IP. idest IPOC Ionicè pro ἵερος: *Sacer, Sanctus, Diuinus*, ob eius, vt inquit Capitolinus, in omni vita, & à prima infantia sanctitatem. Cusus fuit hic nummus post Faustinæ cum Marco Aurelio nuptias à Syris, siue à Communi Syriae; nam hæc regio Tetrapolis dicta, Strabone teste, quatuor ante alias habuit illustres Vrbes à Seleuco conditas, Antiochiam, Seleuciam, Apameam, & Laodiceam, quæ propter ipsarum homoniam, & concordiam, Sorores appellabantur. Eodem sensu in numero Traiani KOINON CYPIAC *Commune Syriae* ab iisdem Syriae cuso in honorem eiusdem Imperatoris cum capite Syriae Deeturrito. Hic perrarus Nummus mediæ magnitudinis in Reginæ Christinæ Augustæ Thesauro adseruatur.

Apis sub Faustinæ, & sub M. Aurelij capite Stella insculpta est, spicæ inter vtrumque ipsorum mediæ, vbertatis, & feracitatis eiusdem regionis indices. Syria enim celi, solique amoenitate commendatur, celebrisque præ cunctis ros est Syriacus, quem Apes ad mella conficienda ex rosis, & floribus legunt. De spica vero, & Ape, siue de Ape Cereris ministra vide supra in Apis Hierogrammatismo, quæ ex Pindaro, & Pausania refert Menetreius.

Succedunt infra sex vetustæ Gemmæ anulares incisæ, Apum argumenta referentes, quæ in Barberina Dactyliotheca adseruantur.

- I. Prima gemma Corniola aratrum exhibet, duabus Apibus iugilibus, tertia Coloni instar, vomeri insistit ad regimen cum ferula. Quo emblemate continentur tria humanæ vitæ bona; scilicet Sapientis

tis regimen , Telluris ad victum cultura , & labor , ac mellis dulcedo , & recreatio, quæ tria bona sequenti disticho exprimuntur in Poematisbus Vrbani VIII. sapientissimi Pontificis , clavo Ecclesiæ Apibus præsidibus , atque mellificantibus :

*Supremum regimen , culte sata iugera terræ ,
Mellis opus ; tria sic tres potiora notant.*

- II. Apis Solis faciem radiatam referens , Solarem virtutem in perficiendo melle indicat , cui aptatur Virgilianum illud de Apibus ipsis : EXERCET SVB SOLE LABOR . Solis facies sic in orbem radiata insigne fuit Vrbani Octavi literatissimi , ac splendifissimi Principis , ad cuius virtutem , & laudem hoc emblema componitur .
- II. LEONI , è cuius ore Apis egreditur , alludere videtur Samsonis ænigma DE FORTI EGRESSA EST DVLCEDO . Alij tamen hoc sigillum inter veterum amuleta , ac Mithriaca Mysteria adnumerant .
- IV. Apes tres ad truncum semper virentis Lauri aduolantes , atque mellificantes cum lemmate : HIC DOMVS . Carminum ipsius Vrbani immortalitatem innuunt .
- V. Venator Amor Aueni ramo insidentem arundine percutit , aduolante Ape , cui subiçimus DVLCIS AMOR LAEDIT .
- VI. Fibula cœra antiqua Apis in effigiem formata .

De Apibus .

*Idem amor , atque Apibus eadem experientia parcis ,
Sed nec agros populare palam , aut incumbere furtis .
Cum iuuet è proprio vitam tolerare labore .
Iustitiam norunt sole , & seruare pudorem :
Aequales cunctis operæ , studiumque parandi .
Mane nouos adeunt flores examine denso ,
Cœlestemque legunt rorem , atque in tecta reportant .
Mox vacuis stipant cellis , ut nectere largo
Ignauas ducant hyemes , & frigora temnant .*

Ex Io. Pontano .

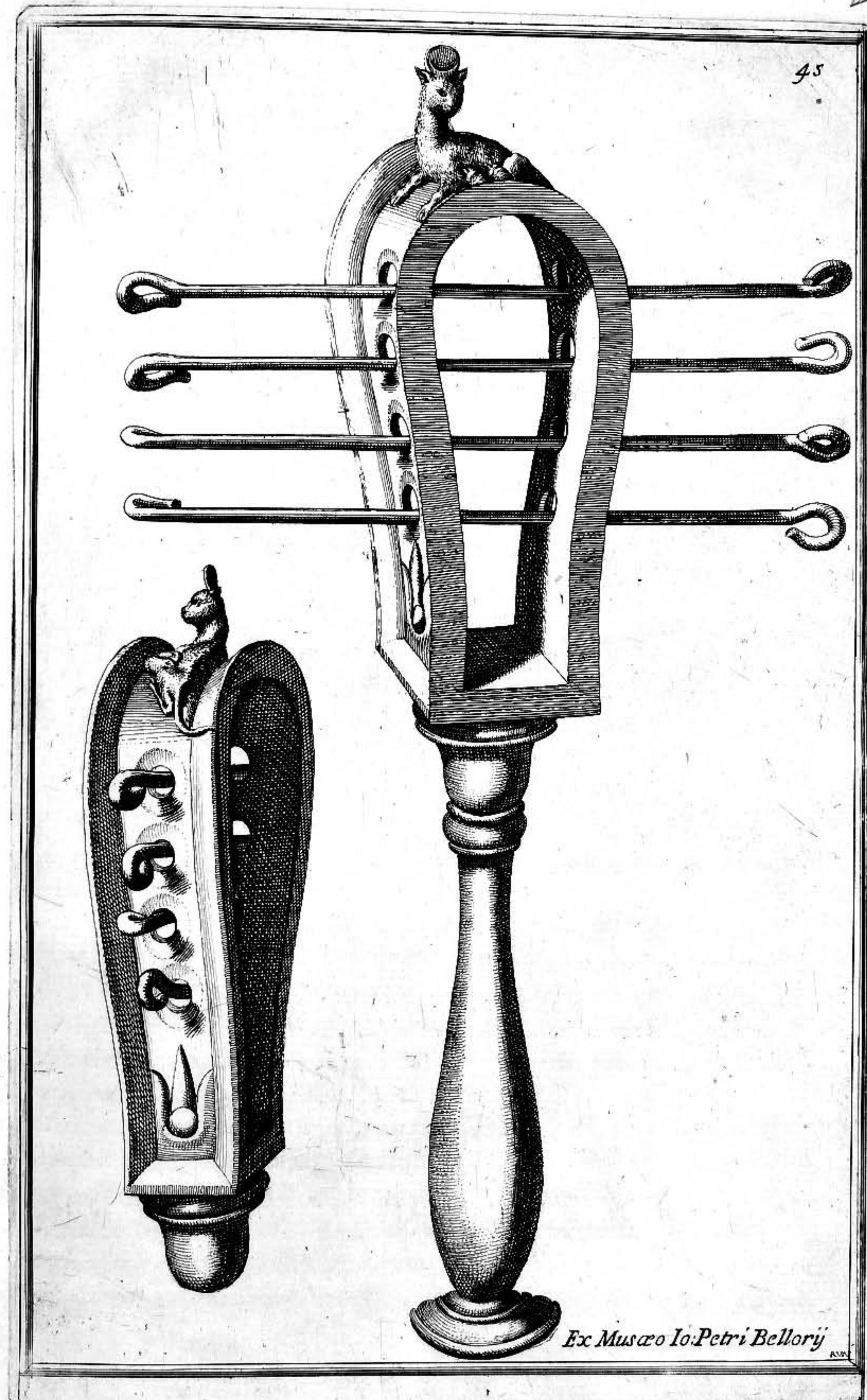
T A B V L A VIII.

AD huius operis absolutionem, & elegantiam consentaneum du-
ximus, additis Dianæ Ephesiæ Templo, & sacris, attexere quoq;
votiuam Lucernam, i. eidem dicatam à quodam Eutychè Mi-
letopolitanum Stratego, quæ Lucerna in nostro Museo vetustatis luce
inextincta resulget. Ansæ apicem habet recuruum in modum falcatae.
Lunæ cum titulo : ΑΡΤΕΜΙC ΕΦΕCΙΩN ΕΥTYΧΟYC
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟY ΜΕΙΔΗΤΟΠΟΛΕΙΤΩN *Diana Ephesi-*
orum Eutychis Alexandri Miletopolitanum. Eutychem hunc
Miletopolis Vrbis Strategum fuisse indicat nummus Commodi 2.
ab Erizzo vulgatus, qui ab vno latere exhibit Imperatoris caput
cum literis : ΑΥ. ΚΑΙ. Λ. ΑΥΡΗ. ΚΟΜΜΟΔΟC.
Imperator Cæsar Lucius Aurelius Commodus; ab alio Mer-
ciarium saxonem insidentem cum Caduceo; ijsdem Eutychis nominibus, in
Lucerna incisis, ac Strategi dignitatem referentibus : ΕΠΙ. CT.
EYTYXOYC ΑΛΕΞΑΝΔΡΟY ΜΕΙΔΗΤΟΠΟΛΕΙΤΩN
Sub Stratego Eutiche Alexandri Miletopolitanum. Sic vertendum
sanè, haud quaquam cum Erizzo ipso : ΕΥTYXOYC ΑΛΕ-
ΞΑΝΔΡΟY *Felicitas Alexandri.* In quem errorem fortè non
incidisset accuratissimus Nummographus, si Strategi dignitas pri-
moribus literis patuisset. Extat & aliis eiusdem Vrbis nummus
mediocris magnitudinis, in honorem Gordiani Pij à Clarissimo
Equite Patino editus 3. ΑΥ. K. M. ΑΝ. ΓΟΡΔΙΑΝΟC.
Imperator Cæsar Marcus Antoninus Gordianus Gordiani caput.
In latere aduerso Diana Venatrix conspicitur cum epigraphe,
ΕΠΙ. Μ. ΤΡ. ΑΥΡ. ΕΡΜΟΥ ΜΕΙΔΗΤΟΠΟΛΕΙΤΩN
Sub Marco Traiano Aurelio Herme, seu Hermete Miletopolitanus;
ex quibus constat, huius Vrbis studium, & cultum insignem fuisse
in Dianam Ephesiam. Stephanus Miletopolim scribit Vrbem esse
inter Cyzicum, & Bithyniam, circa Rhyndacum fluuium, deque
ipsa Strabo, & Plinius.

MATER DEORUM MATER SYRIA
D S

pag. 40

I O. P E T R I B E L L O R I I

E X P O S I T I O

S Y M B O L I C I D E A E S Y R I A E S I M V L A C R I .

PVM argumentum vocat nos ad Syriæ Deæ, seu rerum Naturæ simulacrū, quod ob oculos ponitur iuxta Syrorum doctrinam, ac superstitionem; nosque eò libentiùs ipsum meditamur, quòd hæc Dea cognitionem habet cum Ephesia Diana; vtraque enim plurimis mysterijs, & symbolis spectabilis est, ac præcipue Apum insignijs, quibus ambæ decorantur. Simulacrum ipsum ex aere ductum apud Virginium Ursinum Anguillaræ Comitem olim visebatur, eiusque imaginem ad magnitudinem, ac similitudinem, quæ habetur in Pyrrhi Ligorij Codicibus, in Bibliotheca Augustæ Reginæ Christinæ adseruatis, desumpsimus, Titulus in basi legitur.

MATER. DEOR. ET. MATER. SYRIAЕ

MAtrem Deūm Cybelem, & Deam Syriam vnum, idemque numen esse plurima indicant argumenta in hoc simulacro appicta; muralis scilicet, ac radiata Corona in capite, Tympanum, & Colus in sinistra manu; Leones præterea, qui Deæ montano saxe insidenti adstant. Horum indiciorum locuples, & oculatus testis est Lucianus celeberrimi Templi eiusdem Deæ, quod in Syria erat, conditorem requirens; hæc enim refert in Dialogo de Dea Syria: *Et multa signa adsunt, quæ ipsam Rheam videri faciunt; nam et Leones ipsam ferunt, ac tympanum habet, et coronam in capite turritam gestat, quem et Lydi Rheam effingunt.* Decolo, sceptro, & radijs paulò inferiùs. Alterâ quidem manusceptrum tenet, alterâ colum, *et in capite radios gerit, ac turrim.* Coronam turritam Cybeli peculiarem ideò tributam afferunt, quòd prima Vrbes muris construxerit, ac munierit, vt inquirit Ouidius vulgatis illis carminibus:

At cur turriferâ caput est onerata coronâ?

An primis turres Vrbibus ipsa dedit?

Altera corona radiata, quæ ipsius caput cingit, refertur ad Solarem virtutem, quam Sol benefico lumine suo Cybeli, seu Terræ impartitur ad producendas fruges, omnesq; res naturales, quorum Sol nuncupatur auctor, & pārens, ideoq; à Macrobio dicitur fons cœlestis lucis, mens, & temperatio Mundi.

K

In

In vertice huius nostri simulacri eminet Cydaris, seu Mitra eius caput exornans, ad instar falcatæ Lunæ, quæ, ut in Scipionis somnio scribit Cicero, in infimo orbe constituta, radijs Solis accensa conuertitur. De temperie caloris, humorisque ab his duobus astris ad fœcunditatem terræ, humanique generis beneficentiam emanante insignis est locus Senecæ libro de Beneficijs: *Num dubium est, quin hoc humani generis domicilium circuitu Solis, & Luna vicibus suis temperetur? quin alterius calore alantur corpora, terre relaxentur, immodici humores comprimantur; alligantis omnia Hyemis tristitia frangatur, alterius tempore efficaci, & penetrabili riget maturitas frugum? quin ad huius cursum fœcunditas humana respondeat? quin ille annum obseruabilem fecerit circumactu suo, hac mensem minoribus se spatij flectens?* Hoc idem sensisse videtur huius simulacri auctor per duodenam Zodiaci signa depicta in fascia illa, quæ pallio superimposita, è collo vtrinq; dependet ad pectus, & inde reiecta à sinistro brachio diffunditur, fœcunditatem, atque ubertatem terræ designans à Solis & Lunæ circuitu prouenientem; Sol enim per anni tempora Signiferum percurrentes quadrisfariam diuidit: virgente Bruma frugum semina circumcluso calore fouet; adueniente Vere, eadem in frondes, & flores educit, donec Aestiuo, atque Autumnali tempore, fructus omnes ad maturitatem, & perfectionem perducat. Eandem genitalem vim innuere videtur Lunula cum Astro apposta in eadem Mitrâ, stellarum influxus in hæc inferiora significans; nisi potius Astrum illud Solem ipsum referat, ad demonstrandam horum, ut putabant, æternitatem; nam Aegyptij Sacerdotes æuum innuentes, teste Horo, Solem, & Lunam pingebant. Ipsam autem Deæ Syriæ Lunatam Mitram comprobat vetus monumentum à Clariss. Seldeno in Syntag. de Dīs Syris relatum; in quo Dea sedet inter Leones duos Tiara, seu Diademat Lunato ornata, cui subiungitur inscriptio.

P. ACILIUS . FELIX

D.D. DIA . SVRIAЕ

C V M . S V I S

Communionem amplius, quam Cybeles habet cum Iside, seu Luna, satis indicat Sistrum, quod nostrum Simulacrum sinistra manu gerit cum alijs symbolis; atque omnibus palam est, Matrem Magnam, Rheam, Cybelem, Opim, Cererem, Proserpinam, Isidem, & Lunam, quamvis diuersa nomina, in re tamen vnum fuisse nomen, immo vnam, eamdemque rerum Naturam ex Aegyptiorum placitis ac mysterijs. De Iside verò hæc profert Macrobius: *Isis cunctâ religione colebatur, quæ est terra, vel natura subiacens Soli.* Martianus Capella de Lunari globo loquens: *in eo Sistra Niliaca, Eleusinaque lampas; arcus Dyctinnes, tympanaque Cybeles.* Sistri formam describit Apuleius As. Aur. simulacrum Isidis, seu Lunæ appingens: *nam dexterâ qui-*

quidem ferebat æreum crepitaculum, cuius per angustam laminam in modum balthei recurvatum, traiectæ mediæ paruæ virgulæ, crispante brachio, tergeminos ictus reddebat argutum sonum. Plutarchus in suo Opusculo de Iside, & Osiride rationes naturales reddit de earumdem virgularum ictibus, & concussione, per quas significari scribit sub Luna cuncta moueri, generari, & corrumpi, & per quatuor virgulas quatuor elementa: *Sistri verò desuper orbicularis prospectus continet quatuor, scilicet virgulas, quæ concutiuntur, etenim pars mundi quæ generatur, & corruptur, comprehenditur quidem à lunari Sphera; mouentur autem in ea omnia, & mutantur per quatuor elementa, Ignem, Terram, Aquam, & Aërem.* Alij per hoc crepitaculum intelligebant Nili incrementum, Lunæque assiduas vertigines, & conuersiones, quibus in cælo mouetur. At virgulæ quatuor, quas Plutarchus intelligit ad numerum Elementorum, non respondent nostro Deæ Syriæ simulacro, cuius Sistrum tribus tantum virgulis conficitur, totidemque numerantur in aliquibus alijs imaginibus, ac præcipue in supra exhibitis Isidis Phariae sistratæ ex sententia illorum fortè, qui ignem inter elementa non admittunt ad principia rerum naturalium, supplerique autumant calore Solis. Cum autem de Sistro sermo sit, non abs re fuerit eius formam ob oculos ponere ex æreo illo veteri, quod in nostro Musæo affluerat, cuius principalem, ac lateralem faciem ad integrum similitudinem hic exhibemus. Præter illas igitur quatuor virgulas descriptas, in eiusdem Sistri summitate Felis decumbens foetibus lactantibus insculpta est, atque in eius ipsius vertice Lunæ globus eminet, connexionem, quam hoc animal habet cum Luna, indicans, iuxta descriptionem Plutarchi, eodem loco: *Sistri apsidì in vertice Felem cum vultu humano insculpunt. Infra sub ipsis, quæ torquentur, hic Isidis, illic Nepthydis effigiem. Innuunt bis vultibus ortum, & obitum, sic enim elementorum sunt vices, & motus. Fele Lunam ob varietatem laborum nocturnorum, & fœcunditatem huius animalis; siquidem hoc ferunt gignere unum, inde duo, tria, quatuor, quinque, atque ita singulatim ad septem usque adiiciunt, ut octo & viginti universa pariat, que Luna sunt lumina. Atque hoc fortasse sit fabulosius. At in oculis suis pupillæ in plenilunio compleri, atque explicari videntur, contra deduci, inopacumque Luna senescente. Facie humanâ Felis intellectus, & ratio representatur voluminum Lunarium. Hoc ultimum, symbolum in nostro Sistro non conuenit cum descriptione Plutarchi; nam Felis humana facie non est prædicta, sed talem habet vultum, qualem omnibus suæ speciei animantibus natura impertita est. Non multis ab hinc annis visebantur Romæ Sistra duo, in quorum utroque Felis efficta erat humano ore conspicua; alterum apud Bartholomæum Giulit Nobilem Gallum, alterum in celebri Musæo Eq. Francisci Gualdi, quorum icones perhumaniter, ut solet, harum elegantiarum decùs*

decus, è suo ditissimo penū exhibuit nobis Illustris. D. Carolus Antonius à Puteo Sancti Stephani Eques Commendatarius, è cuius descriptione, post allata Plutarchi verba, hæc pauca excerptimus.

Quæ descriptio Plutarchi ad vnguem cuidam Sistro antiquo, cuius copiam mibi fecit amantissimus, huiusque disciplinæ peritissimus Bartholomeus Giulit vir nobilis Gallus, respondet. In vertice enim instar lusorij reticuli sinuatur, quatuorque ferreas virgulas infixas habet, quæ buc, illuc elabentes sonitum quemdam edebant: ne verò excussæ in terram deciderent, ad uniuscuiusque virgulae initium, eodem ferro effecta erant utrinque Anserum sive Anguium capita inuicem se aspectantium. In vertice Felis humano capite cœlata visebatur, postea verò erat manubrium, ut commodius Sistrum manibus contineri posset. Quam secundo loco iconem damus, erat apud Eq. Franciscum Gualdum, solaque tres ferreas virgulas habebat, quarū media immobilis erat, in reliquis superiori respondebat. Quod verò Sistrum exhibemus, è Gazophylacio Cardinalis Virginij Vrsini nuper erepti nostris Cimelijs accessit. Sed & aliud erutū modò est Via Aurelia in Suburbana Villa Illustris. D. Laurentij de Corsinis, ab eodem dono datum D. Leoni Strozze, auitâ nobilitate, moribus, optimorumque studiorum cultu in florenti ætate inter Romanos Proceres spectando, in cuius splendidissimo Musæo afferuantur, nostro sane persimile, si tantummodò Lunarem globum in Felis vertice addas, Nephthydis, & Isidis effigies, quas Plutarchus infra virgulas describit, ortus & obitus indices, non adhuc inspicere contigit, sed in utroq; Sistri latere Isidis tutulum, seu Mitram Lunari globo insignem.

Sed cum de Sistro abundè locuti simus, reliqua symbola modò percurramus. Sistrum sequitur Colus, quem hæc Dea vna simul manu gerit, connexionem indicans, quam ipsa habet cum Fato, & Parcis, quæ nent, & recidunt humanæ vitæ stamina. Sors enim & Fatum Lachesis nomini inest; & hoc intelligitur in nostro simulacro, iuxta Luciani descriptionem supra allatam: *alterâ quidem manu sceptrum tenet, alterâ colum.* Nam Dea Syria, præter illa plurima nomina, quibus insignitur, Proserpina quoquè vocabatur, eique Parcas subesse, eiusque imperio parere dictabant, ut apud Claudianum sic raptam Proserpinam Pluto solatur:

*Accipe letbæo famulas cum gurgite Parcas,
Sit fatum quodcumque velis.*

Quare Proserpinam habuisse communem ædem cum Parcis, ac matre Ceres in Atticis scribit Pausanias; ideo fortè Dea Cybeles, etiam Proserpina fuit cognominata, quod Physici, teste Macrobio inferius hemisphærium terræ Proserpinam vocauerunt.

Post Colum visitur Caduceum, quo aér designatur, & Mercurius; nam cum eius sidus velocissimum sit, ideo hic Deus alatus fingebar, ipsumque

per

per aëra volitare, atque ire, & redire ad superum, Inferorumque domus pugabant. Cum verò humectans, & calidus aës sit; calore igni, & humore aquæ consociatur; quæ duo Elementorum, Naturæque dissimilares qualitates, ut placet in Timo^e Platoni, perfectionem huius mundanæ molis insolubilem, conciliant atque deuinciunt. Caduceum quoquè bene iungitur stamini, & colo humanæ vitæ; pertinet enim ad genituram hominum, teste eodem, Macrobio: *Argumentum Caducei ad genituram quoquè hominum, quæ Genes*is appellatur, Aegyptij portendunt.

Flagellum præterea, quod Syria Dea pro sceptro manu gerit, visitatissimum est in Aegyptijs Deorum simulacris, ipsamque depulsare mala, atque aduersantibus terrorem incutere indicat. Erant porrò aliqui Dij propitatores, ac defensores Δλεξίνων, atque Auerrunci nuncupati, ijsquè Typhoniam vim neque resistere, neque noxam inferre posse arbitrabantur.

De Leonibus Cybeles, qui Deam concomitantur, nota res est apud Ouidium in Fastis, Hippomenem, atque Atalantam ipsius irâ Deæ in has feras conuersas describentem. Referunt alij fabulam ad rationes naturales, & præcipue Macrobius sœpè à nobis allatus in Saturnalibus: *Quis enim ambigat, Matrem Deum terram haberi?* Hæc Dea Leonibus vebitur validis impetu, atque feruore animalibus; quæ natura cœlestis, cuius ambitu aës continetur, qui vebit terram. Aliam affert causam Lucretius, adiunctos asserens bijuges Leones currui ipsius Deæ ob emollitam hominum feritatem:

*Adiunxere feras, quia quamuis efferra proles,
Officijs debet molliri victa parentum.*

Cui assentitur Ouidius in Fastis:

. feritas mollita per illam

Creditur: id curru testificata suo est.

Placuit tamen alijs, Leones mansuetos Matri Magnæ adiunctos, ut indicarent, nullum esse terræ genus tam asperum, atque ferum, quod non subigi, colique possit. De qua re plura Menetrius in Hierogrammatismo Leonum. Nostrum verò simulacrum non curru à Leonibus veltam Deam repræsentat, sed quod rarius est, ipsam insidentem montano saxo, ijsdem feris ad eius pedes, atque eius lateri adhærentibus. Cybele porrò à montibus, in quibus erat culta, diuersa nomina sumebat, dictaque fuit Berecynrhia, Idæa, & Dindymene à Cybele, Berecyntho, Ida, & Dindymo, quin etiam Montana Petrosa, Montigena, & Agdiste fuit cognominata, quod in finibus Phrygiæ ex monte, quem indigenæ Agdum appellant, diuinitus fuerit informata teste Arnobio.

Rosæ in pectoris zona, atque in clamyde intextæ, Matris Deum, seu Telluris florenti Vere primitias ostentant. Quare in eius festo, cum Dea per Vrbes vctaretur, ante ipsius simulacrum Rosæ spargebantur, iuxta

ciusdem Lucretij descriptionem.

Ergo cum primum magnas inuencta per Urbeis

Munificat tacita mortaleis muta salute :

Aere, atque argento sternunt iter omne viarum,

Largificâ stipe ditantes, ninguntque rosarum

Floribus, umbrantes Matrem, comitumque cateruas.

Quod idem solemne fuisse in Isidis, siue ipsius Deum Matris pompa refert Apuleius, in qua Sacerdos ante Deum simulacrum, coronam amoenis contextam rosis gerebat, quae Lucium ferinam specie exuerunt. Sed praeclarus argumentum praebent Apes, quae in extrema clamydis ora, rosis intermixtae limbum vicissim pingunt, & venustè quidem, nam & ipsae florilegæ rosas amant, ac in hortis cum thymo, & violis, ad mellis munera depascunt. Quin & Apes Matri Deum ita sunt addictæ, ut Cybeleio æris tintinnitu mulceantur, ac abeentes reuocentur, vt describit Virgilius:

Tinnituque cie, & Matris quate Cymbala circum,

Ipsæ confident medicatis sedibus ipse

Intima more suo se se in cunabula condent.

Simul ergo Apes, & rosæ Deæ Syriæ, & Ephesiæ Multimammiaæ dicabantur, & utriusque simulacrum exornant intermixtae; de quibus consule Menetrium in ipsarum Hierogrammatismo.

De corporis cultu, atque indumentis, quibus hoc Deum simulacrum insignitur, Cydari nempæ, & pallio, ac fascia fimbriata, quæ è collo utrinque dependet, an ab his emanarent nostrorum Antistitum vester, Mitra, Plana, seu Pluuiale, ac Stola, videant peritiores. Velo, quod è collo dependet, ac Deum caput obnubit, noctis umbras indicantur, quarum Diana est moderatrix, Noctiuaga, & Noctiluca cognominata.

Restat ut reliqua symbola, quæ dextero brachio insculpta hærent, paucis perquiramus. Quid porro Arcus, Pharetra, atque ignita fax? Non ne his congruunt illa superius allata verba Martiani Capelle de Lunari globo loquentis? *In eo Sistra Niliaca, Eleusinaq; lampas, Arcus Dictynnæ, tympana q; Cybeles.* Quibus verbis cum Luna coniunguntur Isis, Ceres, Diana, ac Cybele, nisi malis pharetram, Arcum, & facem ad ipsam tantum Dianam pertinere, eamdem Lucinam, & Venatricem nuncupatam.

Ad Cupidinem quoquæ, & Venerem hæc tria spectare, non sine ratione quis dicat ad significandam Amoris eiusque Matris insitam vim, quæ cuncta mouet in omnibus animantibus, ac rebus naturalibus procreandis, iuxta Lucretium in principio operis sui de Rerum Natura, qui sic Venerem inuocat, Amoris flammatam pectoribus incutientem.

Denique per Maria, ac Monteis, fluuiosque rapaceis,

Frondiferasque domos avium, camposque virenteis,

*Omnibus incutiens blandum per pectora amorem,
Efficis ut cupidè generatim sæcla propagent.*

Faci proxima harpago, siue vincus appictus est ad denotandam rerum naturalium connexionem, & seriem, nisi malis Gnomonem esse, & regulam ipsarum rerum in hoc mundo concinno ordine dispositarum. Vides inde humero, brachioque, & manui ipsius Deæ hærentia animalia, quæ in terra, atquæ in aëre nascuntur: Aprum Martis, Leonem Solis, ac si rectè coniunctus, Coruum Apollinis, Columbam Veneris; hisque subiacentem Scarabæum consuetum apud Aegyptios Solis symbolum, & amuletum. Inter verò Reptilia in dextera manu, ac digitis conspicitur Lacertus Veris, & redeuntis anni index, item Cochlea, & Papilio: illa ex putri in vitam educata; hæc ex semine perpetuò renascens, immortalitatis, vitæque resurgentis typus. In volâ dexteræ aspice pomum vbertatis, ab ipsa proueniens Deæ fecunditate. Manus verò sic extensa, atque aperta est ad maiestatem, & beneficentiam, supra quam fulmen extremis digitis imminens, nil aliud significare videtur quam supremi Numinis prouidentiam, ac diuinitatem, cuius vtriusq; typus est fulmen, ad regimen huius mundanæ molis.

Templum denique cum turritâ coronâ in capite eminens, illud esse censemus donarijs, sacris, opibus, & magnificentia Hierapoli celeberrimum, in quo Dea veneratione summâ colebatur. De eius multiplici specie, ac nominibus intellexisse videtur Apuleius, cum per somnium itâ loquens se Lucio ipsa palâm exhibuit: *Cuius Numen unicum multiformi specie, ritu vario, nomine multijugò totus veneratur Orbis. Inde primigeni Phryges Pessinunti eam nominant Deum Matrem, hinc Autochthones Attici Cecropiam Mineruam, illinc fluctuantes Cyprij Paphiam Venerem; Cretes sagittiferi Dictynnam Dianam; Siculi trilingues Stygiam Proserpinam; Eleusini vetustam Deam Cererem; Iunonem alij, alij Bellonam, alij Hecaten, Rhamnusiam alij, &c.*

His ad explicationem huius mystici simulacri pro nostra tenuitate expositis, si quis detrahat Ligorio fidem in antiquis monumentis, quasi mendacio operam nostram eluserit, sciat is nos de Ligorio vnâ cum Clariss. Spanhemio itâ sentire, vt illum in vetustis reliquijs colligendis, delineandis, describendis summâ laude dignum existimemus. Siquidem quadraginta, & plura volumina digessit, quæ in Taurinensi Bibliothecâ, & alibi adseruantur. Quod si in tanta rerum mole aliqua minus fide digna reperiantur, cuncta abijcere, atque euertere magnum Litterarum, ac Rei antiquariæ foret detrimentum. In Simulacro ipso adeò omnia respondent mysteria, ac symbola rebus naturalibus, fabulis, & ipsi Philosophiæ consona, vt puram redoleant antiquitatem vel suprà ipsius Ligorij eruditionem. Quare, ne quid desit, aut desideretur, eius interpretationem huic nostræ adjicimus.

Excerpta ex Pyrrhi Ligorij interpretatione Simulacri
Deæ Syriae Italico sermone descriptâ.

Alcuni Filosopbi significarono in lei l'uniuersale, il Cielo, & la Terra; fecero la figura sua con tutti i simboli delle cose, che il ritratto di presente bâ dimostrato, secondo quella statuetta antica di bronzo, che haueua il Sig. Virginio Vrsino Conte dell'Anguillara, che nelle parti più alte nell'estremità ha figurato nella testa le cose del Cielo, la Mitra, & un'altra fabrica Episcopale, & tutelare di ogni suo gouerno. Nella cima della mano destra tiene il fulmine per significato dell'aere, & delli fulmini che intuonano strepitosamente nell'aere. Intorno il mantello bâ li Segni Celesti de' Planeti, d'onde Planeta è detto il militare Piuiale de' nostri Christiani Episcopi, che hanno, come militari Pastori il gouerno delle sue gregi, secondo la celeste regione, & fermissima fede. Poiche questo habito è stato ritratto dalla Dea Syria, & conservato dalla Santa Chiesa, perche in esso si riconosce quell'Altissimo Dio, che bâ fatto la Natura.

In essa sono la Luna, il Sole, le Stelle, le celesti torri, che circondano la forzeza del celeste reggimento, oue sono i simboli de' Planeti. Nella mano destra, come principale nelle potentie, che gli Astronomi hanno formato ciascun Planeta, il fulmine di Giove, la facella del Sole, il carcasso, e l'arco della Luna, la Colomba di Venere, la Falce di Saturno, il Coruia di Apollo, il Cinghiale di Marte. Nell'altre diuersità degli effetti delle Stagioni, & cose terrestri vi sono le Farfalle, le Lucerte, li Pomi, la Limaca, & per tutta il manto li Fiori. Nella mano sinistra appoggiata sul Crepitabulo, il Timpano per li Venti, il Sistro per le Stagioni, li Sonagli per lo strepito dell'aere, il Caduceo di Mercurio per li contrasti, per la pace, per lo parlare, per le congiunctioni indissolubili, per lo metra delle cose che passano per lo Cielo, & per l'Aria. Il fuso delle Parche lo stame della vita; li Pesci per lo Mare, i Leoni per gli Animali, & ferocità di essi, & per la potenza del Sole. Il solio oue siede è sopra un monte per li Monti, & Olimpi della grandezza terrena. Li Segni che bâ la Dea intorno il Planeta, o Mantello, che è figura del coperto, o padiglione celeste, che copre ogni cosa aerea, e terrena. Alcuni hanno fatto ad essa Matre Syria le Parche istesse per sua cintura, & le Hore intorno il petto, & altri una collana di mammelle, & secondo scriue Luciano, bauen creduto la Matre Syria scolpita in significato di tutti gl'Iddij, e tutte le Iddee, le Muse & celesti Planeti, la Vittoria, la Fortuna, le Parche, il Sole, la Luna particolarmente, & esser Pallade, Marte, Bellona, Venere, di cui bâ il cesto di Rose &c.